

KAZANIA

T. ZW.

ŚWIĘTOKRZYSKIE

WYDALI I OPRACOWALI

JAN ŁOŚ I WŁADYSŁAW SEMKOWICZ

Z ZASIĘKU FUNDUSZU KULTURY NARODOWEJ

KRAKÓW 1934
POLSKA AKADEMJA UMIEJĘTNOŚCI

808.4 (091)
językoznawstwo

PRZEDMOWA.

Czterdzieści trzy lat, więc niemal pół wieku, upływa od czasu, gdy sędziwy dziś prof. Aleksander Brückner podczas pobytu swego nad Newą w r. 1890 dokonał w petersburskiej Bibliotece Publicznej doniosłego odkrycia najstarszego zabytku języka polskiego, Kazań t. zw. Świętokrzyskich. Sławy starszeństwa nie odebrał im dotąd żaden później odkryty nasz zabytek językowy; pomimo jednak powagi wieku a w ślad za tem niezwyklej wartości naukowej, jaką przedstawiał ten zabytek dla dziejów języka polskiego, nie doczekał się on dotychczas wydania takiego, na jakie w całej pełni zasłużył. Przyczyną tego była okoliczność, że doniedawna spoczywał w dalekiej księżnicy rosyjskiej, trudno dostępny dla polskiego świata naukowego. Dopiero powrót Kazań Świętokrzyskich do polskiej ojczyzny przed paru laty umożliwił nauce naszej spełnienie obowiązku, który oddawna na niej ciążył w stosunku do tego nieocenionego zabytku językowego.

Nowe wydanie Kazań w światłodrukowej reprodukcji powierzyła Polska Akademia Umiejętności ś. p. prof. Janowi Łosiowi oraz podpisanemu z funduszów, pozostałych z zasiłku, udzielonego przez Fundusz Kultury Narodowej na wydanie Biblii Szarospatackiej.

Przystępując do niniejszego wydania Kazań w reprodukcji oraz w nowej krytycznej oprawie, przypomnieć musimy historję odkrycia, losy rękopisu i dzieje jego wydań aż do chwili obecnej.

Odkrycia swego dokonał prof. Brückner dnia 25 marca r. 1890, badając w Bibliotece Publicznej w Petersburgu rękopisy polskiego pochodzenia. Wpadł mu wówczas w ręce kodeks papierowy z w. XV, formatu quarto, oznaczony sygnaturą Lat. I. Q. 281, a pochodzący z klasztoru św. Krzyża na Łysej Górze. Zainteresował on naszego uczonego ze względu na zanotowany w katalogu Biblioteki zapisek historyczny, umieszczony na końcu rękopisu, a odnoszący się do pożaru klasztoru w roku (rzekomo) 1411. Badając kodeks, dostrzegł prof. Brückner, że przy oprawianiu tegoż, mianowicie przy zszywaniu poszczególnych składek, introligator podłożył pod sznurki — jak to nieraz bywało — paski pergaminowe, mające uchronić papier przed nadwężeniem. Otóż na tych paskach zauważył nasz uczonej dawne pismo, pochodzące, jak na pierwszy rzut oka ocenił, z wieku XIV, którem spisany był tekst przeważnie polski o bardzo archaicznym charakterze; tkwiło takich pasków w tym kodeksie 18, zapisanych po obu stronach. Ponieważ spowodu mocnego wszycia pasków niepodobna ich było w takim stanie zbadać, zwrócił się prof. Brückner do dyrektora Biblioteki z propozycją wyprucia ich z rękopisu, a po uzyskaniu na to zgody i wydobyciu pasków ułożył je w porządku tekstu, sygnując poszczególne paski małemi literami

łacińskiemi, poczem tekst odpisał. Okazało się, że paski te, niestety częściowo przy końcach poobryzane i w środku podziurawione, tworzą jedną podwójną kartę czterostronicową oraz dolną część drugiej podwójnej karty, a zapisane są tekstem kazań o świętych pańskich, z których jedno dochowało się w całości, a pięć innych tylko we fragmentach. Po bliższem zbadaniu języka Kazań nie miał prof. Brückner wątpliwości, że znalazł najstarszy zabytek mowy polskiej.

Pierwszą, choć jeszcze niezupełnie ścisłą, wiadomość o tem odkryciu Brücknera podał prof. Stanisław Ptaszycki w »Przeglądzie Literackim«, dodatku do petersburskiego »Kraju« z dnia 11 kwietnia r. 1890 (rocznik IX, nr 13) p. t. »Najdawniejszy zabytek mowy polskiej nowoodnaleziony w Petersburgu«. Sam znalazca podał krótką notatkę o tem w warszawskim »Ateneum« z maja r. 1890 (rocznik LVIII, tom II, zesz. 2, str. 374—6), a następnie w listopadzie tegoż roku w »Sitzungsberichte der königl. Preussischen Akademie der Wissensch. zu Berlin« (Jahrg. 1890, Halbband II, str. 1335—40), gdzie podał obszerniejsze sprawozdanie z wyników swojej podróży naukowej do Petersburga (p. t. Bericht des Prof. A. Brückner über seine von der königl. Akademie subventionierte Reise 1889/90).

W następnym roku 1891 ukazała się w warszawskich »Pracach Filologicznych« (tom III, zesz. 3, str. 697—740) rozprawa prof. Brücknera p. t. »Kazania Świętokrzyskie«, obejmująca wydanie polskiego tekstu Kazań wraz z wyczerpującemi objaśnieniami, dotyczącemi tak samego rękopisu, jak i tekstu Kazań, ich budowy, strony graficznej, pisowni, a przede wszystkim właściwości języka polskiego, w którym zostały spisane; łacińskie słowa i zdania wtrącone do tekstu polskiego Kazań wydawca pominął. Pomimo że prof. Brückner — jak sam w rozprawie zaznacza — mógł temu zabytkowi, odkrytemu już przy końcu swej pracy w Bibliotece petersburskiej, poświęcić zaledwie kilkanaście godzin czasu i, wydając tekst Kazań, nie miał pod ręką żadnej podobizny, wydanie jego było tak doskonałe, że wszystkie późniejsze poprawki i uzupełnienia tekstu Brücknerowego dotyczyły już tylko szczegółów. Emendacje te późniejsze opierały się na podobiznach fotograficznych zabytku, które pojawiły się szcześnie dzięki zabiegom długoletniego ambasadora nauki polskiej w Petersburgu, Stanisława Ptaszyckiego, profesora Uniwersytetu Petersburskiego.

Prof. Ptaszycki po wyjeździe Brücknera zajął się przede wszystkim utrwaleniem zabytku, starając się doprowadzić go do stanu, umożliwiającego korzystanie zeń badaczom¹. W tym celu ułożył wygładzone możliwie paski między dwoma szybami szklanymi jednakowego formatu (40×31), poczem brzegi szybek zostały sklejone papierem, a u góry umieszczono napis w języku rosyjskim: *Отрывок из пергаменного сборника древнѣйшихъ польскихъ проповѣдей половины XIV вѣка*. W tej postaci zabytek został staraniem prof. Ptaszyckiego sfotografowany w wielkości naturalnej, a z fotografii sporządzona reprodukcja światłodrukowa w zakładzie N. Indutnego w Petersburgu (1891 r.). Z tej reprodukcji ukazały się później podobizny Kazań Świętokrzyskich w szeregu wydawnictw naukowych i popularnych². Na podstawie

¹ Wedle informacji prywatnej prof. Ptaszyckiego widoczna na paskach w środku numeracja pasków pochodzi częścią od prof. Brücknera (litery), częścią od prof. Ptaszyckiego (cyfry rzymskie), podczas gdy cyfry arabskie umieszczone zostały dopiero w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie.

² Biegeleisen H., *Illustrowane dzieje literatury polskiej*, t. I (Wiedeń 1898); Ptaszycki St., *Największy skarb polski w Petersburgu* (Księga ku czci Elizy Orzeszkowej p. t. *Jako lecące na wyraj żórawie*, Petersburg 1906, str. 51—3); *Polska, obrazy i opisy*, wyd. Macierzy Polskiej, t. II (Lwów 1909);

teżsame fotografii skontrolował prof. Jan Łoś tekst Brücknerowy Kazań Świętokrzyskich i wprowadził doń kilkanaście poprawek w swoim »Przeglądzie językowych zabytków staropolskich do r. 1543« (I wyd. Kraków 1915, str. 190—4, II wyd. p. t. *Początki piśmiennictwa polskiego*, Lwów 1922, str. 174—180). Reprodukcję światłodrukową Indutnego, odbitą w 90 egzemplarzach, wydał prof. Ptaszycki w r. 1926 w Lublinie, poświęcając ją prof. Brücknerowi w 70-tą rocznicę jego urodzin (Wydawnictwa Biblioteki Publicznej im. H. Łopacińskiego nr 4).

Tuż przed wojną światową, w r. 1913 lub 1914, polecił prof. Ptaszycki firmie Buła w Petersburgu sporządzić nowe zdjęcie Kazań Świętokrzyskich dla Seminarjum słowiańsko-filologicznego prof. E. Bernekera w Uniwersytecie Wrocławskim. Ta druga fotografia w nieco zmniejszonym formacie posłużyła drowi Pawłowi Dielsowi, profesorowi Uniwersytetu Wrocławskiego, do ponownego wydania i opracowania tekstu Kazań w pracy »Die altpolnischen Predigten aus Heiligenkreuz« (Berlin 1921). Wydanie Dielsa stara się oddać w druku cały pomnik z największą dokładnością, zachowując nie tylko układ wierszowy tekstu, ale starając się także zapomocą druku oddać właściwości graficzne pisma i znaków skrócenia. W całym szeregu szczegółów różni się lekcje Dielsa od tekstu Brücknera. Wydanie swoje zaopatrzył uczony niemiecki gruntownem omówieniem zewnętrznej strony zabytku, zwłaszcza systemu abrewjacyjnego pisarza, nadto podaje niemiecki przekład Kazań, wykaz cytatów biblijnych, a w końcu słowniczek wyrazów polskich wraz z formami, w jakich one występują w zabytku.

W recenzji pracy Dielsa, zamieszczonej w *Roczniku Sławistycznym*, t. IX, cz. II (Kraków 1930 i naddb.), podałem w oparciu o obie wyżej wspomniane fotografie, użyczone mi przez prof. Ptaszyckiego, pewną ilość nowych, drobnych poprawek i możliwości, które wydawały mi się uzasadnione wyłącznie z paleograficznego punktu widzenia, przyczem w kilku wypadkach oświadczyłem się za lekcją Brücknera przeciw Dielsowi, w innych przyznałem słuszność temu ostatniemu. W zakończeniu recenzji podniosłem, że wszystkie te korektury i emendacje, jako oparte na fotografiach, nie wystarczają do osiągnięcia bezwzględnej dokładności tekstu głównie z tego powodu, że paski w oprawie pod szkłem nie przylegają do siebie i są poprzysuwane, a ponadto są one pokurczone i pokryte drobnymi fałdami oraz dziurkami, co na fotografii utrudnia w wielu miejscach trafne odczytanie. Byłaby na to tylko jedna rada: zbadać sam oryginał. Wyraziłem też nadzieję, że po powrocie zabytku do Polski drogą rewindykacji na zasadzie traktatu ryskiego nauka polska dokona nowej edycji w sposób, odpowiadający wartości tego arcywalecznego zabytku języka polskiego.

Do sporządzenia takiej edycji powołany był zarówno paleograf, jak i językoznawca; dopiero połączenie tych dwóch metod naukowych, paleograficznej i językoznawczej, gwarantowało edycji jaknajdalej idącą dokładność. W latach 1919 i 1922 odbyłem na Uniwersytecie Jagiellońskim ćwiczenia paleograficzne polskich tekstów średniowiecznych dla słuchaczy historii i polonistyki, zapraszając w tym drugim roku do współudziału w prowadzeniu ćwiczeń ś. p. prof. Jana Łosia. Pierwszym zabytkiem, poddanym dokładnej analizie paleograficzno-językowej, były Kazania Świętokrzyskie. Posługiwano się oboma fotografiami oraz tablicami światłodrukowymi

Brückner Al., *Dzieje języka polskiego* (Nauka i Sztuka, wyd. 2, Lwów 1913); Chmielowski P., *Historja literatury polskiej*, wyd. 2, oprac. St. Kossowski, t. I. (Lwów-Warszawa 1914); Brückner Al., *Literatura polska* (wyd. Trzaska-Ewert-Michalski, Warszawa 1932).

Indutnego, ofiarowanemi w pewnej ilości egzemplarzy Gabinetowi nauk pomocniczych historii U. J. przez prof. Ptaszyckiego. Z ćwiczeń tych wynikły bardzo cenne rezultaty, a jednocześnie powstała myśl wspólnego wydania i opracowania zabytku przeze mnie wspólnie z prof. Łosiem. Myśl ta dała się jednak urzeczywistnić dopiero po powrocie Kazań Świętokrzyskich do Polski, co nastąpiło w r. 1925. W czerwcu tegoż roku członek Delegacji w Komisji mieszanej specjalnej w Moskwie dr Antoni Rybarski przywiózł zabytek nasz osobiście do Warszawy i złożył go jako czasowy depozyt w warszawskiej Bibliotece Uniwersyteckiej¹, skąd później przekazano go do Biblioteki Narodowej, gdzie obecnie znajduje się w przechowaniu, podczas gdy kodeks, z którego paski zostały wyprute, pozostał nadal w Bibliotece Uniwersyteckiej.

Gdy w r. 1927 Polska Akademia Umiejętności podjęła nowe wydanie światłodrukowe Biblii Szarospatackiej, powierzając tę pracę dyr. drowi Ludwikowi Bernackiemu, wyłonił się zamiar wydania w podobny sposób naszego najdawniejszego zabytku językowego. W lipcu 1928 r. wybrałem się z prof. Łosiem do Warszawy, gdzie dzięki uprzejmości prof. dra Zygmunta Batowskiego, dyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej, dokonaliśmy otwarcia rosyjskiej oprawy, zamykającej paski pergaminowe z Kazaniami. Ponieważ paski były — jak wspomniano — pokurczone i podziurawione, okazała się potrzeba zupełnego i dokładnego ich wygładzenia. Zadanie to powierzono wówczas p. Aleksandrowi Semkowiczowi, introligatorowi ze Lwowa, który w odpowiedni sposób paski odprasował, poczem udało się je najdokładniej złożyć, odtwarzając pierwotny wygląd kart zabytku. Ten akt otwarcia Kazań Świętokrzyskich odbył się dnia 4 lipca i został do Księgi pamiątkowej Biblioteki Uniwersyteckiej zapisany.

Tak przygotowany do dalszych badań zabytek przepisał na nowo prof. Łoś, poczem odpis skołacjonował dokładnie ze mną. Dopiero jednak po śmierci prof. Łosia, która zaszła już w kilka miesięcy potem, mogłem przystąpić do sfotografowania zabytku, czego dokonała w r. 1930 firma warszawska Fotoplat. Z fotografii tych sporządzony został światłodruk w artystycznym zakładzie reprodukcyjnym J. B. Oberettera w Monachjum. Porównanie tego światłodruku z dawniejszą podobizną petersburską, sporządzoną zaraz po wydobyciu pasków z kodeksu, wykazuje, że pismo tekstu, w ciągu 40 lat wystawione na działanie światła dziennego, uległo niestety dość znacznemu wyblaknięciu, wskutek czego na stronach, które były zwrócone ku światłu (ar, br, cv, dv), pismo Kazań jest już dziś mniej czytelne, niż było podówczas. Obecnie otrzymały Kazania w Bibliotece Narodowej nową, wytworną a praktyczną oprawę, odpowiadającą całkowicie wartości tego arcycennego zabytku.

Pragnąc oddać tę publikację do użytku naukowego, wydawcy nie mogli ograniczyć się tylko do utrwalenia obrazu zabytku w podobiznie światłodrukowej naturalnej wielkości, ale postanowili oddać go wiernie w druku, a zarazem poddać ponownemu zbadaniu tak kodeks, z którego wyprute zostały paski z Kazaniami, jak i same Kazania, te ostatnie pod względem pisma oraz języka. Zadanie to podzielili wydawcy między siebie w ten sposób, że opracowania rękopisów i pisma wraz z systemem abrewjacyjnym podjął się podpisany, podczas gdy prof. Łoś wziął na

¹ Por. W(acław) B(orowy) i Z(ygmunt) B(atowski), Odzyskane zbiory rękopisów i grafiki w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie (Tygodnik Ilustrowany z 1925 r., nry 27, 30 i 32, oraz odbliska, Warszawa 1925), gdzie pośród ilustracji, wykonanych przez J. Bułhaka, J. Bułhakównę i Z. Marcinkowskiego, znajduje się podobizna rękopisu z XV w., w którym znalezione zostały Kazania Świętokrzyskie, oraz jedna strona samych Kazań w oprawie jeszcze petersburskiej z przytoczonym wyżej napisem rosyjskim.

siebie objaśnienia tekstu i języka zabytku. Dział swój zdołał prof. Łoś niemal całkowicie doprowadzić do końca przed samą śmiercią (10 listopada 1928 r.), pracując nad nim do ostatnich dni swoich. Brakujące ustępy w objaśnieniu części gramatycznej uzupełnione zostały przez prof. Kazimierza Nitscha, który też z podpisanym skołacjonował jeszcze i posprawdzał wątpliwe miejsca w rękopisie w listopadzie 1932 r.

Spis wyrazów polskich w formach, występujących w tym zabytku, sporządziła p. dr Antonina Obrębska-Jabłońska; po bardziej wyczerpujące objaśnienia językowe odsyłamy do słowniczka w wyżej podanej pracy Dielsa.

W Krakowie, w kwietniu 1933 r.

Władysław Semkowicz.

1. OPIS KODEKSU, W KTÓRYM TKWIŁY PASKI PERGAMINOWE Z TEKSTEM KAZAŃ.

Kodeks, w którym prof. Brückner znalazł paski pergaminowe z fragmentami Kazań, miał w petersburskiej Bibliotece Publicznej sygnaturę Lat. I. Q. 281. Jest to kwartant papierowy o wymiarach 212 na 151 mm, pisany jedną ręką w pierwszej połowie wieku XV na 238 kartach, policzbowanych w XVIII w. Liczbowanie jednak, umieszczone w górnych rogach kodeksu, wykazuje omyłki: i tak liczba 82 jest powtórzona, między kartą 113 a 114 jedna jest nieliczbowana, wreszcie po karcie 209 następuje odrazu 220. W rzeczywistości więc rękopis liczy nie 238, lecz 230 kart¹. Karty pierwsza i ostatnia są pergaminowe i stanowiły dawną zszywkę (antefolium), zanim rękopis został oprawiony w deski.

A) PAPIER I ZNAKI WODNE.

Rękopis zszyty jest ze składek o sześciu kartach (t. zw. seksternów), których papier posiada trzy odmiany znaku wodnego, przedstawiającego głowę wołu, oraz jeden, przedstawiający krzyż na trzech wzgórkach.

1. Głowa wołu bez oczu, między rogami pręt pojedynczy z siedmiolistną różą, występuje na k. 2—25, 38—131, 144—191. Identyczny znak podaje Briquet, Les Filigranes, nr 15216 z r. 1430 (Bawaria).

2. Głowa wołu z oczami, między rogami podwójny pręt z krzyżem, występuje na k. 26—37. Identyczny znak w księdze ziemskiej krakowskiej (Terr. Crac.) nr 146 p. 71 z dn. 9 kwietnia 1427.

3. Głowa wołu z oczami, między rogami pojedynczy pręt z czteroliściem, występuje na k. 226, 227, 230—33, 236, 237. Identyczny znak w rpsie Bibl. Jagiell. nr 821, k. 6 z r. ok. 1426 (Piekosiński, Wybór znaków wodnych, nr 933).

4. Krzyż na trzech wzgórkach występuje na k. 132—143, 192—225, 228, 229, 234, 235. Zbliżony znak u Briqueta, nr 11687 z lat 1408—1415 (Padwa).

Rozbiór znaków wodnych wskazuje na pochodzenie papieru kodeksu z okresu lat 1408—1430. Z tym okresem zgadza się zupełnie dobrze charakter pisma kodeksu. Jako termin *ad quem* przyjąć trzeba datę 1445, którą spotykamy w zapisku provenjencyjnym na 1. karcie pergaminowej verso (ob. o tem niżej)².

¹ Obliczenie, dokonane w Petersburgu w r. 1897, podaje liczbę kart na 224, ale nie są tu uwzględnione karty niezapisane, których jest 6. Za pomoc w szczegółowym zbadaniu składu rękopisu i znaków wodnych składam serdeczne podziękowanie p. drowi Włodzimierzowi Budce.

² Przyjmowany dawniej jako ten termin rok 1411, będący rzekomo datą zapisku o pożarze klasztoru świętokrzyskiego, polega na omyłce, jak wykaże niżej na str. 9.

B) OPRAWA.

Kodeks oprawiony jest w deski, pokryte białą niegdyś skórą. Księga była dawniej zapinana dwoma skórczanymi sprzączkami o metalowych klamerkach; po paskach pozostały ślady odcisków na krawędziach desek oraz dziurki po dwóch żelaznych zapinkach w środku górnej deski. Ponadto pozostały na górnej okładce ślady po pięciu metalowych guzach (cztery po rogach a jeden w środku) w postaci dziur wyżartych w skórze, pokrywającej deski, przez któreto dziury przebijają podłożone okrawki pergaminowe z resztą pisma łacińskiego. Podobne guzy pojawiają się na oprawach z przełomu XIV i XV w., ale już w drugiej połowie XV w. stają się coraz rzadsze, zanikając w ostatniej ćwierci tegoż wieku. Również klamry występują najdalej do trzeciej ćwierci XV w. i po r. 1480 już się ich nie spotyka. Guzy i klamry wskazują, że oprawa pochodzi raczej z pierwszej połowy XV w. i jest ona bliskoczesną napisaniu książki. Do tej oprawy użył introligator pasków pergaminowych, pociętych z kart, zawierających tekst Kazań. Podkładał on je pod sznurki w posrodku poszczególnych składek kodeksu, aby ochronić papier przed przetarciem od szwów¹.

Rękopis był — jak wspomniano — po odkryciu Brücknera w Petersburgu w r. 1890 rozebrany przez introligatora, paski z Kazaniami wyjęte, poczem oprawę kodeksu poprawiono. Otóż podczas tego poprawiania grzbiet kodeksu został odnowiony, a na nowej jego skórze ponaklejano wykrajane resztki starego grzbietu z napisami, pochodzącymi z w. XVIII (prawdopodobnie od Gerarda Lefebura, który katalogował bibliotekę świętokrzyską w r. 1799)². Napis jest taki: Odgóry rubro: M S, poniżej brunatnym atramentem: [P]AULI APOSTOL[I], niżej: EPISTOLAE; obok późniejszy dopisek: [EX] LIBRARIO, poniżej: [S]ANC[TAE CRUCIS], na samym dole znowu rubro: SEC. XV. Poniżej ślad dawniejszej sygnatury z XVII lub pocz. XVIII w. (może od Jerzego Jonstona, który ok. r. 1703 skatalogował bibliotekę łysogórską)³: [su]b Litt. A in oct[avo] N° 11 (na razurze), jeszcze niżej ręką XVIII w.: Novum test[ta]mentum. Przy samym dole rubro: litera A, a pod nią naklejona kartka z sygnaturą Biblioteki petersburskiej: ЛАТИНСКАЯ ОТД. I. 281. Przy naprawie rękopisu w XIX w. wprowadzono nadto jedną czystą kartę papieru przed dawną kartą pergaminową (antefolium).

C) ZAWARTOŚĆ KODEKSU.

Z 238 policzbowanych kart rękopisu karty 1 i 238 są, jak już wspomniano, pergaminowe; z kart papierowych karty 208 i 208', 229—231 i 232—236 są niezapisane.

Karta 1 (pergaminowa) pokryta jest rozmaitemi zapiskami treści religijnej oraz notami, pochodzącymi od kilku rąk z XV w. Spośród nich zwraca uwagę na odwrocie tej karty z prawej strony u góry zapisek provenjencyjny z XV w., któremu się należy bliżej przypatrzeć, gdyż może on rzucić światło na losy i pochodzenie rękopisu.

Uderza przedewszystkiem odrazu fakt, że zapisek ten, dokonany w klasztorze benedyktyńskim św. Krzyża na Łysej Górze, umieszczony jest na razurze. Brzmi on tak:

Iste liber est monasterii sancte crucis in
Monte liszcz

¹ Wskazówki, dotyczące oprawy kodeksu, otrzymałem od doskonałego znawcy tego przedmiotu p. dra Kazimierza Piekarskiego, któremu za to serdecznie dziękuję.

² Gacki J. ks., Benedyktynski klasztor św. Krzyża na Łysej Górze (Warszawa 1873), str. 157.

³ Lelewel, Biblijograficznych ksiąg dwoje, t. II (Wilno 1826), str. 107.

Z tych wyrazów trzy pierwsze pozostały z dawniejszego zapisku provenjencyjnego i nie zostały dotknięte razurą, która rozpoczyna się dopiero dalej; na niej umieszczony jest inną widocznie ręką tytuł nowego nabywcy, t. j. klasztoru św. Krzyża na górze Łyścu. Co było pod tem nowem pismem, tego dziś już odczytać się nie da, pozostały bowiem z dawnego zapisku niestety zaledwie tylko ślady. Natomiast dalsza część pierwotnego zapisku, która nie została pokryta później pismem, jest jeszcze pomimo skrobienia i kreślenia widoczna i czytelna. Tą samą ręką, co pierwsze wyrazy: *Iste liber est*, wypisane są słowa w drugim wierszu: *in Ianfensco*, a w trzecim: *anno d. 1887 = 1445*. Następuje potem zwykła nota tej samej ręki, tutaj bez znaczenia, również na początku ścierana, która zaczyna się od słów (na razurze): *Item quid est* i w dalszym ciągu zajmuje jeszcze trzy wiersze.

Znaczenie tych zapisków provenjencyjnych dla dziejów kodeksu rozpatrzmy poniżej.

Karta 2 ma u góry zapisek ręką Żaluskiego: *Novum Testamentum praeter 4 Evangelia 1 Mss.* Zaraz poniżej rozpoczyna się właściwy tekst biblijny, zawierający Listy i Akty apostołskie oraz Apokalipsę¹:

1. Epistole B. Pauli apostoli ad Romanos (k. 2—22'), Corinthos (22'—52'), Galathum (52'—58'), Ephesos (59—65), Philipenses (65—69), Colocenses (69'—73), Thesalonicens (73'—79'), Tymotheum (79'—89), Philemonem (89'—90), Hebreos (90—105).

2. Actus Apostolorum (105'—158').

3. Epistole B. Jacobi super canonicas (158'—164), B. Petri apost. (165—173), Johannis (173'—180), Jude (180—182).

4. Apocalipsis (182—207).

Tu kończy się tekst biblijny, który jest silnie glosowany różnymi rękami XV w. Karta 208 i 208' jest pusta.

Na k. 209—229 (z opuszczeniem w liczbowaniu k. 209—220) mieści się słowniczek alfabetyczno-rzeczowy do tekstu biblijnego. K. 229'—231 i 232—6 puste; na k. 231' oraz 236'—238 zapiski i noty przeważnie treści teologiczno-religijnej, różnymi rękami, między innymi na k. 237' zapisek (ogólnej treści), dotyczący komet i innych znaków niebieskich: *Cometarum seu signalium apparencium in aere novem sunt genera* i t. d. Zapisek ten zwracał uwagę uczonych (jakkolwiek jest bez znaczenia), gdyż był zaznaczony w katalogu rękopisów Biblioteki Publicznej. Na k. 238 pośród zapisków rozmaitych, nawet dość późnych, zapisek provenjencyjny klasztoru świętokrzyskiego z końca XV lub pocz. XVI w.: *Iste est liber caluimontis sancte crucis, nullus subtrahere presumat, quia notorius est*.

Na k. 238' zapisek historyczny o rekuncyljacji kościoła łysogórskiego i o poświęceniu ołtarzy, noszący (błędna) datę 1411. Przytaczamy go tu w całości:

Sub anno Domini millesimo CCCCXI (sic)² ecclesia antiqua Sancte Crucis dicta Lisiecz est reconciliata. Altare quod fuit magnum in medio cum eius rotunda

¹ Wedle Brücknera treścią kodeksu jest Praxapostolus św. Hieronima z indeksem (Kaz. Świętokrz., str. 705), relacja ta opiera się jednak na katalogu Biblj. petersburskiej, z którego powtarza toż samo Korzeniowski (Zapiski z rękopisów ces. Bibl. publ. w Petersburgu [Kraków 1910], str. 45). Gołębiowski zanotował jako treść kodeksu: *Novum testamentum praeter 4 evangelia* (tamże). Tekst listów apostołskich, podzielony wedle dni roku, nazywano Praxapostolus, a podział ten przypisywano dawniej (do w. XVII) św. Hieronimowi.

² Późniejsza ręka poprawiała tę datę, wstawiając na miejsce X cyfrę I (= 50), która się jednak zamazała; jeszcze późniejsza ręka, może z XVII w., widząc tę datę niewyraźnie poprawioną i zamazaną, napisała obok na lewym marginesie cyfrę: CCCCXI.

absumptum est et eiectum per Michaellem abbatem, quod fuit consecratum in honore Sancte Trinitatis, Benedicti et Laurencii etc. Altare, quod est in dextra, in antiqua structura, ad meridiem, consecratum est in honorem sanctarum Barbare et Katherine virginum, ad sinistram vero in honorem sanctorum Nicolai, Adalberti et Confessorum omnium. Tercium vero ad aquilonem est consecratum in honorem sancti Hemrici et sancti Johannis Baptiste. Quartum ad meridiem in honorem sancti Michaelis, Stanislai patroni et Luce ewangeliste. Item altare in capella Sancte Crucis est consecratum de novo, fratrum cum titulis, ut ibidem appenduntur. Similiter altare in nova ecclesia post hostium de ambitu consecratum est. Item magnum altare. Item in angulis eius ambo altaria lapidea consecrata sunt. Hoc memoria dignum.

Dalsze zapiski są bez znaczenia.

Zapisek powyższy odnosi się niewątpliwie do rekuncyljacji kościoła i poświęcenia ołtarzy w kościele starym i nowym po wielkim pożarze, jaki nawiedził klasztor za opata Michała z Lipia d. 7 października 1459. Data zapisku MCCCCXI jest pomyłona¹ w ten sposób, że pisarz opuścił przed X cyfrę L, co mogło się łatwo wydarzyć nawet współczesnemu człowiekowi. Data przeto powinna brzmieć 1461, w tym też roku dokonano niewątpliwie rekuncyljacji odbudowanej w poprzednim roku świątyni i poświęcenia ołtarzy².

2. OPIS RĘKOPISU KAZAŃ T. ZW. ŚWIĘTOKRZYSKICH.

Z rękopisu tego pergaminowego dochowały się tylko skąpe fragmenty, dające się złożyć z pasków, które użyte zostały przy oprawie opisanego wyżej kodeksu.

Jest tych pasków razem 18. Pocięte one zostały z podwójnych kart rękopisu, użytych do tego celu, wzdłuż pisma, lecz ponieważ były nieco za długie, intrologator przyciął je przy jednym lub drugim końcu, nadając im długość 19 do 19,8 cm, wystrzygając ponadto na obu ich końcach ostrokaty. Ponadto uszkodzone zostały paski przez szwy i ściągające je sznurki, które spowodowały w środku każdego paska około 6 dziurek i rowek, wyciśnięty przez sznurek.

A) ODTWORZENIE I ZEWNĘTRZNA STRONA KART.

Po złożeniu pasków okazało się, że 13 pasków tworzy jedną podwójną kartę całkowitą, a 5 pasków dolną część drugiej takiej karty³, której część górna się za-

¹ Zdawał sobie z tego sprawę ktoś, co później poprawiał tę datę (ob. wyżej str. 8, przyp. 2), choć uczynił to niedokładnie i niewyraźnie, kładąc cyfrę I na dziesiątce, zamiast przed nią.

² Datę pożaru podaje Katalog IV biskupów krakowskich: Anno Dni 1459 VIII die Octobris post horam II noctis monasterium Sancte Crucis in monte Calvo est combustum ex fundamento cum omnibus rebus et libris (Mon. Pol. Hist. t. III, str. 376). Stwierdza tę wiadomość zapisek, znaleziony przeze mnie w jednym z kodeksów świętokrzyskich (obecnie w Bibl. Narod. w Warszawie pod sygnaturą Lat. F. I. 168), w którym na k. 434 czytamy: »Anno Domini 1460 monasterium totum cum ecclesia reedificatur, anno preterito dominica proxima post festum sancti Francisci (= 7 paźdz.) igne consumpta...«. Zapisek, różniąc się co do daty dziennej pożaru od powyższej wiadomości tylko o 1 dzień (co można tłumaczyć faktem, że pożar wybuchł w nocy), stwierdza równocześnie, że odbudowa klasztoru nastąpiła już w roku następnym 1460, wobec czego rok 1461 jako data rekuncyljacji kościoła i poświęcenia ołtarzy jest zupełnie prawdopodobna.

³ Brakuje z tej dolnej części tylko jednego paska, który stanowił dolny margines karty.

traciła. Położenie tych kart w stosunku do siebie w składce jest takie, że karta częściowo dochowana leżała bezpośrednio na spodzie pod kartą całkowitą, jak wnosić można ze związku tekstu, ale ta ostatnia nie była w danej składce kartą wewnętrzną, której brakuje; w tekście Kazań występuje tu znaczniejsza luka, mniejwięcej właśnie na jedną podwójną czyli dwie pojedyncze karty (ob. niżej). Ustalił ten stosunek kart już prof. Brückner, oznaczając trafnie literą a (recto i verso) pierwszą kartę częściowo dochowaną, literą b pierwszą kartę w całości dochowaną, literą c drugą taką kartę, literą d drugą kartę częściowo dochowaną. Ten trafny układ przyjęty został przez wszystkich następnych wydawców i zastosowany jest do niniejszego wydania.

Po odprasowaniu i złożeniu pasków można dokładnie wymierzyć wielkość kart. Pergamin cienki, barwy żółtawej. Karta podwójna mierzy 234 mm szerokości, na pojedynczą więc przypada szerokość 117 mm przy 173 mm wysokości. Był to więc kodeks in octavo; ilości kart jego niestety nawet w przybliżeniu dla braku pewniejszych danych, dotyczących ilości i długości kazań, odtworzyć nie można.

Rękopis był linjowany. Schemat linijny obejmował dwie boczne linie pionowe, odległe od siebie o 9'5—9'7 mm, a od brzegów kart o 1—1'2 mm, oraz 31 linii poziomych w odstępach c. 4'5 mm. Dolna linia leżała ok. 2'5 cm od brzegu karty.

Pisarz trzymał się tylko kierunku linii, ale nie stosował ilości swych wierszy do ilości linii. Naogół ilość wierszy jest większa niż linii i ma się do nich jak 3'5:3. Pismo też wybiega poza ramki boczne schematu linijnego, tak że wiersze liczą po ± 10 cm długości, a także sięga pismo poniżej najdolniejszej linii schematu o jakie 2 do 3 wierszy. Ilość wierszy na pełnych kartach wynosi od 40—43 (br: 43, bv: 40, cr: 42, cv: 41). Ile ich było na karcie zachowanej we fragmencie, oczywiście niewiadomo spowodu braku głównej jej części (na karcie ar i av zachowało się po 17 wierszy, karta dr liczy 15 a dv 19 wierszy).

B) PISMO.

Pismo Kazań t. zw. Świętokrzyskich, w całości pochodzące od jednej ręki¹, jest pismem dość starannem i kaligraficznym z lekką tendencją do kursywności. Naogół jest to pismo drobne, miejscami gęściej, miejscami rzadziej stłoczone (licząc w wierszu 35—55 liter). Litery kreślone są przeważnie oddzielnie, lecz okazują skłonność do łączenia się zapomocą kresek łącznych. Elementy kursywne, naogół rzadkie, dają się zauważyć w kreśleniu litery d, której laska rozwinięta jest przeważnie w silnie zagiętą i wdół powrotnie zawiniętą pętlę (np. cv 17, dr 2, 3 etc.), jak również w połączeniu zwykłego znaku skrócenia oraz znaczka na *er* z poprzedzającą literą zapomocą łuku (av 17, bv 1, 8, dr 11). Kierunek pisma pionowy z lekkim pochyleniem w lewo. Pomimo widocznej staranności oraz oparcia o schemat linijny pismo nie jest równe: wysokość liter jest chwiejna (1—2 mm); skaczą one, jedne wdół, drugie wgórę. Cieniowanie zależy w dużej mierze od zacięcia pióra, które się zmienia: przeważa pismo pisane piórem cienkim, dobrze zaostrzonym (np. cr), i tu cieniowanie nie jest wybitne; zdarzają się jednak partje pisane grubszym pismem (np. bv, cv 19—24), gdzie różnica między grubszymi a cieńszymi kreskami jest wyraźniejsza.

Pod względem stylu charakter pisma nie pozostawia wątpliwości, że jest to minuskuła gotycka z w. XIV, jak się na to godzą wszyscy dotychczasowi badacze,

¹ Pozorne różnice słusznie złożyli Brückner i Diels na karb zmiany pióra.

od Brücknera poczynawszy. Aby móc bliżej określić czas jego pochodzenia, należy zbadać szczegółowo oba alfabety, wielki i mały.

Liter wielkich pisarz używa nader skąpo. Naliczyliśmy zaledwie 11 liter wielkich, do niektórych z nich (np. C, G i T) ma on szczególną predylekcję. Na litery wielkie składają się w Kazaniach dwa typy pisma: minuskuła powiększonych rozmiarów (A, N) i uncjała (E, T). Litery, tworzące łuki (C, G, T) lub kółka (O, P, Q), otrzymują w środku łuku lub kółka kreseczkę pionową, jak to zwyczajnie spotykamy w majuskułach gotyckich. Majuskuła zmniejszonych rozmiarów nie występuje ani w środku ani na końcu wyrazów.

Mały alfabet wykazuje dużą różnorodność form liter. Trzonki liter krótkich mają u góry nasadki, ale u dołu przeważnie kończą się tępo, rzadziej uzyskując kreseczkę nasadkową. Łaski górne liter wysokich są naogół krótkie, częściej pałkowato zgrubiałe (np. dr 10), rzadziej lekko wygięte w prawo, niekiedy uzyskują one małą nasadkę z lewej strony (*l* w cr 1 i 42, *b* w cr 1, 20 i dv 4, *h* w cr 34). Dolne łaski są krótkie, tępo zakończone, bez nasadek. Okrągłe litery, jak *o*, mają często piękne, koliste łuki. Przechodząc do poszczególnych liter, zwracamy uwagę na literę *a*, która ma kształt archaiczny, można powiedzieć trzynastowieczny. Jest ona przeważnie u góry otwarta, jakkolwiek brzusek podchodzi nieraz tak wysoko, że łączy się z łukiem, wychodzącym od trzonka, i tworzy formę zamkniętą o jednym brzuszku. Wiadomo jednak, że od połowy XIII w. upowszechnia się u nas *a* z dwoma brzuszkami, które stanowi bardzo charakterystyczną cechę pisma wieku XIV, tak że takie *a* otwarte z jednym brzuskiem trzeba uważać za cechę starszą, właściwą ludziom starym. W drugiej połowie XIV w. należy ono już do wyjątków, i z tego względu pisma Kazań nie można przesunąć zbyt daleko poza połowę tegoż wieku. Do starych cech pisma tego należy tu także używanie przeważnie długiego *f* nie tylko na początku i w środku, ale także przy końcu wyrazów, tak, że okrągłe *s* należy właściwie do rzadkości (bv 17, cr 7, cv 10, dr 9)¹. Pozatem nie można wynaleźć w tym piśmie wybitniejszych cech, któreby świadczyły zdecydowanie o jego pochodzeniu z pierwszej czy drugiej połowy XIV w. Trzeba zatem zakończyć wnioskiem, że pismo nosi cechy raczej pierwszej niż drugiej połowy wieku XIV, nie jest wszelako wykluczone, że pisał je w drugiej połowie w. XIV człowiek starszy wiekiem, który używał jeszcze pewnych cech graficznych, nabytych w młodości.

C) SYSTEM ABREWJACYJNY.

Był on przedmiotem szczegółowego rozbioru w pracy Dielsa »Die altpolnischen Predigten aus Heiligenkreuz« (str. 14—18) oraz w mojej recenzji tej pracy, zamieszczonej w »Roczniku Sławistycznym« (IX, str. 209). Pozostaje tu zatem ująć te spostrzeżenia w pewną systematyczną całość.

Zasługą Dielsa jest wykazanie, w jaki sposób pisarz Kazań umiał przy skracaniu wyrazów polskich zastosować zasady brachygrafji łacińskiej. Trzeba wszakże zaznaczyć, że tekst łaciński skraca nasz pisarz o wiele silniej niż polski, poprzestając niekiedy tylko na zaznaczaniu wyrazów dwoma lub trzema początkowymi literami, oczywiście ze względu na dobrą swoją znajomość niezmiennego tekstu biblijnego,

¹ W recenzji pracy Dielsa (Rocznik Sławistyczny IX [Kraków 1930], str. 207) zwróciłem uwagę na pewne analogje między pismem Kazań a pismem, pochodzącym z pierwszej połowy wieku XIV na tablicy XII w Specimina palaeographica St. Krzyżanowskiego (Kraków 1913).

służącego mu za podkład do osnucia kazania polskiego. Nie jest to przeto zwykła brachygrafia, normalna, jaką widzimy w skręcaniu wyrazów polskich, którem tu wyłącznie się zajmujemy.

System abrewjacyjny Kazań stosuje w szerokiej mierze wszystkie cztery zasadnicze sposoby skręcania, które wytworzyła sztuka pisarska średniowiecza, nie gardząc licznymi ich kombinacjami. Są to mianowicie:

1. Skrócenie przez obcięcie wyrazu (per suspensionem), gdzie pisarz pozostawia tylko początkowe litery, resztę opuszczając. Najdalej idące skrócenie przez suspensję stanowią sygle, gdzie tylko jedna, najczęściej pierwsza litera pozostała. Z syglów znajdujemy w polskim tekście Kazań jeden tylko, mianowicie: *·i·* = jeść, je, wzorowane na łacińskim *·e·* = est. Czysta suspensja występuje w skręceniach: 1) imion biblijnych, jak *falo.* = Salomon (br 1), *eze.* = Ezechiel (ar 4), *sy.* = Symeon (dv 12); 2) *mo.* = moui (br 9, bv 16 i in.); 3) *fi.* = sina (br 2 i in.); 4) *flo.* = sloua (br 2, dv 2 i in.); 5) *ta.* = tako (br 6).

2. Kontrakcja czyli ściągnięcie wyrazu, z którego pisarz opuszcza środek, pozostawiając jego początek i koniec. Jest to najbardziej upodobany sposób skręcania pisarza Kazań. Opuszczenie jednej litery lub całej części wyrazu zaznacza on zwyczajnie poziomą kreską skróceniovą, jakkolwiek niezawsze to czyni (np. *f*ti** = su*pti* br 2, 20 i in.). Przy łaskach górnych ta kreseczka przybiera położenie ukośne tuż przy łasce nakształt haczyka (np. *uab'ny* = uabeny cv 35, *d'uicp* = deuicp br 2, *ifrl'* = isra*el* cr 21, *dd'* = D*au*id cr 24 i t. p.). W wyrazie *angl'* = ang*el* (av 4, 11 i in.) przekreśla pisarz łaskę litery *l*, czego oczywiście nie można uważać za dźwięk *ł*, ale za kreskę skręcającą przy kontrakcji tego wyrazu, podobnie jak to czyni w łacińskim *angls* = ang*el*us (ar 15).

3. Skrócenia zapomocą specjalnego znaku są w Kazaniach na porządku dziennym, a cały bogaty system znaków znanych średniowieczu jest tu w całej pełni wyzyskany. Są to znaczki następujące:

a) — zwyczajna kreska, zastępująca litery *m* lub *n*, zwłaszcza przy końcu wyrazu (*vekō* = vekom cv 14, *iēze* = ien*ze* ar 8 i in.)

b) ' znak na oznaczenie głoski *r* lub jej złożień: *er*, *re*, *ir*, *ri* (np. *p'yde* = pryde cr 2, *zau'ne* = z*au*erne br 34, *g'fny* = gresny cr 18, *f*m*'cy* = smir*cy* cr 1, *f*n*adefce* = trinadesce cv 41)

c) ⁹ = uz (us) (*knem⁹* = knemuz cr 15, *iem⁹* = iemuz dv 4)

d) *z* = ec, ek (*t*z*to* = tecto br 14, dv 6, 12, 19, *ocz* = o*ce*c dv 6, 12, 19, *f*skut*z* = skutek cv 16)

e) zwyczajne w brachygrafii łacińskiej trzy skrócenia, jakie tworzy litera *p* na *per* (*par*), *pre* i *pro*, spotykamy tu w tekście polskim: *p*al*itica* = parali*ti*ca br 31, *p*d** = pred cr 30, *p*ro*k* = proro*k* cr 23/24.

Znaki: *4* = rum, *9* = con i *z* po *b* = us spotykamy tylko w łacińskim tekście, podobnie jak dwa specjalne znaki na *et*: *z* (cr 7) i *&* (dr 9).

4. Skrócenie przez nadpisanie litery, wchodzącej w skład skróconej zgłoski. Są to najczęściej samogłoski, występujące w połączeniu z głoską *r*. A zatem:

a) nadpisane *a* w starokursywnej formie *~* oznacza zgłoskę *ra* (*p*ui** = pravi ar 17 i w. i., *o*z*zē* = obra*z*em cv 21)

b) nadpisane *e* oznacza zgłoskę *re* (*g*e*how* = gre*h*ow cr 3, *f*ce** = trece cr 23, *dob* = dobre br 20)

c) nadpisane *i* zastępuje zgłoskę *ri* (*nep'iacele* = nepri*i*acele cr 8, *o*m*mach* = otrima*ch* dr 4)

d) nadpisane *o* zastępuje zgłoskę *ro* (*ēl* = crol cr 1 i in., *t*ri*akē* = troiakiem cv 23)

e) nadpisane *u* (*v*) zastępuje *ru* (*f*sc*ena* = scrusena cr 9, *t*dn*p* = trud*n*ą br 31).

Wyjątkowo występuje nadpisana spółgłoska *c* za zgłoskę *ec* w wyrazie *z*p*clai*p** = z*ap*ecclai*p* br 13, bv 3, analogicznie do łacińskiego *peccatis* (cr 2). Nie można mówić o właściwym skręcaniu przez nadpisanie w tych wypadkach, gdy pisarz, nie opuszczając żadnej litery, wyrzuca jedną lub kilka liter ponad^{gow} wyraz, jak to w Kazaniach nieraz czyni chyba tylko dla zaoszczędzenia miejsca, np. *uro* = wro*gow* cr 5, *camo^e* = camo*c* cr 9, *bo^d* = bozi br 4, *bo*g** = boga av 9 i t. d.

5. Kombinacja dwóch systemów, suspensji lub kontrakcji ze znakiem specjalnym lub z nadpisanie, jest w polskim tekście Kazań dosyć częsta. I tak:

a) suspensja i znak specjalny (*Gⁱ* = Gregor(ius) cv 8)

b) suspensja i nadpisanie litery (*ē* = crola br 2, *ḡ* = bracia cr 11, *ḡ* = prau*i* cr 2)

c) kontrakcja i nadpisanie, gdzie końcówka skróconego wyrazu jest wyrzucona nad linję np. *bo^{go}* = boze*go* br 2, *Ṽo* = Not*a* br 25, *zna^dp* = z*na*monai*p* br 20, *ē*ft*ua* = crol*est*ua cv 1.

d) Ligatury. Obie stare ligatury *c-t* i *f-t* są pisarzowi Kazań dobrze znane i stale używane np. w wyrazie *tecto* (cr 2, dr 5 i in.). Poza temi dwoma ligaturami innych tu nie spotykamy.

e) Interpunkcja występuje tylko w postaci punktu.

f) Rozdzielanie wyrazów nie jest dobrze przeprowadzone, zwłaszcza przyimki i spójniki łączą się z następnymi wyrazami (typowe: *y*pre*f*ti** = y*pre*s*ti* dr 3).

3. POCHODZENIE I LOSY KAZAŃ T. ZW. ŚWIĘTOKRZYSKICH.

Przyjęła się dla Kazań naszych nazwa »Świętokrzyskich«, którą ochrzcił je odkrywca ich prof. Brückner. Ponieważ paski pergaminowe z Kazaniami znalazły się w kodeksie, pochodzącym z klasztoru świętokrzyskiego, można było snadnie przypuszczać, że Kazania, przynajmniej w dochoowanym odpisie, powstały także w tymże klasztorze. Ostrożnie postawił sprawę pochodzenia Kazań Diels: skoro kodeks papierowy, do którego oprawy użyto pasków z tekstem Kazań, należał do klasztoru świętokrzyskiego, istnieje pewne prawdopodobieństwo, że i sam rękopis Kazań tam powstał, ale podkreśla on, że jest to tylko »eine (schwache) Wahrscheinlichkeit«¹.

Dokładniejsze jednak przyjrzenie się zapiskowi provenjencyjnemu na odwrocie dawnego antefolium okazało niezbiecie (ob. wyżej str. 7), że zanim rękopis dostał się do biblioteki łysogórskiej, znajdował się poprzednio w innym miejscu, mianowicie w Leżajsku, gdzie zapisujący własność kodeksu położył nawet datę roku 1445.

Powtórzyła się tu zatem historia podobna, jak ze słynnym Rocznikiem Świętokrzyskim dawnym, który na podstawie zbadania zapisków provenjencyjnych okazał się stosunkowo dość późnym nabytkiem klasztoru świętokrzyskiego, poprzednio zaś był własnością Katedry Krakowskiej².

¹ L. c. str. 13.

² Semkowicz Wł., Rocznik Świętokrzyski dawny (Rozprawy Akad. Umiej. Wydz. hist.-filoz., t. 53 [Kraków 1910], str. 247 i odbitka str. 7).

Dostały się zaś tam oba kodeksy, tak ten z Rocznikiem jak i drugi z Kazaniami, niewątpliwie po pożarze, który, jak wyżej wskazano¹, nawiedził klasztor w nocy z 7 na 8 października 1459, niszcząc równocześnie całą jego bibliotekę. W rok potem dzięki energii opata Michała z Kleparza (Lipia), wychowanka Akademii Krakowskiej, stanęły odbudowane mury klasztoru i kościoła, tak, że w r. 1461 można było dokonać zapisanej w naszym kodeksie rekuncyljacji ołtarzy². Opat Michał stworzył też dla klasztoru nową bibliotekę, nabywając, gdzie i jak się dało, kodeksy rękopiśmienne, częściowo zaś wypożyczając je do przepisania³. Znamy cały szereg pisarzy, którzy pracowali dla klasztoru, wiemy też, że jeden z braci, Mikołaj z Koźmina, który widocznie był bibliotekarzem, »kościelne mszały, chórowe brewiarze, dyurnały, rubrycele do jedności przywiódł«⁴. Onto więc może stare sygnatury nowonabytych kodeksów wycierał, a wpisywał jako nowego właściciela klasztor łysogórski. Tak przynajmniej zrobiono z obu kodeksami, zawierającymi Rocznik i Kazania, gdzie nowe zapiski proveniencyjne przerobiono z dawnych. Co więcej, jeśli porównamy sposób tej manipulacji w obu tych kodeksach, to się okaże, że jedna i ta sama osoba przy obu była czynna. Wskazuje to nie tylko ten sam system manipulacji, polegający na wytarciu tylko części zapisku z pozostawieniem początkowych słów: *Liber ecclesie* lub *Iste liber est*, ale również ta sama ręka w piśmie tej części zapisku, która podaje klasztor świętokrzyski jako właściciela kodeksów: *sancte crucis in Monte liszech*.

Tak jak kodeks z Rocznikiem Świętokrzyskim przyszedł na Łysiec z Krakowa, tak rękopis z Kazaniami Świętokrzyskimi dostał się tam z Leżajska. Świadczy o tym zupełnie wyraźny przy końcu dawnego zapisku ślad słów: *in lansensco*, tak bowiem pisano w XV w. tę nazwę miejscową⁵. Co więcej, zapisek ten podaje — jak wskazaliśmy — przy tej nazwie datę r. 1445, którą data oznacza niewątpliwie czas nabycia kodeksu do Leżajska. Ponieważ jednak tekst kodeksu powstał wcześniej (papier pochodzi z lat 1408—1430, ob. wyżej str. 6), a oprawa jego, do której użyte zostały paski z Kazaniami, jest niewątpliwie bliskocześnie powstaniem kodeksu (ob. wyżej str. 7), przeto można z wszelkiem prawdopodobieństwem przyjąć, że kodeks nasz przybył do Leżajska około r. 1445 w formie już gotowej, że zatem i Kazania jak nie powstały na Łysej Górze, tak też nie pochodzą z Leżajska, ale przywędrowały tam skądinąd. Skąd, na to nie daje nam odpowiedzi sam kodeks, ale trzeba jej szukać na innej drodze.

Najdawniejsze wiadomości o Leżajsku sięgają schyłku wieku XIV. Położony nad Sanem w ziemi przemyskiej, niedaleko granicy małopolskiej, był Leżajsk podówczas wsią królewską, *villa regia*. Dnia 28 grudnia r. 1397 w Radomiu wystawił król Władysław Jagiełło dokument, którym lokował w Leżajsku na prawie niemieckim *oppidum forense Kralowo Myastho*⁶. Nadając prawo lokacji miasta Stani-

¹ Str. 9, przyp. 2. ² Ob. wyżej str. 8.

³ Gacki J. ks., Benedyktyński klasztor św. Krzyża na Łysej Górze, str. 83—4 oraz Semkowicz, l. c., str. 249 (9).

⁴ Gacki l. c., str. 157 na podstawie Jabłońskiego Jacka, Drzewo żywota (1737).

⁵ 1433 Lyanzaysko, Prochaska, Materjały archiwalne nr 93; 1440 Leszensko ib. 112; Lazensko ib. nr 115; 1440 Laszeysko, Akta Grodzkie i Ziemskie t. XIII, nr 1426; 1444 Lezensko ib. nr 2244; 1444. Lanszeysko ib. nr 5698, VIII, nr 74; 1446 Lanszensko ib. XIII, nr 2946, 5557; 1453 Lanzeysko ib. nr 4338, 4365; 1460 Lyazansko ib. nr 4440; 1463 Lanzeysko ib. VIII, nr 91; poł. XV w. Lanszensko, Długosz Hist. Pol. IV 5, 230; 1467 Lanzensko, Prochaska, l. c. nr 171; 1472 Lanszensko ib. 182.

⁶ Regest dokumentu u Wierzbowskiego, Matricularum Summaria, t. II, Supplement, str. 101, nr 28. Treść jego podaje obszerniej Baliński-Lipiński, Starożytna Polska, t. II, cz. 2, str. 669. Datę doku-

mentu 1397 należałoby przesunąć wstecz na r. 1396 ze względu na to, że nowy rok rozpoczynano wówczas najczęściej 25 grudnia.

sławowi Jasieńskiemu, mieszczaninowi niedalekiego Przeworska, przeznaczał w przywileju lokacyjnym 8 łanów dla kościoła w Leżajsku. Czy kościół już wtedy istniał, czy raczej miał dopiero powstać, nie można na podstawie tego aktu wywnioskować. Pierwszą pewną wzmiankę o istnieniu kościoła w Leżajsku i jego wezwaniu znajdujemy dopiero w dokumencie Jagielly, wydanym w Bieczu dn. 4 listopada r. 1400¹. Uposaża nim król kościół w mieście Leżajsku pod wezwaniem św. Trójcy oraz jego rektorów, nadając im dwa łany, jezioro, jaz na Sanie, dziesiątą donicę miodu, skórki kunie i t. d. z miasta swego Leżajska. Jest to kościół parafjalny, wznoszący się do dziś dnia na przedmieściu Leżajska, zwanem Starem Miastem. Otóż wiemy, że wkrótce potem kościół ten został oddany bożogrobcom z Miechowa, którzy objęli tam duszpasterstwo i zarząd parafji. Czasu, w którym się to stało, nie da się już dziś ściśle ustalić powodu zatarci archiwum kościelnego w Leżajsku, które — jak stwierdza Nakielski w »Miechovii« — uległo zniszczeniu w pocz. XVII w., w czasie najazdu band Stanisława Stadnickiego, »djabła łańcuckiego«, na starostę leżajskiego; kościół został wtedy splądrowany i spłonął wraz z archiwum, w którym znajdował się także akt inkorporacji parafji leżajskiej do konwentu w Miechowie².

Spróbujmy jednak datę tej inkorporacji w przybliżeniu określić. Miechowici rozpoczynają swoją akcję o celu i charakterze niewątpliwie misyjnym na tem pozyskaniem niedawno dla Polski pograniczu polsko-ruskim już w końcu wieku XIV, konkurując z franciszkanami oraz z akcją biskupów lubuskich, którzy tu na terenie okręgu jarosławskiego wykonywali swe dawne prawa, tracąc jednak coraz bardziej grunt pod nogami³. Jeszcze w kwietniu 1393 r. biskup lubuski Jan zezwala na założenie parafji w mieście Przeworsku, położonem w powiecie jarosławskim, a należącym do diecezji lubuskiej. Ale już w lipcu r. 1394 przybył do Przeworska Stanisław Stojkowic (*Stanislaus Stoykonis*), proboszcz konwentu bożogrobców w Miechowie, i *acceptavit domum sive ecclesiam*, a zatem dokonał inkorporacji do Miechowa kościoła farnego, założonego tam przez biskupa przemyskiego Macieja, a uposażonego przez pana dóbr przeworskich Jana z Tarnowa, wojewodę sandomierskiego i starostę ruskiego. Bliskość Leżajska, gdzie właśnie w tym czasie założono kościół parafjalny (ob. wyżej), każe przypuszczać, że objęcie drugiej placówki duszpasterskiej w tejże okolicy przez miechowitów nastąpiło w myśl tego planu już rychło po Przeworsku. Z takim wnioskiem zgadzałaby się wiadomość Nakielskiego, oparta zapewne na nieznanem źródle miechowskim, że to objęcie kościoła leżajskiego przez bożogrobców dokonało się za następcy Stojkowica, mistrza Michała z Radomska, który sprawował rządy proboszcza miechowskiego w latach 1395—1424⁴. W każdym razie niepodobna wykraczać naprzód poza rok 1439, w którym mamy już wyraźny ślad pobytu miechowitów w Leżajsku. Oto bowiem dn. 18 stycznia 1439 r. otrzymują oni od króla Władysława Warneńczyka kościół wiejski św. Michała pod samym Leżajskiem, w nowo-
lokowanej osadzie Giedlarowej⁵. Stąd wniosek, że posiadali oni już wcześniej rządy

mentu 1397 należałoby przesunąć wstecz na r. 1396 ze względu na to, że nowy rok rozpoczynano wówczas najczęściej 25 grudnia.

¹ Tekst dokumentu w S. Nakielskiego Miechovii (Kraków 1654), str. 359.

² Nakielski, Miechovia, str. 353.

³ Abraham Wł., Powstanie organizacji kościoła łacińskiego na Rusi, t. I (Lwów 1904), str. 261.

⁴ Rocznik Miechowski pod tą datą. MPH. t. III, str. 887.

⁵ Nakielski, Miechovia, str. 353.

⁶ Tamże, str. 463, gdzie przytoczony akt inkorporacji kościoła w Giedlarowej.

w kościele leżajskim, i w tem świetle wydaje się wcale wiarygodną wiadomość Nakielskiego, że objęli je za proboszcza Michała z Radomska. Na tej podstawie można przyjąć, że Leżajską zamknął między r. 1400, w którymto roku wydany dokument Jagiełły dla kościoła w Leżajsku jeszcze o miechowitach nie wspomina (ob. wyżej), a rokiem 1424 jako końcową datą rządów Michała z Radomska.

Dygresja powyższa nie jest dla dziejów kodeksu z Kazaniami i dla pochodzenia samych Kazań obojętna, gdyż wskazuje nam ona miejsce, skąd mógł przybyć ten kodeks do Leżajska, gdzie otrzymał zapiszek provenjencyjny wraz z datą r. 1445. Otóż duże prawdopodobieństwo przemawia za pochodzeniem naszego rękopisu z Miechowa, gdzie — jak wskazuje pismo i znaki wodne — powstał on i prawdopodobnie został oprawiony w pierwszych dziesiątkach wieku XV. W ślad za tem przypuszczeniem trzeba przyjąć, że użyte do jego oprawy skrawki pergaminowe z Kazaniami pocięte zostały z rękopisu miechowskiego¹. Skoro zaś rękopis Kazań, jak pismo wskazuje, datuje się z czasu około połowy wieku XIV, nasuwa się pytanie, czy nam cośkolwiek wiadomo o roli Miechowa w dziejach kaznodziejstwa polskiego wieku XIV.

Już prof. A. Brückner w swych »Kazaniach Średniowiecznych«² wskazał i podkreślił rolę, jaką w rozwoju homiletyki polskiej odegrał wspomniany wyżej Stanisław syn Stojkona z Książa, doktor dekretów i proboszcz konwentu bożogrobców w Miechowie w latach 1384—95, niewątpliwy inicjator akcji misyjnej, podjętej przez ten zakon u wrót świeżo zespolonych z Polską ziem ruskich między Przeworskiem a Leżajskiem. Otóż ten Stanisław Stojkowic³ był autorem homiletycznego dzieła *Opus sermonum dominicalium*, które dochowało się w dwutomowym odpisie, dokonanym w Miechowie jeszcze za jego życia, w r. 1391, przez Wacława ze Zdziechowej, kleryka diecezji gnieźnieńskiej, niewątpliwie także bożogrobca⁴. Mamy po Stojkowicu inną jeszcze, już bezpośrednią pamiątkę w postaci Rocznika Miechowskiego, którego on był założycielem. Jegoto ręką spisany jest główny pień tego rocznika, doprowadzony w formie jakgdyby pamiętnika aż niemal do schyłku jego żywota⁵, poczem z jego śmiercią w r. 1395 objął pióro kto inny, sławiąc na początku zasługi Stanisława s. Stojkona dla klasztoru miechowskiego. Podniósł panegirysta między innymi i ten szczegół, że Stojkowic *in verbo Dei fideliter laboravit*, co można rozumieć tak, że był on nie tylko homiletykiem, ale i sam praktycznym kaznodzieją. Kodeks teologiczny, w którym mieści się Rocznik Miechowski, założony przez Stanisława s. Stojkona, ma na początku legendy o świętych (*Legenda*

¹ Nie zmieniliby tego wniosku dopuszczenie, że kodeks został oprawiony nie w Miechowie, ale dopiero w Leżajsku, gdyż i tak użyty tam do pocięcia na paski introligatorskie rękopis z Kazaniami musiał pochodzić z Miechowa, jako macierzy Leżajskiej.

² Rozprawy Akad. Umiej. Wydz. filol., t. 24 (Kraków 1895), str. 47.

³ Postać Stanisława syna Stojkona z Książa, doktora dekretów, wydobył pierwszy ze źródeł i studia jego włoskie oraz działalność pisarską należycie oświetlił ks. prof. dr Jan Fijałek w pracy p. t. *Dominus Bartolus de Saxoferrato* (Kraków 1914), str. 5/6.

⁴ Rpis Bibl. petersb. (obecnie Bibl. Narodowej w Warszawie) Lat. I. F. 38, t. II, k. 334'. Zdziechowa była posiadłością bożogrobców gnieźnieńskich. Por. Kozierowski St. ks., *Badania nazw topogr. na obszarze dawn. zach. i środk. Wpolski*, t. II (Poznań 1922), str. 539.

⁵ Rpis dawniej petersburski obecnie w Bibl. Narodowej w Warszawie, sygn. Lat. F. I vel. 51, k. 136—138'. Ręka I (Stojkowica) doprowadza rocznik do r. 1394 (5/7), t. j. do chwili podróży Stojkowica do Przeworska celem przejścia fary dla klasztoru miechowskiego. Od r. 1395 zmienia się ręka prowadzącego rocznik (może następcy jego, Michała z Radomska).

aurea Jakóba de Voragine), na końcu zaś znajduje się t. zw. *Peregrinus*, t. j. kazania o świętych pańskich; rękopis ten *comparatus* przez Michała, proboszcza wyszogrodzkiego, a *finitus* (t. j. przepisany) przez Dobiesława z Radzimina, księdza diecezji kujawskiej w r. 1359¹, był niegdyś w użyciu Stanisława s. Stojkona, jak świadczą glosy pisane jego ręką na marginesie legend świętych². Otóż nasuwa się przypuszczenie, że rękopis Kazań t. zw. Świętokrzyskich, które teraz nazwałby raczej trzeba Kazaniami Miechowskimi, wchodził także w poczet homiletycznej literatury, gromadzonej w klasztorze miechowskim, a może nawet służył do podręcznego użytku samego Stanisława Stojkowica, który jako niewątpliwy Polak, o czem świadczą imiona, zwłaszcza ojcowskie³, miewał zapewne kazania do ludu w języku polskim. Ten podręczny, a więc efemeryczny charakter dziełka skazał je też widocznie na rychlejszą zagładę przez introligatora, który porzucony rękopis pociął na paski do oprawy ważniejszego odeń kodeksu teologicznego.

W powyższem świetle związek Kazań z Miechovem okaże się prawdopodobniejszym, aniżeli z Przemyślem. Wprawdzie bowiem Leżajsk należał do diecezji przemyskiej, a w Przemyślu niemniej bujnie jak w Miechowie kwitła w końcu XIV i pocz. XV stulecia praca homiletyczna, rozwijana przez tamtejszych biskupów i kler kapitulny⁴, ale nie można wiązać naszych polskich Kazań z Przemyślem, raz dlatego, że kaznodzieje przemyscy byli Niemcami i prawili kazania w języku niemieckim⁵, a powtóre dlatego, że rękopis Kazań jest starszy, aniżeli wspomniana akcja homiletyczna biskupów i kapituły przemyskiej. Mając przeto do wyboru między dwoma węzłami, łączącymi kościół leżajski z ówczesnymi centrami kaznodziejskimi, t. j. z Miechovem i z Przemyślem, daję pierwszeństwo Miechowowi, a to przedewszystkiem ze względu na stosunek inkorporacji, jaki wiązał kościół leżajski z Miechovem. Pamiętać zresztą trzeba o tem, że Kazania dostały się do Leżajska nie w pierwotnym rękopisie, ale już wprawione w formie pasków introligatorskich w kodeks teologiczny.

Hipoteza o przynależności Kazań do księgozbioru miechowskiego (t. j. klasztornego lub prywatnego któregoś z mnichów miechowskich) nie przesądza zresztą o pierwotnem pochodzeniu i miejscu powstania tychże. Wszak rękopis mógł być spisany w innych okolicach Polski i drogą nabytku dostać się do Miechowa, podobnie jak wyżej wspomniany kodeks z legendami o świętych pańskich. O tem, czy pisarz Kazań był Mało- czy Wielkopolaninem lub Mazowszaninem, rozstrzygnąć może na podstawie analizy językowej tylko fachowy dialektolog.

¹ Tamże, k. 180' kol. 2. Por. Korzeniowski, *Zapiski z rękopisów ces. Bibl. Publ. w Petersburgu*, str. 3, nr 3.

² Np. k. 6'; jest to ta sama ręka, która spisała początek Rocznika Miechowskiego aż do r. 1394.

³ Stojko, deminut. ze Stojgniew. Imię to polskie było szczególnie rozpowszechnione w rycerskim rodzie Okszów, jakkolwiek pochodzenie Stojka z Książa raczej przemawia za mieszczańską rodziną.

⁴ O roli Przemyśla w rozwoju homiletyki z końca XIV w. por. Brückner A. l. c., str. 47 i nast.

⁵ Tamże, str. 49.

TEKST KAZAŃ W POSTACI ORYGINALNEJ.

Oddaje się tu tekst Kazań w druku wiernie ze ścisłością paleograficzną, ścisłość ta jednak nie idzie tak daleko, by naśladować wszystkie znaki skrócenia a nawet kształty liter, jak to uczynił prof. Diels w swem wydaniu. Byłoby to tu zbędne wobec dodania do wydawnictwa podobizn Kazań.

Zachowuje się przeto w druku tekst literalnie, podaje się nawet błędy pisarza, które poprawia się w przypisach do tekstu. Interpunkcję i złączenie wyrazów zachowuje się też wiernie, podobnie litery wielkie i małe. Z liter charakterystycznych wyróżnia się tu tylko długie *f* i krótkie *s*, pozatem znaną nosówkę oddaje się zapomocą najpodobniejszego do niej znaku greckiego *φ*, natomiast nie uwzględnia się różnicy między *i* z kreską a bez kreski. Skrócenia rozwiązuje się, podając wypuszczone litery w mniejszym druku; nadpisane jednak litery daje się w tekście zwykłym drukiem, nie wyłączając litery *a* w starym, kursywnym kształcie *~*, nawet gdy znaku tego użyto dla skrótu na *ra* lub *ar*.

Częściowe odcięcie liter odczytanych zaznacza się klamrą [, jeśli odciętą została większa część litery lub wyrazu. Widoczne ślady liter, których jednak odczytać nie można, zaznacza się zapomocą gwiazdek; gdzie i tych śladów brak w miejscach odciętych, znaczy się punktami przybliżoną ilość brakujących liter. Cały wiersz wypełniony punktami na początku strony oznacza brak pewnej części tekstu wskutek jego odcięcia.

ar

.....
douskego * * * * * meſce uſe (?) ſlaua crola uſemogęcego · y * .....
ſky docrola ezechiaſa · crola zidouskego ydolud .....
auem prauī puace · vmoch boga uafego · uadęci * .....
neſfego · vſliſew to crol ezechiaſ · yuſicek lud jego · ſecſ* .....
5 kaięch ydehę poſpeſiſę ſę docoſcola namodlituę pred boga uſemogęcego y
pocęhę ſę modlich izbi ie bog zbauil · otmocy crola poganſkego ·
Tegdiſ nagle bog uſluſal · modlituę luda ſmer .....
gim napomoch · angela ſuego ſuętego · jenze angel cſ .....
ſępiu prauī · angel boży · vzaſępy poganſkego .....
10 veſbore aſirſkem toie poganſkem ſto tyſęccy · * .....
ſęcy ypęc tyſęcy · luda poganſkego taco lud boży .....
gela uicęzſtuo odirzeli · apogany ſmirc podięly bo .....
ny ſę nam · naotuadene naſego uſtraſena · ¶ apęte * .....

angeli ſuęcy · nanaucene naſego neumena · * * .....
nichah · Quod angelus habebat apertum librvm · prauī tage ·
nychah · videh prauī angela bozego mochnego ſneb* .....
cew prauī poſtaui prauę nogę namory ale .....
15

av

.....
..... quia recepiſti · bona in uita tua et lazaruf · ſimiliter · mala · ¶ aofme * * * *
..... ſę · naofuecene naſego ſęmnena · ludicum · Cum
..... domini omnia uerba hec ad filioſ iſrael eleuauerunt
..... fleuerunt · Cce ſę taco · uekxęgah ſędſkih · angel
prauī ſuęti · ſępi do galaa cuſinom iſlareſkim · Galaa uipraua 5
ſę maſto pluęcih · toie neuſtauiſtuo ludy greſnih yzmo
..... * · ſlouo · ſam prauī · preſmę priſęgl ieſm · iz uam hochal
..... emę urogow uafih · izbiſce cugih bogom
..... gļo ieſce neucinily · ale potępiuſy boga uafego
..... bogom modlę ieſce vzdaualy pretoz prauī damuaſ 10
..... yugih ulodane · agdaſ prauī · angel zmouil ta · uſit
..... * aplacahę prauī · uſem ſircem · yobetnicę bogu vzdahę
..... ſę nadnimy ſmiloual · Toc y · ieſc · to yze angeli
..... am naofuecene naſego ſęmnena · ¶ adeuęte dany
..... riſtuo uecnego croleuana · gdeſ · ieſc · bog vtroy 15
..... my ſuętimy izbihom gih touariſtua · ynebeſkego croleuſtua
..... oļz naſ douedy bog uſemogęcy amen ·

br

(S)urge propera amica mea et ueni Ta ſloua piſe mędri ſalomon · aſę
ſloua ſina bozego tęto ſuętę deuicę katerinę vſlauę crola · nebeſkego vabę
cego · vſtan prauī · poſpeyſę milucka moia ypoydy · yzmouil
ſin bozi ſloua uelmy znamenita · gimif caſdę duſę zboſnę pobu
da ponęcha y pouaba · pobucha · reca vſtan ..... [*cha] 5
rekę ta · poſpeyſę · pouaba reca · y poydy · [y .....
vſtan · Otkęd prauī · ſtadla greſnego · poſpey ſę vl .....
brego poſydy camoc docroleuſtua nebeſkego · y[m .....
vſtan · ale vſuętem piſany · ctuorakim ludem · pobudaię ie moui ...
vſemogęcy vſtan · pocazuię izę greſnicy ctuoracy · bo moui · to ſlou[o
albo ſedęcim · albo ſpęcim albo lezęcim albo uma 10
ſedęcy ſę giz ſę kdobremu oblenaię · lezęcy ſę giz ſę u ...
lem cohaię · Spęcy ſę giſ ſę vgreſeh zapecclaię · vmarly ſę giz
vmiloſcy bozey roſpachaię · atim uſem tecto bog myloſciuy
moui · reca vſtan · ¶ ymouy piruey ſedęcim vſtan giz ſę kdobre[m ·
oblenaię · ctuorodla · jz nabędęce dobro neględaię · iz vre 15
mennem dobre lubuię · iz chego gim doych · nepamętaię · iz
oſobe nyiedne pece neymaię · atogodla i[z .....
rech kdobremu vſtac ſę oblenaię · preto prez .....
dobre ſę znamonuię · Ogemze piſe ſuęti lucaſ · Cecuſ ſe 20

• slepy bo nabŕdŕce dobro neglŕdal • sedese • bo udob . . . . .
 podle drogy bo chogo iemu bilo doych nepa[m] . . . . .
 be nicŕ dobre[g]o neymal • apreto iz ŕuŕta kateri[n] . . . . .
 ŕŕmnena • bila • cugloŕu ŕina bozego vŕtac ŕ[ŕ] . . . . .
 25 bila • Nota in uita ŕua in principio • Cum autem max . . . . .
 tam diuites quam pauperes ad alexandriam conuocasset . . . . .
 larent • katerina inquiri iuffit celeriter pernuncium quid hec eŕŕent . . . . .
 ŕta[ti]m ŕurgenŕ • et ŕigno crvcis ŕe munienŕ illuc acceŕŕi[t] . . . . .
 crepauit • ut in uita narracio patet ŕicut melius ŕciŕ • ¶ autore . . . . .
 30 moui bog miloŕciuy • lezŕcim giz ŕŕ uezlem cohaiŕ • atacy
 dobre ŕŕ preŕ on[o]go nemochnego paralitica trvdnŕ nemocŕ urazonego
 znamonuiŕ • Ogemze piŕe ŕuŕti lucaŕ • Offerebant ei inquit paraliti
 cum • iacentem in lecto • Cui dixit • Surge et ŕurrexit • cŕo nam preŕtogo nemoch
 nego nalozcu lezŕcego znamona • zauerne nicŕ ynego • crome cloueca greŕ
 35 nego uezlih ŕkutceh preŕpeuaiŕcego • jenze nepamŕtaiŕ dobra ue
 kuiego • Obŕzal ŕŕ tomu cŕoz • ieŕc • uremennego • leniu • ieŕc • cuvŕtanu • cy
 nich caŕdego ŕkutka dobrego • qui propter momentaneum * * * * *
 met • eternum ŕupplicium quod crvciat • ŕuŕta katerina . . . . .
 nemefkacy • ieŕc • ŕtala • uezlem nelezala • aŕy yty * . . . . .
 40 vblŕdnem ŕtadle lezaly • ty • ieŕc • ŕuoiŕ naukŕ otuodila • jakof
 ŕŕ cce vie ŕuŕtem ziuoce • Nota de quinquaginta ŕapientibuŕ quof a
 remotiŕ renunciandoŕ ab imperatore • conuertit ad xpiftum uŕque ad illum
 locum • quomodo ignibuŕ ŕunt cremati • in quibuŕ illud mirabile accidit quod eorum capilli

bv

et ueŕtimenta abigne illeŕa permanŕerunt ŕed uelud uernaliŕ ro
 ŕa facieŕ eorum poŕt igniŕ incendium apparuerunt ¶ atrece tota ŕlo
 vo vŕtan moui bog • ŕpŕcim gizŕŕ ugrefeh zapecclaiŕ • bo greŕnik
 ugrefeh za]pecclony • jeŕc iaco klodnik ucemnicy ŕcouany • Ogem
 5 . . . . . * ŕ • in ipŕa nocte • erat petruf dormienŕ • Require ŕuperiuŕ in ŕermone
 . . . . . folio • Nota quomodo ŕurrexit beata • katerina • que non ŕolum in pec
 . . . . . inacione dormire noluit verum eciam dormientef
 a]d penitenciam incitauit • ut patet in regina et porphirio principe
 • ilitum • qui audientef • de ipŕa qualiter fuit expoliata • et ŕcorpionibuŕ
 10 m]acerata • et XII diebuŕ in carcere fame et ŕiti macerata • et quomodo poŕt XII
 d]ieŕ • per angelof et dominum uiŕitata • et conŕolata • ad eam in carcerem in
 tranteŕ • et que de ipŕa audierant uidenteŕ • et conŕilium beate katerine
 ŕequentef • conuerŕi ŕunt ad xpiftum • et perpalmam martirii ad xpiftum migra
 uerunt • hic nota demartirio regine • et rotiŕ • que multa milium occiderunt
 15 . . . . . * conuerŕy et martirio ad xpiftum migrauerunt ¶ ac
 . . . . . ue moui • bog vŕtan • vmarlim giz vmy
 . . . . . roŕpachaiŕ • et certe talium infinituŕ eŕt numeruŕ •
 . . . . . uŕ in qua non iaceret mortuuŕ • et certe v
 . . . . . ŕurge • jŕta • enim • ŕignificantur per filium ui
 20 . . . . . licet matiŕiŕ eccleŕie • Tum • que erat mul
 . . . . . atiŕ • videlicet • multitudo intercedencium ex

. . . . . karitatiŕ • ad cuiuŕ ubereŕ lacrimaŕ • et ad
 . . . . . * deuotaŕ • dicit ihefuc • adoleŕŕcens tibi dico • ŕur
 . . . . . ŕurrexit et reddidit illum matri ŕue • Videlicet • eccleŕie • Tu
 . . . . . a]cione mortuuŕ non iaceaŕ ŕed ad uocem ihefu xpifti 25
 pie excitantiŕ • ŕurge • Cauenŕ • ne modo maxencij im
 peratoriŕ • cum jpŕo deŕperando ad infernum deŕcendaŕ • Nota ergo quomodo
 imperator maxenciuf • cum beatam • katerinam • decollari iuŕŕiŕŕet • et cum
 ad mortem duceretur et oraŕŕet et in omnibuŕ exaudita fuiŕŕet • et poŕt
 decollacionem • de corpore eiuf lac pro ŕanguine fluxiŕŕet et corpuf 30
 eiuf per angelof in montem ŕynay • ŕepultum fuiŕŕet • poŕt mortem eiuf
 imperator non] potuit diu uiuere • qui perdeŕperacionem mortuuŕ fuerat
 . . . . . tico bello cum imperatore conŕantino deuictuf ab ipŕo uo
 . . . . . * e perpontem in equo curenŕ • deponte cecidit et cum
 . . . . . ad infernum deŕcendit • et quia in hiŕiŕ uiciŕiŕ non ŕedit nec 35
 iacuit beata katerina • ŕed eiuf exemplo te dominuf • ad idem excitat ortatur
 et uocat • dicenŕ • ŕurge ŕtadla greŕnego • propera ulepŕe ŕdobrego • ve
 (D)ilectuŕ deo et hominibuŕ • cuiuŕ memoria ¶ ni do croleuŕtua nebeŕkego Amen
 inbenediccione eŕt • Timy ŕloui • mŕdrefc ŕaly • ŕuŕtego Nicolaia
 . . . . . utka duoiakego barzo znamenitego • yŕaly gy piruey ziego 40

er

yde tobe crol • zbauicel • izbi naŕ otuecne ŕmircy zbauil . . . . .
 faciet populum ŕuum apeccatiŕ eorum • Tecto • praui • gdaz priyde ŕbaui [l . . . . .
 uelikih grehow • zauerne nicŕby nam nemefcach • aleb[y] . . . . .
 zbauicela • y iego priŕca poŕŕdach • by on racil • tog . . . . .
 ŕa ŕircha zauitach • ynaf urogow • naŕih uidomih yneui[domih uhouach • 5
 Onihze • moui • Jeremiaŕ jn deŕcenŕu corrozaim ululatum conŕicioniŕ hoŕte[ŕ
 audierunt • fugite et ŕaluate animas ueŕtraŕ • viŕŕpaiŕŕch zm[a
 ŕta corrozaim nepriiacele to ŕŕ dyably urocŕ cloueca greŕnego
 gloz ŕŕ praui ŕcryŕena vŕliŕely • poŕŕeŕŕiceŕŕ • acamoc na[ŕ . . . . .
 dech • izbiŕce duŕe uafe zdrŕky urogow uafiŕ [d 10
 nily • vidce • braca • mila zbauene • vidce uelike ŕina bozego priiazn[y] . . . . .
 Corrozaym uiprauafŕ taynicha moia mne • aznamonuie • ŕŕ ŕi . . . . .
 taynimy grehy ŕcalano • yothtogo zbauicela • zlymy vcinan . . . . .
 yutemto meŕce corrozaim • vpeckle uekuiem • ŕmirtn[y] . . . . .
 rone • yutonŕlo • knemuz gdaz clouek greŕny • roŕpamŕ 15
 ŕŕpy • tochu ŕam ŕebe vŕpomene • ŕtaynego ŕircha . . . . .
 ŕkih ŕlez zagrehi uilige yto uznaie • kegdy ŕgreŕil • vkake uremŕ ŕgreŕil • kilko
 croch ŕgreŕil • ktorimy grehi tuorcha ŕuego nagnew pouabil • aiaco
 coly to greŕny clouek • uciny taco nagle ŕirce iego iemu doracy
 yzbi greha oŕtal • ŕuogih grehow ŕirdecne zaloual • yŕuŕŕŕ cyrekuŕ • dinŕa za 20
 uolal • veni domine et noli tardare relaxa ŕaŕcinora • plebi tue iŕrael • Tochtu
 y • ieŕch prauda ize yde tobe crol zbauicel • izbi naŕ otuecne ŕmircy zbauil
 ¶ atrece yde tobe vboky izbi ty wboŕtue neŕtiŕcoual • jacoŕ pro
 rok dauid uznamonaw ogego ŕilnem vboŕtue • ieŕc • ŕuadecŕtuo dal • reca • Exiuit
 homo ad opuf ŕuum • Naktore nato iez ŕam ziaua reca • Pauper 25

sum ego et in laboribus aiuentute mea · Toch uboky croleuich bil · ize
 neymal gdeby fuoiφ glouφ podklonil · wlpeφ foueaf · habent et uolucres
 celi · nydof · filius · autem hominis · non habet ubi capud suum reclit* . . . . . apreto ize
 neymal wfuem narodeny gdebi fuφ g . . . . .
 30 togodla preduolem · a predoflem vyaflkah f* . . . . .
 bil · bo deuicha maria az pelufek dobrih . . . . .
 neymala · a togodla gy uezle huftky ogar* . . . . .
 eum pannis inuolutum · et positum in presepio · Nalezly gy prauī p . . . . .
 ogarnenego · auiaflkah polozonego · toc uem uelike [u . . . . .
 35 taco cfnego · iz iefc · taco smerne prifce ytaco smerne narodene · fina bozogo
 ienze prezpocφthka · fbogem occem · jefc · croleual · Toch y · iefc · ize yde tobe
 crol · vbogy nato izbi ty wboftue nesticoual ¶ atrece yde tobe
 crol smerny · nato izbi ty nebuial · izbi onogo buynego crola dyabla
 nenafladoual · qui est rex super omnes filios superbie · quia ut . . . . .
 40 Superbia · dicit ipse omnes uirtutes debilitat · et eneruat [pra . . . . .
 et confortat · Omnino superbia eorum qui te oderunt ascendit · semper · Ne ne* . . . . .
 ftua luda ycrola buynego · ale bφchmy ftouariftua crola f[m . . . . .

cv

. . . . . f]okofc croleuftua · nebeskego · augustinus an dubitas dicit ipse quod non dabit
 . . . . . dedignatus est mala tua · Auem prauī rospachaf · clouece
 . . . . . dobra fwego ienze fφ nezadal priiφch lichoth clouec
 . . . . . v]cemze ty clouece · mozez buiach · atogo ize ide tobe
 5 crol smerny nehcef pamφtach · Augustinus in libro de verbo domini · Si igitur tanta humilitate
 se deprimat humana [infirmitas] · superbire in quo audet humana infirmitas · gdaf fφ
 prauī ufmerilo taco mochne boftuo · vcm buiach moze nase mdle
 clouechftuo · bo iaco moui · Gregorius vnigenitus dei apparuit despectus contume
 . . . . . b]ria · illufionum obbrobia passionum tormenta tormenta tollera
 10 . . . . . *perbum hominem doceret humilis deus · O toch iesmy ize yde
 . . . . . diui bo nikomemu criudy neucincal yde tobe crol ·
 . . . . . zbi ty snim naueky croleual · yde tobe crol · vboky bi ty
 . . . . . n]esticoval · yde tobe crol smerny bi ty nebuial · apreto
 . . . . . ua crol tuoy ide tobe · izbi ty snim naueky uekom
 15 . . . . . * natus est rex iudeorum · fuφti c croleual · Jegoz · croleuftua · domesci ·
 . . . . . * troiaky skutek · znameniti · pocazuie · vtih uethreh
 croleh poganskij · gih zφdne croleuicha deuicφ porodenego
 pitane · Gih verne kzφzicha pocoynego posnane · [Gih] vidi
 20 muf stellam · eius · in oriente · agih rihle . . . [o]dre crola mocnego odarouane
 ubi · et uenimus cum muneribus adorare · dominum · ymoui ewangelista fuφti
 podobrazem trfy crolew poganskij · Gde · iefc tec · ienze
 fφ narodil crol zidowsky · ¶ bo pismo togo crole
 uicha deuicφ porochonego · vtroiakem mesce pisma
 naziua crolew luda zidowskego · ¶ viego diunem narode
 25 ny · ¶ wyego ucesnem uelikih chud cyneny · ¶ au yego trydnem
 vmφceny · ypo*cazuie ewangelista ize tec to crol ycroleuich nebesky
 vtroiakey recy znamenitey ine ufitky crole zmyia · ¶ ato utem iz

. . . . . fy · ¶ iz · iefc · mochneyfy · ¶ iz · iefc · fcedreffy · vzna
 . . . . . crole poganscy croleuicha ycrola milofciuego
 . . . . . gφ deuicφ porodenego · Nicf nemeskaiφch 30
 . . . . . uzrely · nagle dary · zloto · cacydlo amirrφ
 . . . . . pospessily · bo crol milofciueyfy ¶ prednim poclφly
 . . . . . d]ary iemu vfdaly bo crol · fcedreyfy · ¶
 ypocazuie nam ewangelista fuφty · iz tec to crol · iefc · milofcyueyfy · ato urecy troiakey
 ¶ vmilem uabeny izbihom pocutφ verne cynily · ¶ wdlugem chacany izbi 35
 hom fφ knemu zφdne pospessily · ¶ wrihlem othpuſceny · izbihom vyego
 milofcy neroſpacily · O kako · iefc · titō crole · mile pouabil · iz gim nouφ ·
 . . . . . zal yzyauil · Taco ize nicf nemescaiφch ufrewſy kuaf
 . . . . . vſtφpily · droky fφ neothlozily ucem rady fina · bozogo ſluſaly
 . . . . . *con]uerti · ad dominum · et ne differas de die in diem · Taco tih crolew 40
 . . . . . o chacal · ize zatrinadesce dny otnarodena gih

dr

. . . . .
 fcy · naſla[douach y . . . . .
 tem · toie ſkuthkem milofirdim · cadidlem toie · naboznim modlenim
 mirrφ toie · chala udrφcenim · bφde darouach ypreſti
 dari · milofc fina deuicego moze otrimach · ¶ autore
 ewangelista fuφti · pocazuie · ize tecto crol · ycroleuic[h 5
 iefc mochneyfy · ¶ bo troiaka rech crola [m . . . . .
 cazuie · ¶ vſtauichne uicφzſtuo · ¶ moc[hne . . . . .
 ſtuo · ¶ velike bogathſtuo · ¶ vſtauichne uicφſtuo
 ſicut dicitur ad thimotheum · Solus potens · ef · rex regum et dominus d[ō
 minancium · et habet immortalitatem · alij · enim · regeſ · modic[a
 10 infirmitate uel morte · uincuntur · ſicut · dicit magiſter · vado mo
 ri rex ſum quid honor quid gloria regny · ¶ vtore crola
 uelikego moch pocazuie · cfne ymochne ulodic* . .
 ſicut dicitur apocalipſis · exercitus cely ſequebatur eum · et habebat in ueſti
 mento · et in femore ſcriptum rex regum et dominus dominancium 15

dv

. . . . .
 (v)iderunt oculi mei ſalutare ¶ abi naſ preſti dary crola nebeskego
 tuum · Ta ſloua piſe fuφti · lucaſ naceſch ynaſalφ ¶ domescily
 godom nyneyſim · aſφ ta iſta ſloua zmoyna ochcem fuφtim
 iemuz beſe ymφ ſymeon · fuφti · praudiui bogoboyny · aua tih ſlov
 . . . . . ka laciſkego vpolfky iefc taky · videle prauī ocy moy 5
 . . . . . * tochu ſina tuego · Tato ſloua tecto ocec fuφti · ſy
 . . . . . mφ bogu ochchu uſemogφcemu · iz · iefc · ſeſlal ſina ſwego · na
 . . . . . colena clouecago · ypouada nam duoie utih ſloueh · fuφti
 ſymeon · Suoie preſmerne uceſſene · · aſina bozogo ſlaune pre
 iauene · Suoie preſmerne uceſſene zuida · ſina bozogo · moui 10

viderunt oculi · mei · fina bozego flaune preiauene · tuum · gdes zbauene
 tuoie · ¶ ypouada nam tecto ocec fuṽti symeon · suoie presmerne ucefe
 ne · ilkoz doudidena · bo moui · videle ocy moy zbauene · tuoie ·
 ¶ rosmagite uidene nalazimy vsuṽtem piṽany · boga usmogṽcego
 15 Oua gi piruey uidal habraham podobrazem tri mṽzy podroce ydṽ
 cego · ¶ autore gy uidal moysef uekru polaiṽcego · ¶ atrece
 gy uidal · uidal ezechiel nauifokem stolcy sedṽcego ¶
 actuarte · gy uidal · fuṽti jan · podobrazem barancha smernego
 ¶ apṽte gy uidal · tecto ocec fuṽti symeon · podoblcenim clouech

PRZYPISY DO TEKSTU.

Uwagi paleograficzne, w których Władysław Semkowicz różnił się od ś. p. Jana Łosia, oznacza się w nawiasie literami W. S.

ar

- w. 1. Pierwszy wyraz ma zachowaną tylko dolną część liter, ale mimo to jest łatwy do odczytania; natomiast z wyrazu drugiego zachował się tak wąski skrawek, że odczytać go nie można: ostatnia litera wygląda na *o*, przedostatnia na *g*, domyślićby się więc można *uiego*; wyraz trzeci niewątpliwy: *mesce*; czwarty *ufe* (raczej niż *afe*), prawdopodobnie jakieś skrócenie; oczekiwaliśmy tutaj formy czasownikowej jako orzeczenia do *flaua*; po ostatnim w tym wierszu *y* następuje częśćka litery, którą mogło być *m* lub *n*.
 w. 3. Ostatni wyraz rozpoczyna się raczej od *u* niż *n*; po *uadṽci* następuje częśćka dolnej laski jakby *f*.
 w. 4. Można czytać: *yusṽtek*. — Ostatni wyraz zaczyna się od *fecl* lub raczej od *fecf*, poczem jeszcze częśćka litery jakby *i* lub *y*.
 w. 10. *tyṽṽccy* lub *tyṽṽcoy*, końcowa litera niewyraźna; wydaje się, jakby było pierwotnie *tyṽṽcov*, któryto wyraz pisarz poprawiał na *tyṽṽcy* ale pozostawił dawniej napisane *o*. Takich poprawek jest w tekście więcej.
 w. 14. Po *neumena* · małe części górne paru liter bez znaków skrócenia.

av

- w. 1. Z wyrazu *ṽmilitar* zachowały się tylko dolne części liter. — Po *aofme* już tylko pozostały ślady dolnych części liter, niedające się odczytać.
 w. 5. *iflreskim* w tekście, gdzie oczywiście przedstawione zostały litery.
 w. 7. Z liter stojących na początku wiersza zachował się tylko znak skrócenia w formie poziomej kreski.
 w. 12. Na początku ślad litery odciętej, może *z*.

br

- w. 1—3. Na początku tych trzech wierszy pozostawiono odstęp na umieszczenie inicjału *S*.
 w. 2. Skrót na *crola* można rozwiązać i na *croleftva* (W. S.).
 w. 3. *milucka* można czytać i *milutka* (W. S.).
 w. 6. W rpsie *ta* · może jednak skrócenie przez obcięcie wyrazu *taco*.
 w. 7. *Otkṽd* oczywista pomyłka przepisywacza zam. *Otbṽd*. — W tymże wierszu na końcu po *l* są jeszcze ślady liter jakby *ep*.
 w. 8. Przepisywacz zaczął pisać *posṽey*, ale spostrzegłszy się, drugie *p* poprawił na *y* a zapomniał wykreślić *f*, stąd mamy *posydy* zam. *poedy*. — W tymże wierszu *camoc* mylnie zam. *tamoc*. — W tymże wierszu zachowała się tylko część końcowej litery *m*.
 w. 14. Ś. p. prof. Łoś czytał *tetto*; ob. niżej objaśnienie do *er* 2 (W. S.).
 w. 15. Ostatnia litera *m* przy końcu uszkodzona.
 w. 22. W wyrazie *chogo* napisano *o* zam. *e*; w innych miejscach nieraz trudno odróżnić te dwie litery. — W tymże wierszu zachowała się tylko część końcowej litery.

- w. 24. Zachowała się tylko część ostatniej litery *ṽ*.
 w. 28. W wyrazie *statim* litery *ti* na dziurze nieczytelne.
 w. 31. W *onogo* drugie *o* na dziurze uszkodzone.
 w. 34. Pisarz zaczął pisać *lozi*, poczem *i* poprawił na *c* i dodał na końcu *u*, tak, że wyraz brzmi *lozcu*. Prof. Łoś czytał *lozku*, ale *k* inaczej tu wygląda (W. S.).
 w. 36. W wyrazach *cuvstanu v* poprawione z *y*.
 w. 37. Po *momentaneum* pozostały z dalszych wyrazów górne części niektórych liter, jakby ślady wyrazów: *questum non ti*.
 w. 43. Dolna część ostatniego wyrazu *capilli* odcięta.

bv

- w. 2. *tota* błędnie napisane zamiast *toto*.
 w. 4. Z początkowych liter wyrazu *ugrefeh* zachowały się tylko górne części.
 w. 9. Początkowe *m* w wyrazie *militum* częściowo odcięte.
 w. 16. W wyrazie *ue* niewątpliwe, jakkolwiek raczej spodziewałby się należało *uo* (słowo), więc może to błąd pisarza?
 w. 30. W wyrazie *fanguine* cztery ostatnie litery zatarte i nieczytelne.
 w. 31. W tekście *montem*.
 w. 38—40. W tych trzech wierszach pozostawiono na początku odstęp na inicjał *D*.
 w. 39. *mṽdrefc* błędnie napisane zamiast *mṽdrofc*.

er

- w. 2. Ś. p. prof. Łoś proponował lekcję *Tetto*, paleograficznie jednak jest niewątpliwie *Tecto*; uzasadnienie podałem w recenzji wydania Dielsa, I. c. str. 213—215 (W. S.). — Paleograficznie jest *priyde*, prof. Łoś czytał *pryde* (W. S.).
 w. 5. Koniec wyrazu *neuidomih* i wyraz *uhouach* zachowały się tylko w dolnych częściach liter.
 w. 9. Pisarz początkowo zaczął pisać *posṽech* potem *h* zmienił na *f*, zapomniawszy wykreślić *c*, i dopisał koniec wyrazu *icesṽ*, tak że wyraz wygląda *posṽeficesṽ* zamiast *posṽeficesṽ*.
 w. 11. *braca* = bracia, tak rozwiązuję to skrócenie; prof. Łoś oświadczył się za lekcją *boga*, jak dotąd czytano (W. S.).
 w. 14. Ściśle paleograficznie *vpeckle*; prof. Łoś czytał *vpekle* (W. S.).
 w. 17. Wyraz *zagrehi* zaczął pisarz pisać nad wierszem, nad słowem *flez*, potem jednak dał odsyłacz i napisał ten wyraz na marginesie.
 w. 21. *fascinora* błędnie zam. *facinora*.
 w. 24. Wyraz *vboṽtue* wypisany nad wierszem.
 w. 28. Dolne części wyrazów *a preto* odcięte.
 w. 30. Na końcu po *f* widać jeszcze część litery, najprawdopodobniej *ṽ*.
 w. 35. Na końcu jeszcze widoczne dolne części czterech liter, zapewne *fibo*⁸⁰.
 w. 37. *nesticoual* błąd zamiast *nestifcoual*. — Do odsyłacza nie zachował się na marginesie wyraz, który został odcięty.
 w. 40. Na końcu widoczny ślad litery prawdopodobnie *p*, nad którą widoczny skrót na *ra*.
 w. 42. Wyrazy *ycrola* dopisane przy odsyłaczu na marginesie. — Z ostatniego *m* tylko dwie kreski widoczne.

ev

- w. 1. Z pierwszego *f* tylko ślad górnej części pozostał.
 w. 6. Pierwsze *infirmityas* przekreślono po spostrzeżeniu błędu (zamiast *humana infirmitas* ma być *tam potens deitas*).
 w. 10. Po *iesmy* idzie odsyłacz, na marginesie jednak dopisek odcięty; zapewne było: *ṽlihalys*.
 w. 13. Napisane błędnie *nesticoual* jak w *er* 37.
 w. 18. Drugie *Gih* przekreślone.
 w. 19. Po *rihle* następuje odsyłacz, a na marginesie zachował się koniec wyrazu *ode*; prawdopodobnie dopisano tu *ṽcodre* lub *ṽchodre*, gdzie *re* wyrażono przez nadpisane *e*.
 w. 21. Przedostatni wyraz prof. Łoś czytał *tet*, paleograficznie jednak jest *tec* (ob. wyżej *er* 2) (W. S.).

[święci dani nam] są na oświecenie naszego sąmnienia. Judicum: Cum [que loqueretur angelus] Domini omnia verba hec ad filios Israel, elevaverunt [ipsi vocem suam et] flevērunt. Czie się tako we księgach sędskich: Angieł, 5 prawi, święty (s)stąpi do Galaa ku synom israelskim. Galaa wyprawia się miasto płwiących, to je nieustawicstwo ludzi grzesznych i zmo- [wił to] słowo: Sam, prawi, przez mię przysiągł jeśm, iż wam chocią [jeśm podać ziemię wrogow waszych, iżbyście ku jich bogom [nie chodzili; to]go jeście nie uczynili, ale potępiwszy Boga waszego 10 [wszemogącego, pogańskim] bogom modłę jeście wzdawali, przetoż, prawi, dam was [wrogom waszym] i w jich włodanie. A gdaż, prawi, angieł zmowił ta wszyt- [ka słowa, z]apłakachą, prawi, wszem sircem i obietnicę Bogu wzdachą, [iżby . . . Bog] się nad nimi smiłowal. Toć i jeść to, iże angiełi [święci dani są n]am na oświecenie naszego sąmnienia. ¶ A dziewiąte dani 15 [są święci angiełi w towa]rzystwo wiecznego krolewania, gdzież jeść Bog w troj- [cy jedziny s swy]mi świętymi, iżbychom jich towarzystwa i niebieskiego krolewstwa [dostąpili, czego]ż nas dowiedzi Bog wszemogący. Amen.

[KAZANIE II]

[NA DZIEŃ Ś. KATARZYNY 25 LISTOPADA]

br

[S]urge, propera, amica mea, et veni. Ta słowa pisze mądry Salomon, a są słowa Syna bożego tęto świętą dziewicę Katerzynę w sławę krola niebieskiego wabią- cego. Wstań, prawi, pośpiej się, miłučka m[oja], i pojdzi! I zmowił Syn boży słowa wielmi znamienita, jimiż każdą duszę sbożną pobu- 5 dza, ponęca i powabia. Pobudza, rzeka: Wstań! [Ponę]ca, rzekę ta: Pośpiej się! Powabia, rzeka: I pojdzi! I [mowi Syn boży:] Wstań! otbądź, prawi, stadła grzesznego; pośpiej się w l[epsze z do-] brego; pojdzi tamoć do krolewstwa niebieskiego. I m[owi Syn boży:] Wstań! Ale w świętem pisani czwiorakim ludziem, pobudzając je, mowi [Bog] 10 wszemogący: Wstań!, pokazuję, iż są grzesznicy czwioracy; bo mowi to słowo albo siedzącym, albo śpiącym, albo leżącym, albo uma[rłym.] Siedzący są, jż się k dobremu obleniają; leżący są, jż się w[e z-] łem kochają; śpiący są, jż się w grzeszech zapiekłają; umarli są, jż w miłości bożej rozpaczają; a tym wszem tećto Bog miłościwy 15 mowi, rzeka: Wstań! ¶ I mowi pirzwiej siedzącym »wstań«, jż się k dobrem[u] obleniają czwiorodla: iż na będące dobro nie gładają, iż (w) wrze- miennem dobrze lubują, iż czego jim doić, nie pamiętają, iż o sobie nijedne piecze nie imają, a togodla iż [Boga nie chcą uż-] rzeć, k dobremu wstać się obleniają, przeto przez [ślepego . . . . . 20 dobrze się znamionują. O jemże pisze święty Łukasz: Cecus se[debat secus viam.] Ślepy, bo na będące dobro nie gładal. Siedziesze, bo w dob[rze wrze]miennem lubował;] podle drogi, bo czego jemu było doić, nie pam[iętał; żebrzący, bo u sie-] bie nics dobrego nie imiał. A przeto iż święta Katerzyn[a . . . . . dobrego]^a sąmnienia była, ku głosu Syna bożego wstać się . . . . .

^a por. Rozprawy Wydz. filol. t. XVI, 326 sąmnienia dobrego.

była. Nota in vita sua in principio: Cum autem Max[encius imperator omnes] 25 tam divites, quam pauperes ad Alexandriam convocasset, [ut ydolis ymmo-] larent, Katerina inquiri iussit celeriter per nuncium, quid hec essent. [Katerina] statim surgens et signo crucis se muniens, illuc accessit [et imperatorem in-] crepavit, ut in vita narracio patet, sicut melius scis. ¶ A wtore [wstań] 30 mowi Bog miłościwy leżącym, jż się we złem kochają, a tacy 30 dobrze się przez onogo niemocnego paralityka, trudną niemocą urazonego, znamionują, o jemże pisze święty Łukasz: Offerebant ei, inquit, paraliti- cum iacentem in lecto. Cui dixit: Surge! et surrexit. Cso nam przez tego niemoc- nego na łóżku leżącego znamiona? zawierne nics inego kromie człowieka grzesz- 35 nego we złych skutcech prześpiwającego, jenże nie pamiętając dobra wie- kujego, obiazał się tomu, csoż jeść wrzeziennego, leniw jeść ku wstaniu czy- nić każdego skutka dobrego; qui propter momentaneum [questum non ti-] met eternum supplicium, quod cruciat. Święta Katerzyna [k dobremu] nie mieszkaci jeść stała, we złem nie leżała, asi i ty [. . . . . jeż są] 40 w błędnem stadle leżały, ty jeść swoją nauką otwoziła, jakoż się czie w je świętem żywocie. Nota de quinquaginta sapientibus, quos a remotis, renunciandos ab imperatore, convertit ad Christum, usque ad illum locum, quomodo ignibus sunt cremati; in quibus illud mirabile accidit, quod eorum 45 capilli

bv

et vestimenta ab igne illesa permanserunt, sed velut vernalis ro- sa, facies eorum post ignis incendium apparuerunt. ¶ A trzecie toto sło- wo: Wstań! mowi Bog śpiącym, jż się w grzeszech zapiekłają: bo grzesznik w grzeszech zapiekłony jeść jako kłodnik w ciemnicy skowany. O jem- [że prawi święty Łuka]sz: In ipsa nocte erat Petrus dormiens. Require superius in 5 sermone [de transfiguracione Domini . . .] folio. Nota, quomodo surrexit beata Katerina, que non solum in pec- 10 [cato, sed eciam in inqu]linacione dormire noluit, verum eciam dormientes ad penitenciam incitavit, ut patet in Regina et Porphyrio principe [m]ilitum, qui audientes de ipsa, qualiter fuit exspoliata et scorpionibus macerata, et XII diebus in carcere fame et siti macerata, et quomodo post XII 15 dies per angelos et Dominum visitata et consolata, ad eam in carcerem in- trantes, et que de ipsa audierant videntes et consilium beate Katerine sequentes, conversi sunt ad Christum et per palmam martirii ad Christum migra- verunt. Hic nota de martirio regine et rotis, que multa milium occiderunt [agmina, et alii sunt] conversi et martirio ad Christum migraverunt. ¶ a cz- 20 [twarte toto sło]wo(?) mowi Bog: Wstań!, umarłym, jż w mi- [łości bożej] rozpaczają. Et certe talium infinitus est numerus [et non est dom]us, in qua non iaceret mortuus. Et certe v- [erba Domini]: surge, ista nobis significantur per filium vi- [due unicum, vide]licet matris ecclesie. Tum que erat mul- 25 [titudo affectus carit]atis, videlicet multitudo intercedencium ex [animi affectu] caritatis, ad cuius uberes lacrimas et ad [multas preces] devotas dicit Jesus: Adolescens, tibi dico, sur-

[ge et resedit et] surrexit et reddidit illum matri sue videlicet ecclesie. Tu
25 [in desper]acione mortuus non iaceas, sed ad vocem Jesu Christi,
pie excitantis, surge, cavens, ne modo Maxencii im-
peratoris cum ipso desperando ad infernum descendas. Nota ergo, quomodo
imperator Maxencius, cum beatam Katerinam decollari iussisset, et cum
ad mortem duceretur et orasset et in omnibus exaudita fuisset et post
30 decollacionem de corpore eius lac pro sanguine fluxisset et corpus
eius per angelos in monte Synay sepultum fuisset [et] post mortem eius
imperator non potuit diu vivere, qui per desperationem mortuus fuerat
[nam in domest]ico bello cum imperatore Constantino devictus, ab ipso vo-
[catus repent]e per pontem in equo currens, de ponte cecidit et cum
35 [in fluvio periisset,] ad infernum descendit. Et quia in hiis viciis non sedit nec
iacuit beata Katerina, sed eius exemplo te Dominus ad idem excitat, ortatur
et vocat, dicens: surge (z) stadła grzesznego, propera w lepsze z dobrego, ve-
ni do krolewstwa niebieskiego. Amen.

[KAZANIE III]

[NA DZIEŃ Ś. MIKOŁAJA 6 GRUDNIA].

40 **D**ilectus Deo et hominibus, cuius memoria
in benediccione est. Tymi słowy mądrość fali świętego Nikołaja
[z sk]utka dwojakiego barzo znamienitego. I fali ji pirzwiej z jego

[KAZANIE IV]

[NA DZIEŃ BOŻEGO NARODZENIA].

er

idzie tobie krol zbawiciel, iżby nas ot wieczne śmirci zbawił. [Salvum rex]
faciet populum suum a peccatis eorum. Tećto, prawi, gdaż przydzie, zbawi l[ud]
swoj ot . . .

wielikich grzechow. Zawierne nicsby nam nie mieszkać, aleby [naszego . . . . .]
zbawiciela i jego przyszcia pożędać, by on raczył tog[o dnia w na-]
5 sza sirca zawitać i nas wrogow naszych widomych i niewidomych uchować.
O nichże mowi Jeremiasz: in descensu Corrozaïm ululatum contricionis hostes
audierunt: fugite et salvate animas vestras. Wystapając z mia-
sta Corrozaïm, nieprzyjaciele, to są diabli, wrodzy człowieka grzesznego,
głos są, prawi, skruszenia usłyszeli: Pośpieszcie się, a kamoć na s[uszy będziecie sie-]
10 dzieć, iżbyście dusze wasze z-d-ręki wrogow waszych d[iabłów zwol-]
nili, widzcie bracia miła zbawienie, widzcie wielkie Syna bożego przyjaźni. [To słowo]
Corrozaïm wyprawia się: tajnica moja mnie, a znamionuje się si[rce . . . . .]
tajnymi grzechy skalano i ot tego zbawiciela złymi uczynań[mi ottargnione]
i w temto mieście Corrozaïm, w piekle wiekujem, śmirtny[mi grzechy zano-]
15 rzone i utonęło. K niemuż gdaż człowiek grzeszny rozpamię[taje się . . . . .]
(s)stąpi, toczu sam siebie wspomnienie, z tajnego sirca [strumienie gor-]
zkich szez za grzechy wylije i to uznaje, kiegdy sgrzeszył, w kakie wrzemię sgrzeszył,
kilko-

kroć sgrzeszył, ktorými grzechy tworca swego na gniew powabił. A jako-
koli to grzeszny człowiek uczyni, tako nagle sirce jego jemu doradzi,
iżby grzechu ostał, swoich grzechow sirdecznie żałował i (s)świętą cyrekwią dziańska za- 20
wołał: Veni, Domine! et noli tardare; relaxa facinora plebi tue Israel! Toćto
i jeść prawda, iże idzie tobie krol zbawiciel, iżby nas ot wieczne śmirci zbawił.
¶ A trzecie idzie tobie ubogi, iżby ty w ubostwie nie styskował. Jakoż pro-
rok Dawid, uznamięnow o jego silnem ubostwie, jeść świadectwo dał, rzeka: Exivit
homo ad opus suum. Na ktore? Na to, jeż sam zjawia, rzeka: Pauper 25
sum ego et in laboribus a iuventute mea. Toć ubogi krolewic był, iże
nie imiał, gdzieby swoją głowę podkłonił. Vulpes foveas habent et volucres
celi nidos; filius autem hominis non habet, ubi caput suum recl[inet.] A przeto iże
nie imiał w swem narodzeni, gdzieby swą g[łowę podkłonił,]
togodla przed wołem a przed osłem w jaskłach s[ię położyć . . . . .] 30
był. Bo dziewica Maria aż pieluszek dobrych [w jego narodzeni]
nie imiała, a togodla ji we złe chustki ogar[nęła. Invenerunt]
eum pannis involutum et positum in presepio. Należli ji, prawi, p[ieluszkami . . . . .]
ogarnienego a w jaskłach położonego. Toć wiem wielkie u[bostwo krola]
tako csnego, iż jeść tako śmierne przyszcie i tako śmierne narodzenie [Syna bożego] 35
jenże przez początk a Bogiem oćcem jeść krolewał. Toć i jeść, iże idzie tobie
krol ubogi na to, iżby ty w ubostwie nie styskował. ¶ A trzecie idzie tobie
krol śmierny na to, iżby ty nie bujał, iżby onogo bujnego krola diabła
nie naśladował, qui est rex super omnes filios superbie, quia ut [Augustinus(?)]
Superbia, dicit ipse, omnes virtutes debilitat et enervat pra[vitates vero multiplicat] 40
et confortat. Omnino superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper. Nie nie
[. . . . . towarzyszy]

stwa luda i krola bujnego, ale bądźmy z towarzystwa krola śm[iernego, iżbychom]

ev

[wstąpili na wy]sokość krolewstwa niebieskiego. Augustinus: An dubitas, dicit ipse,
quod non dabit
[tibi bona sua, qui non] dedignatus est mala tua? Awiem, prawi, rozpaczasz człowiecze
[iże nie da tobie] dobra swego, jenże się nie żadał przyjąć lichot człowiecz-
[ych. Zaprawdę] w czymże ty, człowiecze, możesz bujać, a togo, iże idzie tobie
krol śmierny, nie chcesz pamiętać? Augustinus in libro de verbo Domini: Si igitur
tanta humilitate 5
se deprimit (tam potens deitas), superbire in quo audet humana infirmitas? Gdaż się,
prawi, uśmierzyło tako mocne bostwo, w czym bujać może nasze mdłe
człowiecstwo? Bo jako mowi Gregorius: unigenitus Dei apparuit despectus contume-
[liarum, ludi]bria illusionum, opprobria passionum, tormenta tolera-
[vit, ut su]perbum hominem doceret humilis Deus. Otoć jesmy [słychali] iże idzie 10
[tobie krol praw]dziwy, bo nikomemu krzywdy nie uczynkał: idzie tobie krol
[wieczny i]żby ty s nim na wieki krolewał; idzie tobie krol ubogi, by ty
[w ubostwie] nie styskował; idzie tobie krol śmierny, by ty nie bujał. A przeto
[mowi tota sło]wa: krol twój idzie tobie, iżby ty s nim na wieki wiekom
krolewał. Jegoż krolewstwa domieści. 15

[KAZANIE V]
[NA ŚWIĘTO TRZECH KRÓLI].

[Ubi est, qui] natus est rex Judeorum? Święty
[Uewangelista] trojaki skutek znamienity pokazuje w tych we trzech
krolech pogańskich: jich żadne krolewica dziewicą porożonego
pytanie; jich wierne księżycy pokojnego poznanie: vidi-
mus stellam eius in oriente; a jich rychłe [i szczy]odre kroła mocnego odarowanie:
20 ubi et venimus cum muneribus adorare Dominum. I mowi ewangelista święty
pod obrazem trzy krolew pogańskich: Gdzie jeść teć, jenże
się narodził krol żydowski? ¶ Bo pismo tego krole-
wica dziewicą porożonego w trojakiem mieście pisma
nazywa krolew ludą żydowskię: ¶ w jego dziwnem narode-
25 ni; ¶ w jego uciesznem wielkich cud czynieni; ¶ a w jego trudnem
umęczeniu. I pokazuje ewangelista, iż tećto krol i krolewic niebieski
w trojakiej rzeczy znamienitej inie wszytki krole zmija. ¶ A to w tem, iż
[jeść miłościwiej]szy, ¶ iż jeść mocniejszy, ¶ iż jeść szczydrzejszy. Uzna-
[li oni trze] krole pogańscy krolewica i kroła miłościwego
30 [w Betleem ubo]gą dziewicą porożonego. Nics nie mieszkając,
[gdy gwiazdę] użrzeli, nagle dary: złoto, kadzidło a mirrę
[wzdać mu . . . .] pośpieszyli, bo krol miłościwiejszy; ¶ przed nim pokłękli,
[bo krol mocniejszy]; dary jemu wzdali, bo krol szczydrzejszy. ¶
I pokazuje nam ewangelista święty, iż tećto krol jeść miłościwiejszy, a to w rzeczy
trojakiej:
35 ¶ w miłym wabieni, iżbychom pokutę wiernie czynili; ¶ w długiem czakani, iżby-
chom się k niemu żadnie pośpieszyli; ¶ w rychłym odpuszczeni, iżbychom w jego
miłości nie rozpaczyli. O kako jeść tyto krole mile powabił, iż jim nową
[gwiazdę poka]zał i zjawił, tako iż nics nie mieszkając, użrzewszy gwiaz-
[dę, w drogę są] wstąpili, drogi są nie otłoczyli, w czym radzi Syna bożego słuszali.
40 [Et tu ne tardes] converti ad Dominum et ne differas de die in diem. Tako tych krolew
[Syn boży żadnie tam]o czekał, iż za trzynadzieście dni ot narodzenia jich

dr

.....
scy naśladować, i [tećto krol miłościwiejszy człowieka swoim zło-]
tem, to je skutkiem miłosirdym; kadzidłem, to je nabożnym modlenim;
mirrą, to je ciała udręceniem będzie darować, i przez ty
dary miłość Syna dziewiczego może otrzymać. ¶ A wtore
5 ewangelista święty pokazuje, iż tećto krol i krolewic [niebieski]
jeść mocniejszy. ¶ Bo trojaka rzecz kroła m[ocniejszego po-]
kazuje: ¶ ustawiczne wycięstwo; ¶ mocne [włodyc-]
stwo; ¶ wielkie bogatstwo. ¶ Ustawiczne wycięstwo,
sicut dicitur ad Timotheum: solus potens es, rex regum et dominus do-
10 minantium, et habet immortalitatem; alii enim reges modica
infirmirate vel morte vincuntur, sicut dicit magister: Vado mo-
ri, rex sum; quid honor, quid gloria regni? ¶ Wtore kroła

wielkiego moc pokazuje csne i mocne włodycs[two],
sicut dicitur Apocalipsis: Exercitus celi sequebatur eum et habebat in vesti-
mento et in femore scriptum: rex regum et dominus dominantium

[KAZANIE VI]
[NA DZIEŃ OCZYSZCZENIA N. P. M. 2 LUTEGO].

dv

.....
¶ aby nas przez ty dary kroła niebieskiego ¶ domieścili. 15
[V]iderunt oculi mei salutare
tuum. Ta słowa pisze święty Łukasz na cześć i na fałę
[godom niniejszym. A są ta ista słowa zmowiona oćcem świętym,
jemuż biesze imię Symeon, święty, prawdziwy, bogobojny. Awa tych słow
[wykład z języ]ka łacińskiego w polski jeść taki: Widziele, prawi, oczy moi 5
[zbawienie twoje] toczu syna twego. Tato słowa tećto ociec święty Sy-
[meon powiada na i]mię Bogu oćcu wszemogącemu, jż jeść sesłał syna swego na
[pocieszenie po]kolenia człowieczego. I powiada nam dwoje w tych słowach święty
Symeon: swoje przezmierne ucieszenie, a Syna bożego sławne prze-
jawienie; swoje przezmierne ucieszenie z widzenia Syna bożego. Mowi: 10
viderunt oculi mei Syna bożego sławne przejawienie^a, tuum gdzież zbawienie
twoje. ¶ I powiada nam tećto ociec święty Symeon swoje przezmierne uciesze-
nie ilkoż do widzenia, bo mowi: widziele oczy moi zbawienie twoje.
¶ Rozmaite widzenie nałazimy w świętem pisani Boga wszemogącego:
owa ji pirzwiej widział Habraham pod obrazem trzy męży po drodze idą- 15
cego; ¶ a wtore ji widział Mojżesz we krzu połającego; ¶ a trzecie
ji widział widział Ezechiel na wysokiem stolcy siedzącego; ¶
a czwarte ji widział święty Jan pod obrazem barança śmiernego;
¶ a piąte ji widział tećto ociec święty Symeon pod općcenim człowiecz-

^a W tem miejscu jest odnośnik; na marginesie w trzech rzędkach dopisano wyrazy, których tylko
częstki się dochowały; prawdopodobnie było tu: [ilkoż] do [widzie]nia [Syna boże]go.

ZESTAWIENIE RÓŻNIC TEKSTU W WYDANIACH KAZAŃ

Podaje się tu różnice tekstu w wydaniach A. Brücknera, P. Dielsa i w niniejszym wydaniu, nie uwzględniając jednak wszystkich miejsc, w których Diels przez nadzwyczajną ostrożność dał gwiazdki zamiast jednej lub dwu liter w pewnej liczbie wyrazów, gdy litery te wydawały się mu niedość wyraźnie napisane. — Opuzczone miejsce tekstu oznacza się trzema kropkami u dołu.

Wydanie A. Brücknera	Wydanie P. Dielsa	Wydanie niniejsze
ar		
1 doufcego . . . ide	doufkego*****mefce***	doufkego*****mefce ufe(?)
2 vdolgo	vdol**	ydolud
3 nadocy	nadocy (w słowniku także uadocy)	uadocy
4 fecl	fecl*	fecf*
5 ufe ^{go}	ufe ^{go}	ufemogpcego y
6 izbi ih . . . ot rocy	izbi** . . . o****cy	izbi ie . . . otmocy
8 angl	angl (rzekome ł zawsze po opuszczonem e)	angel
9 poganfke	poganfke**	poganfkego
10 tyfocy	velbore . . . tyfocy	velbore . . . tyfocy
13 naotuadene	na****adene	naotuadene
14 neumena . p	neumena . ***	neumena . *** . . .
17 tew	cew	cew
av		
1 aofme dany	aofme****	aofme****
3	dō omia	domini omnia
4 to fcy tato	Cce fcy taco	Cce fcy taco
5 asā ftppi . . . cīsmō iflo-cfkim	** . . . ftppi . . . cufinō iftrefkim	prauī fup̄ti . ftppi . . . cufi-nom iflarefkim
11 vugih	yugih	yugih
15 vtoj	vt*	vtroy

Wydanie A. Brücknera	Wydanie P. Dielsa	Wydanie niniejsze
16 ny	my	my
17 naf douedy	*z naf douedy	o]z naf douedy
br		
3 yzmouih	milutka . . . yzmouil	milucka . . . yzmouil
7 Otbqd . . . fcy	Otbqd . . . fcy**	Otkqd . . . fcy vl
8 poydy tamo ^o . . . y m	poydy tamo ^o . . . y*	poydy camoc . . . y[m
11 albo um	albo um	albo uma
13 cały ten wiersz opuszczony	fe cohaiq . . . vmarly	lem cohaiq . . . vmarly
15 kdob'm	kdob*	kdobre[m .
19 zech kdobemu	rech kdob*mu	rech kdobremu
22 chego . . . nepa	chego . . . nepa*	chogo . . . nepa[m
23 bo . . . apto y fta kat'	be . . . apto*fta kati*	be . . . apreto iz fup̄ta ka-teri[n
24 vftac f	vftac f*	vftac f[cy
27	q* ^h affut	quid hec effent
28	fta** . . . acc*	fta[ti]m . . . accessi[t
29	**pauit . . . *****	crepauit . . . narracio patet
31 ynego	**ego	on(o)go
32 znamonanj . . . ei misf .	znamonuiq . . . ei misf	znamonuiq . . . ei inquit
33 pftego	q . . . pftogo	et . . . preftogo
34 nalozi	nalo**	nalo**cu
36 obqfal . . . leniu . cu vfta-nu	Obqzal . . . leniu . i . cu-vftanu	Obqzal . . . leniu iefc cu-vftanu
39 afy yty	afy yty	afy yty *
40 vblqdnē . . . lezely . . . otuodila	vblqdnē* . . . lez*ly . . . o*uočila	vblqdnem . . . lezaly . . . otuodila
42	re*****andof	renunciandof
bv		
1	abigni . . . unaf**	abigne . . . uernalif ro
2 tota	toto	tota
4 vgefeh zapclony . iest	pclony . jefc	ugrefeh za]pecclony . jefc
6	***o . . . **folū	folio . . . non solum
7	**acom	inacione
8	*d pmaž	a]d penitenciam
9	*cm	. ilitum
16 ne	ne	ue
24	***** . . . ecce . . .	surrexit et . . . ecclesie . Tu
33	**co . . . ab ipo**	tico . . . ab ipso uo
34	*ppontē . . . occidit	*e perpontem . . . cecidit
35	i****	in hiiif

Wydanie A. Brücknera	Wydanie P. Dielsa	Wydanie niniejsze
38 . . . deo et hominibus . . . (uī	il'es d'o 7 **ibz . . . (ni	ilectus deo et hominibus . . . (ni
er		
2 Teclo	Tetto	Tecto
3 zau'ne nicfhy . . . Alebi	**ūne nicfby ** . . . aleb*	zauerne nicfby nam . . . aleb[ɣ
6	hoft**	hoftel[ɣ
7	audierāt	audierunt
9 pospechce fɸ . . . naf	pospecficesɸ . . . na*	pospecficesɸ . . . na[ɣ
10 uafih	uafih*	uafih [d
11 nily . . . bu (=boga) . . . yidce	nily . . . b~ (=boga) . . . yidce	nily . . . braca . . . vidce
13 vcinan	vcina*	vcinan
14 vf . . . fm'tn	vp*** . . . fm'tn*	vpeckle . . . fmirtn[ɣ
15 gda ⁿ	gdaz	gdaz
18 tworcha	t***cha	tuorcha
22 otvechne	***echne	otuechne
23 jacoɰ p	jacoz p	jacoz pro
25 yaco	nato	nato
34 ogarno ^{nego}	ogarno ^{nego}	ogarnenego
35 narodene . . .	narodene****	narodene · fina bozego
38 onego	onego	onogo
39	**ut	quia ut
40	*t . . . eneruat · *	dicit . . . eneruat [p'a-
41	f*p · Ne na	femper · Ne ne*

ev		
1 fokofcy . . . Au ⁹	*okofc . . . a* ⁹	[f]okofc . . . augustinuf
14 na	*a	ua
17 porodenego	porodonego	porodenego
18 w'ne . . . Vidi	w'ne . . . Gih vidi	verne . . . [Gih] vidi
19 rihle scodre	rihle (<i>w odnośniku ode</i>)	rihle (<i>przeniesione z mar-</i> <i>ginesu</i>) . . . [o]dre
20 invenimus ē muado . do	7 ueīm ⁹ c ^m mu ado · dom	et uenimuf cum muneribus adorare · dominum
26 vmɸceny y pokaɰuie	*mɸceny · ypo*azuie	vmɸceny · ypo*cazuie
27 uſitky	uſicky	uſitky
28 ſy . . . moch ^{sy}	f* . . . moch ^f y	ſy . . . mochneyſy
29 miloſciuego	**loſciuego	milofciuego
30 skɸ deuicɸ	**ɸ deuicɸ	gɸ deuicɸ
33 dary . . . § o poy (<i>Źle</i> <i>odczytane, należy do</i> <i>następnego wiersza</i>)	***y	d]ary

Wydanie A. Brücknera	Wydanie P. Dielsa	Wydanie niniejsze
38 yɰyauil	yz*auil	yzyauil
39 vſtɸpily	**ſtɸpily	vſtɸpily
40 § ato tih o	***** . . . Taco tih ɰ	*con]uerti . . . Taco tih cro- lew
41 chacal	o chacal	o chacal
dr		
1 ſcy naſladuie	ſcy · naſladouach y	ſcy · naſladouach y
5 iɰe . . . c ^{ol}	ize tetto c ^l	ize tecto crol
6 c ^{ola} n	c ^{la} *	crola [m
7 Mochne	moch	moc[hne
8 bogachſtuo	bogathſtuo	bogathſtuo
dv		
3 ɰmo	zm ^o *	zmo ^{uona}
4 ana . . . flou	ana . . . flo*	aua . . . flov
5 na lacifke ^o	ka lacifke ^o	ka lacinſkego
6 tochu	*ochu	*tochu
7 mɸ	*ɸ	mɸ
9 duoie	Suoie	Suoie
10 duoie . . . mo	Suoie . . . moui	Suoie . . . moui
11 tu	tu	tu ^{um}
15 uidal	u***al	uidal
17 eɰechiel	e*echiel	ezechiel

WYKAZ CYTATÓW BIBLIJNYCH.

Autor Kazań t. zw. Świętokrzyskich cytował teksty biblijne według redakcji, niezupełnie zgodnej z Wulgatą, albo z pamięci niezupełnie ściśle, albo wreszcie streszczał obszerniejsze ustępy. Miejsca, skąd cytaty pochodzą, wykazał w pewnej części Brückner, głównie zaś Diels, który tylko niektórych miejsc u greckich lub łacińskich pisarzy kościelnych odnaleźć nie mógł wskutek zbyt ogólnikowego powołania się w Kazaniach na źródło. Zestawia się tu poniżej te teksty.

ar 1—12. Polskie streszczenie tekstu Biblii *IV Reg. 18 i 19*: Misit autem rex Assyriorum Tharthan et Rabsaris et Rabsacen de Lachis ad regem Ezechiam cum manu valida Jerusalem... Egressus est autem ad eos Eliacim... et Sobna... et Joahe... Dixitque ad eos Rabsaces: Loquimini Ezechiae: Haec dicit rex magnus, rex Assyriorum: Quae est ista fiducia, qua niteris?... In quo confidis, ut audeas rebellare?... Quod si dixeritis mihi: In Domino Deo nostro habemus fiduciam: nonne iste est, cuius abstulit Ezechias excelsa et altaria?... Quae cum audisset Ezechias rex, scidit vestimenta sua et opertus est sacco, ingressusque est domum Domini... et oravit: ...salvos nos fac de manu eius... Factum est igitur in nocte illa, venit angelus Domini et percussit in castris Assyriorum centum octoginta quinque millia.

Podobne miejsce w *II Par. 32, 9—21*: ...misit Sennacherib... ad Ezechiam regem Juda et ad omnem populum, qui erat in urbe, dicens: ...In quo habentes fiduciam sedetis obsessi in Jerusalem?... Si enim nullus potuit deus... liberare populum suum de manu mea... nec Deus vester poterit eruere vos de manu mea... Oraverunt igitur Ezechias rex et Isaias... Et misit Dominus angelum, qui percussit... principem exercitus regis Assyriorum.

ar 15—17. *Apoc. 10, 1—2*: Et vidi alium angelum fortem descendentem de coelo... et habebat in manu sua libellum apertum, et posuit pedem suum dextrum super mare, sinistrum autem super terram.

av 1. *Luc. 16, 25*: Fili, recordare, quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala.

av 2—13. *Judic. 2, 1—5*: Ascenditque angelus Domini de Galgalis ad Locum flentium et ait: Eduxi vos de Aegypto et introduxi in terram, pro qua iuravi patribus vestris; et pollicitus sum, ut non facerem irritum pactum meum vobiscum in sempiternum, ita dumtaxat, ut non feriretis foedus cum habitatoribus terrae huius, sed aras eorum subverteretis: et nolulistis audire vocem meam. Cur hoc fecistis? Quam ob rem nolui delere eos a facie vestra, ut habeatis hostes et dii eorum sint vobis in ruinam. Cumque loqueretur angelus Domini haec verba ad omnes filios Israël, elevaverunt ipsi vocem suam et fleverunt. Et vocatum est nomen loci illius: Locus flentium sive lacrymarum; immolaveruntque ibi hostias Domino.

Tu autor Kazań rzecz poplątał; w tekście było: de Galgalis ad Locum flentium, on zaś nietylko zmienił nazwę na Galaa, lecz jeszcze dodał, że anioł zstąpił do tej miejscowości, której nazwę etymologicznie chciał objaśnić, przeczytawszy przetem flentium mylnie jako *fluentium*, co przełożył przez *plwających* — 'płynących', t. j. nie pozostających na jednym miejscu, więc nieustawicznych, chwiejnych. W ogólności tutaj całe to miejsce po polsku jest oddane bardzo swobodnie.

br 1. *Cant. 2, 10*: przytoczenie dosłowne.

br 20. *Luc. 18, 35*: ...caecus quidam sedebat secus viam, mendicans.

br 25—29. *Legenda Sanctorum, de S. Katherina*: Cum autem Maxentius imperator omnes tam divites, quam pauperes ad Alexandriam convocaret, ut idolis immolarent et christianos immolare nolentes puniret, Katherina, cum esset annorum XVIII et in palatio divitiis et pueris pleno sola remansisset, audiens animalium diversorum mugitus et cantantium plausus, misso illuc nuntio inquiri iussit celeriter, quid hoc esset. Quod cum didicisset, assumptis aliquibus de palatio, signo crucis se muniens, illuc accessit; ibique multos christianos metu mortis ad sacrificia duci conspexit. Quae vehementi dolore cordis sanciat ad imperatorem audacter se ingessit et sic ait.

br 32—33. *Luc. 5, 18* daje tekst nieco inny. Przytoczony przez autora Kazań zgadza się natomiast z *Matt. 9, 2*: ...offerebant ei paralyticum iacentem in lecto. Dalej *Matt. 9, 6—7*: ...tunc ait paralytico: Surge, tolle lectum tuum et vade in domum tuam. Et surrexit.

br 37—38. Źródło nieodgadnione; prawdopodobnie parafraza słów św. Augustyna: momentaneum quod delectat, aeternum quod cruciat.

br 41—43 i bv 1—2. *Leg. Sanct., de S. Katherina*: Adducti sunt igitur de diversis provinciis quinquaginta oratores, qui omnes mortales in omni mundana sapientia excellebant... Et ecce angelus Domini astitit sibi, ut constanter staret, admonuit, asserens, quod non solum ab his vinci non poterit, sed insuper illa ipsos conversos ad palmam martirii destinabit... Tunc imperator contra eos nimio furore repletus increpare eos cepit, cur ab una puella tam turpiter se vinci permetterent... Tyrannus, nimio furore succensus, omnes in medio civitatis concremari iussit... Cum ergo signo crucis muniti fuissent flammis iniecti, ita animas Domino reddiderunt, ut nec capilli, nec vestimenta eorum ab igne in aliquo laederentur.

bv 5. *Luc. 9, 32*, tekst nieco inny: Petrus vero, et qui cum illo erant, gravati erant somno. Cytat wzięto właściwie z *Act. Apost. 12, 6*: in ipsa nocte erat Petrus dormiens.

bv 6—15. *Leg. Sanct., de S. Katherina*: Tunc ille furore repletus iussit eam spoliata scorpionibus caedi et caesam in obscurum carcerem tradi ibique diebus XII fame cruciari. Rege autem pro quibusdam causis instantibus extra regionis confinia procedente, regina eius nimio amore succensa cum principe militum, nomine Porphirio, media nocte ad carcerem virginis properavit. Quo cum regina introisset, vidit carcerem inaestimabili claritate fulgentem et angelos plagas virginis perungentes... virgo aeterna ei gaudia praedicavit... Quae cum omnia Porphirius audisset, ...cum ducentis militibus fidem Christi recepit... Tunc quidam praefectus furenti regi suasit, ut intra triduum quattuor rotas, serris ferreis et clavis acutissimis circumseptas, praepararet, ut eam tam horribile tormentum dissecaret et caeteros christianos tam dirae mortis exemplum terreret... Tunc beata virgo Dominum exoravit, ut ad laudem sui nominis et conversionem populi circumstantis ipsam machinam dissiparet. Et ecce

angelus Domini molam illam cum tanto impetu divellendo concussit, quod quattuor millia gentilium interemit... Rex autem, furore repletus, cum regina sacrificare contemneret, iussit eam, extractis prius mamillis, decollari.

bv 18. *Exod. 12, 30*: neque enim erat domus, in qua non iaceret mortuus.

bv 23–24. *Luc. 7, 14–15*: Et ait: Adolescens, tibi dico: Surge! Et resedit... Et dedit illum matri suae.

bv 26–35. *Legenda Sanctorum, de Inventione S. Crucis*: Cum Maxentius Romanum imperium invasisset, Constantinus imperator iuxta pontem Albinum cum Maxentio conflicturus advenit... Maxentius autem iussit navibus ad decipulam compositis fluvium sterni et suppositis pontibus exaequari. Cum iam autem Constantinus ad fluvium appropinquaret, Maxentius in occursum cum paucis velocius ei pergit, iubens, ut caeteri subsequantur, suique oblitus operis pontem cum paucis conscendit et decipula, qua Constantinum decipere voluit, est deceptus et in fluvii profundum demersus, Constantinus vero ab omnibus... est susceptus.

L. c., *de S. Katherina*: Deinde cum decollata fuisset, de eius corpore pro sanguine lac emanavit... Angeli autem corpus eius accipientes, ab illo loco ad montem Synai... deduxerunt et ibidem honorifice sepelierunt.

bv 38. *Eccli. 45, 1*: cytat dosłowny z opuszczeniem imienia Moyses.

er 1–2. *Matt. 1, 21*: ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.

er 6–7. *Jer. 48, 5–6*: in descensu Oronaim hostes ululatum contritionis audierunt: Fugite, salvate animas vestras, et eritis quasi myricae in deserto.

Tutaj znowu autor Kazań zmienił Oronaim na Corrozaim, por. *Matt. 11, 21*; *Luc. 10, 13*: Vae tibi Corozain, może też pod wpływem *Matt. 8, 28* i *Marc. 5, 1*; *Luc. 8, 26*: ...in regionem Gerasenorum, gdzie Jezus uzdrowił ludzi, opętanych przez djabłów.

er 21. 8 lekcji VII na niedzielę III-cią Adwentu oraz Ant. na Lauda i Hory w piątek przed Bożem Narodzeniem.

er 24. *Psal. 103, 23*: Exhibit homo ad opus suum.

er 25. *Psal. 87, 16*: dosłownie.

er 27. *Luc. 9, 58*; *Matt. 8, 20*: Vulpes foveas habent et volucres coeli nidos; filius autem hominis non habet, ubi caput reclinet.

er 33–34. *Luc. 2, 12*: Invenietis infantem pannis involutum et positum in praesepio.

er 39. *Job 41, 25*: Ipse est rex super universos filios superbiae.

er 40. Źródło nieodgadnione; prawdopodobnie św. Augustyn.

er 41. *Psal. 73, 23*: dosłownie.

ev 1–2. *Augustinus*, miejsce nieodgadnione.

ev 5–6. *Augustinus in libro de verbo Domini* t. j. zapewne w *Sermones de verbis Domini*; miejsce nieodgadnione.

ev 7–10. *Gregorius, Moralia 34, 54* (Migne 76 str. 748): ad hoc namque unigenitus Dei filius formam infirmitatis nostrae suscepit, ad hoc invisibilis, non solum visibilis, sed etiam despectus apparuit, ad hoc contumeliarum ludibria, illusionum (a. irrisionum) opprobria, passionumque tormenta toleravit, ut superbum non esse hominem doceret humilis Deus.

ev 15. *Matt. 2, 2*: Ubi est, qui natus est rex Iudaeorum?

ev 18–19. *Matt. 2, 2*: vidimus enim stellam eius in oriente.

ev 20. *Matt. 2, 2*: et venimus adorare eum.

ev 40. *Eccli. 5, 8*: Non tardes converti ad Dominum et ne differas de die in diem.

dr 9–10. *I Tim. 6, 14–16*: ut serves... usque in adventum... Jesu Christi, quem... ostendet beatus et solus potens Rex regum et Dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem.

dr 11–12. Diels, idąc za wskazówkami J. Klappera i K. Streckera, wymienia źródło tego cytatu: jest to wyjątek z wiersza średniowiecznego o śmierci, który się zaczyna od słów: Vado mori, mors certa quidem, nil certius illa... Słusznie Diels pisze, że wiadomość o powstaniu tego wiersza mogłaby się przyczynić do rozwiązania sprawy, kiedy powstały Kazania Świętokrzyskie. Z poszukiwań jednak dotychczasowych, których wyniki Diels ogłasza, najważniejsze jest to, że najstarsze teksty tego utworu łacińskiego prawdopodobnie sięgają XIII wieku. Mianowicie tekst paryski (Bibliothèque Mazarine nr 980) pochodzi z końca XIII lub z początku XIV wieku, tekst oksfordzki (Bodleiana, Rawlinson C 485, fol. 117^b) ma być napisany w XIII w., ale wątpi o tem Diels na tej zasadzie, że wpisana przed nim notatka nie jest starsza nad rok 1307; tekst darmstacki (rp. nr 815) napisano na karcie osobnej, wklejonej do kodeksu, złożonego z części, pisanych w w. XII, XIII lub XIV, ale Diels nie podaje, z którego czasu pochodzi owa wklejona karta. Poza tem w szeregu bibliotek znajdują się teksty tego wiersza, wpisane między początkiem w. XIV a początkiem XVI, co dowodzi, że utwór ten rozpowszechniał się na Zachodzie głównie w XIV i XV w.

Drugim pytaniem, wymagającym odpowiedzi, jest to: kiedy wiersz Vado mori mógł przejść do Polski? Już samo rozłożenie geograficzne bibliotek, w których najstarsze odpisy tego utworu zostały przechowane (a prawdopodobnie zbierano je z okolic sąsiednich) wskazuje, że międzynarodowy czy raczej międzypaństwowy ruch rękopisów na przełomie w. XIII–XIV był ożywiony. Polska pod tym względem nie była odosobniona i zwłaszcza utwory literatury religijnej i moralizatorskiej w znacznej liczbie i wcześniej przenoszono do nas dzięki stosunkom, utrzymywanym przez różne klasztory polskie z zagranicznymi. Jeżeli wbrew sceptycyzmowi prof. Brücknera wierzyć świadectwu Długosza, iż królowa Jadwiga posiadała przekład polski Rewelacji św. Brygidy, zmarłej w Szwecji w r. 1374, to okaże się, że tłumaczenia tego dokonano w Polsce najpóźniej w dwadzieścia parę lat po śmierci tej świętej. Przypuszczenie o równie szybkim przenoszeniu rękopisów z Zachodu do Polski w końcu w. XIII i na początku XIV wydaje się zupełnie usprawiedliwionem.

dr 14–15. *Apoc. 19, 14–16*: Et exercitus... sequebantur eum... Et habet in vestimento et in foemore suo scriptum: Rex regum et Dominus dominantium.

dv 1. *Luc. 2, 30*: dosłownie.

CZAS POWSTANIA KAZAŃ.

Dotknęliśmy tego pytania w przeglądzie cytatów biblijnych spowodu wiersza łacińskiego Vado mori, który dowodzi, że Kazania nie mogły powstać wcześniej, jak w samym końcu w. XIII; należy teraz według możliwości oznaczyć, kiedy powstać mogły najpóźniej.

Rozstrzygającymi byłyby tutaj dane paleograficzne, o ile rękopis jest oryginałem, pisany przez autora lub za jego dyktandem; tymczasem dawniej już wypowiadane przypuszczenie, że jest to odpis, zamieniło się w fakt niewątpliwy dzięki temu, że można było szczegółowo zbadać sam rękopis, a nie jego fotografię. Znajdujemy tu szereg omyłek i poprawek na miejscach podskrobanych, co raczej wskazuje na przepisywacza niż na autora. Oto wykaz ważniejszych:

Karta ar 10. Czytamy *tyſſccy*, ale jest to miejsce niepewne; wydaje się, że kopista napisał *tyſſcov*, ale potem, spostrzegłszy jeszcze dwukrotnie w oryginale napisane *tyſſcy*, zmienił *o* na *c* oraz *v* na *y*, a zapomniał wykreślić poprzednio napisane *c*, wskutek czego wyszło *tyſſccy*.

br 7. Błędnie napisane i niepoprawione *Otkqd* zam. *Odbqd*.

br 8. Napisano *posydy*, co powstało w sposób następujący: pisarz, mając w poprzednim wierszu wyraz *pospey ſq*, mechanicznie i tu chciał to samo powtórzyć, ale napisawszy *posp*, zaraz się spostrzegł i zmienił *p* na *y* i dopisał *dy*, ale zapomniał usunąć *ſ*.

br 22. Napisano błędnie *chogo*, ale nieraz między *e* a *o* zachodzi tak mała różnica, że ją zaledwie można dostrzec, przeto i pisarz może chciał napisać *e*, tymczasem przez nieostrożne pociągnięcie pióra wyszło *o*.

bv 36. W wyrazie *cuvſtanu* trzecia litera, t. j. *v*, poprawiona z *y*.

bv 39. Błędnie napisano *mꝑdrefc* zam. *mꝑdroſc*.

er 9. Błędnie *poſpecſiceſq* zam. *poſpeſiceſq*. Pisarz początkowo zaczął pisać *poſpech*, potem *h* zmienił na *ſ*, zapomniawszy wykreślić *c*, i dopisał koniec wyrazu: *iceſq*.

er 17. Kopista przez omyłkę opuścił wyrazy: *zagrehi*, potem się spostrzegł i między rządkami zaczął pisać: *zag*, ponieważ jednak było mało miejsca, przeto dał odsyłacz i na marginesie dopisał: *zagrehi*.

er 24. Przepisywacz opuścił wyraz: *vboſtue* i dopisał go między rządkami.

er 37. Błędnie napisano *neſticoual* zam. *neſtiſcoual*, jak w wierszu 23. Nadto w tymże wierszu jest odsyłacz przed *atrece*, ale dopisany na marginesie jakiś wyraz odcięto; może było dopisane *actuarte* zam. błędnego *atrece*.

er 42. Przepisywacz opuścił *ycrola*, ale dał odsyłacz i dopisał te wyrazy na marginesie.

ev 6. Zamiast pierwszego: *humana infirmitaſ* powinno być *potenſ deitaſ*; pisarz spostrzegł się wprawdzie, że błąd zrobił, ale przestał tylko na wykreśleniu wyrazu *infirmitaſ*.

ev 9. Niepotrzebnie powtórzono *tormenta*.

ev 10. Po *ieſmy* widzimy odsyłacz, ale dopisany na marginesie wyraz odcięto; domyślić się tylko można, że dopisano *flyhaly*.

ev 13. Błędnie *neſticoval* jak cr 37.

ev 17. Niezwykłe *porodenego*, gdy cv 23 czytamy *porochonego*, a cv 30 *poro- donego*.

ev 18. Pisarz niepotrzebnie napisał powtórnie *Gih*, co też wykreślił.

ev 19. Po *rihle* idzie odsyłacz; na marginesie pozostało tylko *odre*; niewątpliwie było *ſcodre* lub *ſchodre*.

dr 2. Wyraz *ſkuthkem* pisarz widocznie przez omyłkę opuścił i dlatego wpisał go między rządkami.

dv 11. Po *preiaue* następuje odsyłacz; na marginesie tylko końcowe litery trzech krótkich z natury rzeczy rządków: *...do ...na ...go*, co przypuszczalnie odtwarzamy: *[ilkoz] do [uide]na [ſina boze]go*.

dv 17. Przez omyłkę napisano dwa razy *uidal*.

Niektóre z tych omyłek, a zwłaszcza tak częste opuszczanie wyrazów może już być dostatecznym dowodem, że rękopis nasz wyszedł spod ręki niebardzo uważnego kopisty, który miał przed oczami tekst starszy; przepisywacz jednak widocznie sprawdzał swój odpis z oryginałem i opuszczone wyrazy dopisywał albo między rządkami, albo na marginesie, dając w tym razie odsyłacz na miejscu opuszczonego wyrazu.

W dwóch miejscach pisarz posłużył się skrobaczką przy poprawianiu miejsc błędnie napisanych. Na karcie cv w wierszu 33 wyrazy *dary iemu vſdaly* są napisane na razurze i nie można dojść, co pod nimi przedtem było. Natomiast inaczej rzecz ma się z drugą razurą, obejmującą koniec wiersza 28, na miejscu napisanego później wyrazu *vzna*, oraz wiersze 29 i 30. Mianowicie w rękopisie pod *vzna* dostatecznie wyraźnie widać niezupełnie wyskrobane *ypoca* (fotografia mniej wyraźnie to oddaje); to miejsce zupełnie stanowczo dowodzi, że nasz rękopis jest kopją. Przed *vzna* jest wyraz *ſcedreſſy*, który się powtarza w wierszu 33; otóż kopista, napisawszy *ſcedreſſy*, przeskoczył do drugiego *ſcedreſſy* czy też *ſcedreſſy*, pisząc dalej: *y pocazuie nam ew[angelista]* i t. d., ale z końcem wiersza 30 spostrzegłszy ten przeskok, wyskrobał błędnie zapisane miejsca i wpisał tekst właściwy. Oczywiście takiego wykolejenia nie mógł zrobić autor, lecz tylko przepisywacz. Na szczęście jedenasty pasek tej karty nie został obcięty, jak dwa poprzednie, i ten traf umożliwił nam stwierdzić z całą pewnością fakt tak ważny dla oznaczenia choć w przybliżeniu czasu powstania Kazań.

Ponieważ przeto dane paleograficzne, jako dotyczące tylko odpisu, nie mogą nam tu nic pomóc, pozostaje jako jedyna droga pomocnicza rozbiór językowy zabytku. Przedewszystkiem w porównaniu z pierwotnym tekstem Bogurodzicy Kazania niewątpliwie są zabytkiem młodszym, na co wskazuje brak w nich formy *dziela*, zastąpionej przez *dla* (br 16: *cztwiorodla*, cr 32 *togodla*). Ponieważ

zaś według naszego zdania (Początki piśmiennictwa polskiego, str. 372) pieśń Bogurodzica powstała w ostatnich latach w. XIII lub w początkach w. XIV, przeto powstanie Kazań możnaby odnieść do pierwszej ćwierci w. XIV lub do lat niewiele późniejszych; to ostatnie jednak byłoby przypuszczeniem mniej prawdopodobnym ze względu na porównanie ich z Psalterzem, którego tłumaczenie, znane nam z odpisu florjańskiego i późniejszego puławskiego, należy odnieść najpóźniej do połowy w. XIV.

Badanie polskich rękopisów średniowiecznych poucza nas, iż żaden ówczesny kopista nie odpisywał oryginału zupełnie wiernie: każdy z nich wprowadzał mimowoli lub umyślnie różne zmiany w pisowni, w fonetyce, w końcówkach form deklinacyjnych lub konjugacyjnych, nieraz wręcz zastępował starsze formy nowymi, niekiedy zmieniał wyrazy, słowem pod wielu względami tekst modernizował. Zgóry też przyjąć należy, że robił to i przepisywacz naszych Kazań; ale czy mamy prawo sądzić, że właściwości językowe, które poczytujemy za nowe, zostały wprowadzone do tekstu przez kopistę?

Jeżeli prof. W. Semkowicza uderzają stare kształty niektórych liter, zwłaszcza *a*, pisanego w sposób używany w w. XIII, to wobec innych jeszcze właściwości paleograficznych, które poprzednio omówił, można uznać, że wykonawca rękopisu, nazywanego Kazaniami Świętokrzyskimi, był człowiekiem starej daty i choć może pisał już w drugiej ćwierci XIV w., jednakże należał do pokolenia niewiele młodszego, aniżeli to, z którego wyszedł sam autor Kazań. Jeżeli tak, to i język w ustach tego nieco młodszego pokolenia niewiele jeszcze musiał się zmienić. Z drugiej strony jednakże odpis florjański Psalterza, choć zachował jeszcze szereg form starych, przeniesionych tu niewątpliwie z pierwowzoru, przedstawia naogół stan znacznie młodszy od języka Kazań. Wolno przeto wnioskować, że dopóki nie było rozpowszechnionych tekstów, mogących służyć za wzory do naśladowania, co już dla w. XV przyjąć można, język ulegał szybszym zmianom i może bardziej, niż potem, odbijał w sobie właściwości prowincjonalne oddzielonych od siebie znacznymi przestrzeniami ośrodków kulturalnych. Oczywiście trzeba tu również wziąć pod uwagę i to, co przemawia za mniej lub więcej ścisłym trzymaniem się pierwowzoru przez kopistę: widzieliśmy, że się często mylił, ale w tych razach albo od razu spostrzegał omyłkę i w ten lub inny sposób ją zaraz naprawiał, albo też po ukończeniu pracy sprawdzał jej wierność i na marginesach dopisywał opuszczone wyrazy. Otóż właśnie rzecz jest znamienna, że ogromna większość poprawek polega tu na tem dopisywaniu opuszczonych wyrazów; natomiast literowe poprawki zachodzą tylko tam, gdzie błąd był wyraźny (np. poprawka *y* na *v*), i to tylko zrzadka, bo zostawił bez poprawienia *odkqd*, *chogo*, *mφdrefc*, *nefticoual* i t. d., a i wyrazowe błędy nieraz pominął. Z zakresu końcówek deklinacyjnych znajdujemy tylko jedną poprawkę: *tyfφcov* przepisywacz zmienił na *tyfφcy* (właściwie na *tyfφccy*). Tak więc pozostaje otwartem zagadnienie, które z form nowszych w Kazaniach przypisać kopiście, a które autorowi.

Istotnie bowiem tekst Kazań przedstawia pomieszanie właściwości ortograficznych i językowych bardzo starych i tak nowych, że jeszcze nie panują wyłącznie w zabytkach z końca wieku XIV. Przedewszystkiem co się tyczy form starych, to znajdujemy w Kazaniach konsekwentne ich użycie w takim zakresie, jakiego niema w Psalterzu lub Kazaniach Gnieźnieńskich, a tem bardziej w zapiskach sądowych końca XIV wieku, będących odbiciem żywej mowy ówczesnej. W żadnym

innym zabytku językowym nie znajdujemy ani konsekwentnego odróżniania dopełniacza od celownika i mianownika w żeńskiej deklinacji zaimków złożonych, ani form zaimkowych na *-ogo*, *-omu*, ani imiesłowu czynnego teraźniejszego na *-a*, ani takiej obfitości aorystów i imperfektów, ani wreszcie niektórych wyrazów, wcześniej zastąpionych przez inne. Z drugiej strony mamy tu tak nową formę, jak 3. osoba czasu przeszłego złożonego, często użyta bez słowa posiłkowego, jak większość form bezokolicznika oraz 2. i 3. osoby rozkaznika bez końcowego *-i*, jak wyłączone użycie przedmiotu zdania w formie dopełniacza-biernika od imion żywotnych, jak prawie wyłączone użycie form czasu teraźniejszego na *-a-*, ściągnięte z *-ajesz*, *-aje* i t. d. Nie zamierzamy tu przedstawiać wyników szczegółowego badania językowego, omawianych już niejednokrotnie, ale uważamy za pożyteczne podnieść niektóre szczególne cechy znamienne Kazań w tym zakresie.

Pisownia Kazań utrzymuje się jeszcze w typie starodawnym: jest tutaj połączenie liter *ch* dla oznaczania spółgłosek, oznaczonych dziś przez *c*, *cz* lub *ć*, np. *nemochnego* br 31, *rospachaiq* br 14, *doych* (=dojć) br 17. Z wcześniejszych zabytków ten rys pisowni znajdujemy w bulli gnieźnieńskiej 1136 r., w dokumentach śląskich XII i XIII w., a także miejscami w Kazaniach Gnieźnieńskich. Wyjątkowo tylko w Kazaniach Świętokrzyskich *ch* ma wartość fonetyczną dzisiejszą: *lichoth* cv 3, *ezechiel* dv 17. Drugą dawną i zupełnie konsekwentnie zachowaną cechą naszego zabytku jest nieoznaczanie miękkości spółgłosek, np. *puace* ar 3, *ydehq* ar 5, *pφc* (=pięć) ar 11, *neba* ar 16, *ofuecene* av 2, *ue kxφgah* av 4, *sf* (=się) av 6, i t. d.; niema tu żadnego wyjątku w przeciwieństwie do Psalterza Florjańskiego i innych zabytków. Nieodróżnianie w piśmie spółgłosek *d*, *dz*, *dź* i wyrażanie ich wszystkich literą *d* zachowano tutaj pod wpływem tradycji ortograficznej, więc piszą się tu taksamo *ydehq* (=idziechą) ar 5, *pobuda* (=pobudza) br 4–5, jak *bφdφce* *dobro* br 16, obok czego *dz*, *dź* wyraża się zrzadka literami oznaczającymi *c*, np. *pobucha* br 5, *doracy* (=doradzi) cr 19, *po droce* (=po drodze) dv 15. Na miejscu dzisiejszego *rz* mamy tam *r*: *ve fbore* (=we sborze) ar 10, *na mory* (=na morzy) ar 17 i t. d. z wyjątkiem *trfy* cv 21 i *tri* dv 15, *[gor]skih* cr 17. Dla samogłosek nosowych mamy tu jedyny znak wspólny *φ*, który w XIII w. ukazuje się najpierw w dokumentach wielkopolskich; i w tem także nasze Kazania odznaczają się konsekwencją niezwykłą w innych zabytkach, gdyż np. w I części Psalterza Florjańskiego stale w pewnych pozycjach pisze się *me*, *cze*, *se* (=mię, cię, się) oraz *e* w bezokoliczniku *trzyesz se* 103, 33; nawet w najkonsekwentniejszych pod tym względem Kazaniach Gnieźnieńskich spotykamy odchylenia: *kresczyganska* (biernik żeński), *yma* (=imię), *pincz* (=pięć) i w wyrazie zapożyczonym *na prongφ* (=pręgierz). Wreszcie trzeba wspomnieć, że w Kazaniach Świętokrzyskich niema ani śladu oznaczania samogłosek długich, podobnie jak to mamy i w Gnieźnieńskich, gdzie tylko niekiedy pisze się podwojone *ii*.

W zakresie gło s o w n i. Na miejscu półgłoski mocnej ukazuje się *e*: *we sborze* ar 10; *we księgach* av 4; *we złem* br 30, 39; *we złych* br 35; *we złe* cr 32; *we krzu* dv 16; półgłoska słaba ginie bez względu na następną grupę spółgłosek: *[s]stapi* av 5; *w sławę* br 2; *wstań* br 3 i t. d.; *w świętem* br 9; *cztwiorakim* br 9; *w błędnem* br 40; *w grzeszech* br 13; *[s]stadła* bv 37 i t. d.; raz tylko nieprawidłowo: *we trzech* cv 16, a także *[w]wrzemiennem* br 16–7 sprzecznie z hipotezą J. Rozwadowskiego o przejściu prasł. **tert* na pol. **toret*, i wreszcie w *csne* dr 13, *csnego* cr 35.

Dawne *tirt zawsze ukazuje się jako *čirt*, *čirč*: *odzirželi* ar 12; *sircem* av 12; *sirca* cr 16; *sirce* cr 19; *sirdecznie* (lub może *sirdziecznie*) cr 20 i podobnie *cyrekwią* cr 20. Formy *włodanie* av 11, *włodycstwo* dr 13 nie uległy wpływowi wymawiania na sposób czeski. Na Wielkopolskę wskazuje zachowanie *e* przyrostka *-ew* w formach pochodzących od *krol*, a więc w dopełniaczu l. mn. *krolew* cv 21 oraz: *krolewał* cr 36, cv 12 i 15, *krolewania* av 15 i nadto kilkakrotnie *krolewic*, *krolewstwo*.

Obok nieściągniętego *uznaje* cr 17 w znaczeniu dzisiejszego 'uzna', 'pozna' mamy też ściągnięte: *pobudza*, *ponąca*, *powabia* br 5, *znamiona* br 34; oczekiwaliśmy też formy *znamionają*, tymczasem w br 32 znajdujemy wyraźnie nowe *znamionują*.

Nie uprościły się jeszcze grupy spółgłoskowe: *csne* dr 13, *włodycs[two]* dr 13, *wycięzstwo* ar 12, dr 7 i 8, *bogatstwo* dr 8, *nics* cv 30, *człowiecstwo* cv 8, *świadcstwo* cr 24, *cso* br 33, *csoż* br 36, *sędkich* av 4, *nieustawicstwo* av 6; możnaby tylko wątpić, czy dziaśłowe upodobniły się już, czy też jeszcze nie, do zębowych, t. j. czy należy czytać *czso*, *niczs*, *człowieczstwo* i t. d., czy też *cso*, *nics*, *człowiecstwo* i t. d.; prawdopodobniejsze jednak jest upodobnienie, gdyż dawne grupy *šs*, *žs* nietylko się upodobniły, ale nawet uległy uproszczeniu: *towarzystwa* av 16, *w ubostwie* cr 23, *bostwo* cv 7; również uproszczone zostało *ss*: *niebieski* cv 26.

Nieprzedstawiające żadnej wątpliwości formy: *oćcem* dv 3, *oćcu* dv 7 dowodzą, że dawne fonetyczne formy *otcem*, *otcu* i t. d., znane z niektórych zabytków, wymienione zostały na nowsze pod wpływem *ć* w mianowniku l. p. *ocieć*.

W deklinacji znamiennej i jedynie w Kazaniach konsekwentnie przeprowadzoną cechą jest różnica między końcówką *-e* w dopełniaczu, oraz *-ej* w miejscowniku liczby poj. zaimków z tematami na *-jo-* i złożonej deklinacji przymiotników rodzaju żeńskiego; dla celownika liczby poj. brak przykładu, ale wiadomo, że ten przypadek zawsze miał formę wspólną z miejscownikiem; zachodzi więc stała różnica między: *nijedne piecze* br 18, *w je żywocie* br 41, *ot wieczne śmirci* cr 1 i 22, a: *w miłości bożej* br 14, *w trojkiej rzeczy znamienitej* cv 27, *w rzeczy trojkiej* cv 34.

Miejscownik l. poj. rzeczowników męskich lub nijakich z tematami miękkimi kończy się na *-i*: *na stolcy* dv 17, *na morzy* ar 17, *w pisani* br 9, dv 14; *w narodzeni*, *w czynieni*, *w umęczeniu* cv 24—26; nową formą jest *we krzu* dv 16 oraz od tematu twardego *na łozku* br 34.

Z innych form deklinacyjnych nową jest mianownik l. mn. *krole* (*pogańscy*) cv 29, natomiast starą dopełniacz l. mn. *trzy męży* dv 15; dawnych form męskich na spółgłoskę już tu niema, gdyż *wielikich cud* cv 25 utworzono od rzeczownika r. nijakiego. Miejscownik l. mn. rzeczowników męskich i nijakich kończy się stale na *-ech*: *w grzeszech* br 13, bv 3 i 4, *we złych skutcech* br 35, *w tych słowiech* dv 8, co rozciągnięto też i na tematy miękkie: *w tych trzech krolech* cv 17; forma *w jaśtkach* jest od rzeczownika rodzaju żeńskiego, por. w innych zabytkach *jaśły*.

Niema już konsekwencji w użyciu niezłożonej deklinacji przymiotników; z jednej strony mamy tu formę: *dobra wiekujego* br 35, *w dobrze* br 17, z drugiej zaś *k dobremu* br 12 i 15, *we złem* br 12—13, 30, 39 i t. p. Również mieszanane nowe ze starymi są formy deklinacyjne zaimków męskich i nijakich z tematami twardymi: obok formacji starych, jak *togo* cr 13, cv 4 i 22, *togodla* cr 32, *onogo* br 31, cr 38, *tomu* br 36, są nowe: *w temto* cr 14, *tym* br 14, *tymi* bv 39, *w tych* cv 16. Za Dielsem przyjmuje się tu formę *tetto* cr 2, dr 5, ponieważ zaś *we*

wszystkich innych miejscach zaimek, odpowiadający dzisiejszemu *ten*, pisze się ze skróceniem, które w wyrazach łacińskich oznacza końcowe *et*, a w polskich *ec* lub *ek*, nigdy *en* (zwykle *n* wpisuje się u góry nad rządkiem), przeto i w tem trzeba się zgodzić z Dielsem, że pisarz Kazań nie używał formy *ten*, lecz tylko *tet* cv 21, *tetto* cv 26 i 34, dv 6, 12 i 19¹.

Mieszają się też różne formy i w konjugacji: ani razu nie zapisano wyraźnie formy *jest*; o ile 3. osoba l. poj. tego czasownika została wyrażona tu bez skrócenia, ma ona formę *jeść* bv 4, cr 22, dr 6, dv 5, albo też *je* w wyrażeniu *to je* ar 10, av 6, dr 2 (dwukrotnie) i dr 3; to upoważnia do twierdzenia, że w Kazaniach formy pisane w skróceniu *i* również jako *jeść* lub *je* czytać należy.

Wiadomo, że w żadnym innym zabytku polskim formy aorystu i imperfektu nie występują stosunkowo tak często, jak w naszych Kazaniach². [Mianowicie na 25 niewątpliwych aorystów i imperfektów, zachowanych w zabytkach do r. 1401 — z czasów późniejszych niewątpliwie jest tylko jeden aoryst w Biblii Zofji —, następujących 8 znajduje się w Kazaniach Świętokrzyskich: 1. os. l. p. *widziech* ar 16; 3. os. l. p. *siedziesze* br 21 i *biesze* dv 4; 3. os. l. mn. *idziechą* i *pośpieszychą* się ar 5, *poczęchą* ar 6, *zapłakachą* i *wzdachą* av 12. W porównaniu z 13-u formami tyle razy większego Psalterza Florjańskiego jest to ilość bardzo znaczna. — Temu archaizmowi przeciwstawia się daleko posunięty rozwój czasu przeszłego złożonego. Mianowicie rzadko tylko mamy tu w 3. osobach formy ze słowem posiłkowym, i to wyłącznie wtedy, gdy *jeść* lub *są* poprzedzają pierwotny imiesłów, np. *ty jeść swoją nauką otwożiła* br 40, *są nie otłoczyli* cv 39; natomiast ani razu nie mamy słowa posiłkowego na drugim miejscu, ani w 25-u przypadkach l. p., np. *kiegdy sgrzeszył* cr 17, ani w dwu l. podw. *widziele oczy moi* dv 13, ani w 5-u l. mn., np. *dary jemu wzdali* cv 33. Gdy się zważy, że typ *zrobił jest*, *widzieli są* jest w I połowie XV w. częsty, a przygodnie utrzymuje się do początku w. XVI, to ta nowoczesna wystarczalność pierwotnego imiesłowu w znaczeniu czasu przeszłego musi w tak starym zabytku uderzać. — Niejako paralelę wykazują formy dawnego aorystu w trybie warunkowym: gdy mianowicie 2. os. l. p. i 1. os. l. mn. brzmią tu — jak stale do połowy w. XV — *by* i *bychom*, np. *by ty nie bujał* cv 13, *iżbychom... czynili* cv 35, to w 3. os. l. mn. mamy tu już *aby*... *domieścili* dv 1—2, gdy Psalterz Florjański ma jeszcze wyłącznie starsze *bychą*.

Wyjątkowym, nigdzie zresztą niespotykanym archaizmem jest imiesłów teraźniejszy *rzeka*. Wobec jego częstości (5 razy: br 5, 6, 15, cr 24, 25) a tylko jeden raz użytej formy *rzekę* br 6, jak i wobec słabości w Kaz. Św. wpływów czeskich niema konieczności zaliczać go do nich; raczej to resztką dialektycznej postaci północnosłowiańskiej. Pozatem imiesłowu mają tu normalne staropolskie zakończenia: w czasie teraźn. na rodz. m. l. p. *-ę*, np. *pobudzają je mowi* br 9, na l. mn. *-ąc*, np. *kając idziechą* ar 5; w czasie przeszłym na r. m. l. p. *-w*, np. *ustyszew to krol* ar 4, na l. mn. *-wszy*, np. *uźrzewszy gwiaz[dę]... drogi są nie otłoczyli* cv 38—9. Z innych imiesłowów godny uwagi jest twór *utonęło* w zwrocie: *si[rce]... skalano i... [zano]rzone i utonęło* cr 15.

¹ Po śmierci ś. p. Łosia zdecydowano się ze względów paleograficznych na lekcję *tecto*, czyli językowo na *tecto* (W. S.).

² Tu się kończy rękopis ś. p. Łosia. Następujący ustęp aż do końca rozdziału, zawarty w klamrach [], napisał K. Nitsch.

W słownictwie Kazań odróżnić trzeba sprawę pierwiastków od sprawy całych wyrazów.

Słowiański pierwiastek, nieznany nam z żadnego innego zabytku, jest tylko jeden, mianowicie zawarty w rzeczowniku *wrzenie* 'czas' i przymiotniku *wrzenienny*, t. j. 'doczesny', przeciwstawionym imiesłowowi *będący*, t. j. 'przyszły'. Fakt, że w obu Psalterzach, Florjańskim i Puławskim, zamiast *wrzenia* mamy już bezsensowne *brzenie*, dowodzi, że przy końcu w. XV wyraz był już — przynajmniej w krakowskim środowisku — niezrozumiały, gdy tymczasem rozumiał go tak autor jak i przepisywacz Kazań.

Natomiast sporo jest w naszych Kazaniach nieznanych nam skądinąd wyrazów. — Najstarożytniejszym z nich jest spójnik czasowy *gdaż* 'gdy, skoro', przedstawiający inną formację niż *gdy*. Obok niego postawić trzeba mianownik rodz. męsk. zaimka *teć*, *tećto*, którego odczytanie jest wprawdzie trochę sporne, ale który w ewentualnej postaci *tet*, *tetto* również byłby w znanej nam staropolszczyźnie unikatem. Do tej grupy zaliczymy też *dzińsia* z tajemniczym *iń* zamiast spodziewanych *i* lub *eń*. Unikatem jest wreszcie w polszczyźnie czasownik *plwieć*, występujący tu w imiesłowowej formie *plwiących*, t. j. 'płynących'; do takiego odczytania nie wystarczyłoby staropolskie *opłwity*, t. j. 'opływający', poparte jest ono znany ze starszej czeszczyzny wyrazem *plvěti*. — Osobną grupę stanowią wyrazy rozwinięte. Że słownik staropolski nie zna skądinąd niedokonanych *ponącać* albo *prześpiewać*, to może być tylko przypadkiem, nie wynika z tego, by ich nigdy nie było w użyciu. Może się to też odnosić do nienotowanych nigdzie *obleniać się*, *podkłonić*, *uczynkać*, ale nie do wyrazów jak *nieustawicstwo*, *otwadszenie*, tworzonych przez autora na wyrażenie nieznanych przedtem w polszczyźnie pojęć oderwanych.

Wszystko to prowadzi nas do niewątpliwego wniosku, że język Kazań t. zw. Świętokrzyskich jest — pomijając Bogurodzicę — starszy niż język któregośkolwiek innego staropolskiego zabytku. Jest to napewno język przynajmniej połowy w. XIV, bliżej jednak jego epoki oznaczyć się nie da. Nie można tego zrobić, bo przecie zjawisko językowe, nie tylko słownikowe, ale i gramatyczne, mogło się w jednym dialekcie odbyć o jedną, albo i dwie generacje wcześniej czy później niż w innym; tego rodzaju różnice między dialektami były wtedy może mniejsze niż dziś, ale napewno były. Z tego wniosek, że bez uwzględnienia dawnej geografii dialektycznej dalej ruszyć nie możemy; tymczasem — mimo że się na tem polu w ostatnich latach to i owo zrobiło — wiadomości nasze są tu naogół bardzo skąpe.

Już Brückner słusznie zwrócił przy swem wydaniu uwagę (Prace Filologiczne III 735—6), że Kazania Świętokrzyskie bliższe są Kazaniom Gnieźnieńskim niż Psalterzowi Florjańskiemu. Coprawda, z właściwości językowych podniósł tylko dwie: *sirce* i *mowić* Świętokrzyskich przeciw *siercu* i *mołwić* Florjańskiego; z nich druga umiejscowić się nie da, pierwsza jednak lokuje ojczyznę Kazań Świętokrzyskich raczej w północnej części Polski, bliżej Gnieźnieńskich niż przekładu Psalterza. Główny jednak nacisk położył Brückner nie na języku, ale na odmiennej tradycji ortograficznej, tu też zaliczając pisanie *się* przez nosówkę. Temu ostatniemu faktowi językoznawstwo o wiele większą przypisuje rolę, uważając go przedewszystkiem za bezwzględnie językowy, następnie zaś — na podstawie zgody dzisiejszego stanu narzeczy z miejscem powstania szeregu zabytków — za północnopolski: skoro Małopolska i Śląsk zasadniczo rozróżniały i rozróżniają enklityczne *sie* od ortotonicznego *się* — zjawisko bardzo starożytne —, to Kazania Świętokrzyskie ze swemi

stałemi *czcie się* i *jenże się narodził* nie mogły powstać na ich obszarze, muszą pochodzić z Wielkopolski lub Mazowsza, co najwyżej z ich pogranicza. Coprawda, może to być cecha wprowadzona przez przepisywacza, raczej jednak pochodzi z oryginału. Innych równie pewnych dowodów północnego pochodzenia Kazań nie mamy, ale drobne i mniej pewne wskazówki w tymże idą kierunku. Może najważniejsze z nich to formy *uznamionaw* i *znamiona*, występujące obok trzech form na *-uje*, przykład pewnej niejednolitości gramatycznej języka Kazań; przypomina ona dzisiejsze mazowieckie i pomorskie *najmać*, *kupać*, *wylatać*, gdy w południowej części Polski tylko *najmować*, *kupować*; czyby w tem *znamiona*, *znamionać* nie widzieć resztki języka autora, trzykrotnie usuniętego przez przepisywacza na korzyść południowego *znamionuje*? przypuszczenie śmiałe, ale nieidące wbrew faktom; możnaby też przytoczyć formę *wystąpajac*, może i *uczynkał*. Nadto byłyby dowody negatywne: wczesny zanik w Małopolsce dawnego *wrzenia* i... słabość w Kazaniach Świętokrzyskich wpływów czeskich. Wyraźnym czechizmem jest chyba tylko *e* w imiesłowach *ogarnienego*, *porodzenego*, przypominające *slawieną* Bogurodzicę, pozatem *nikomemu* i niepewne *asi*. Ta uderzająca słabość czeszczyzny również przemawia przeciw powstaniu Kazań na Śląsku lub w Krakowskim.]

WYKAZ WYRAZÓW.

Pod hasłami, danymi w pisowni współczesnej, znajdują się wszystkie formy i wszystkie ortograficzne odmiany wyrazów zawartych w Kazaniach. Podane są one w pisowni oryginalnej, lecz już z całkowitem rozwiązaniem wyrazów i włączeniem ich części skróconych, jakoteż z ewentualnymi uzupełnieniami części nieczytelnych (antykwą w nawiasie).

Skróty, zastosowane w poniższym wykazie, oznaczają nazwy form gramatycznych. Litera n., v., g., d., a., i., l. w połączeniu ze skrótem liczby (sg., pl., du.) i rodzaju (m., n., f.) odpowiadają początkowym literom przypadków, np. gplf. = genitivus pluralis feminini, asgm. = accusativus singularis masculini, isg. = instrumentalis sing., lsgn. = locativus sing. neutrius i t. p. Z innych skrótów: cond. = conditionalis, imp. = imperativus, 3. sg. impf. = 3. os. sing. imperfecti, incl. = indeclinabile, i t. p.

a: *a* ar 12. 13. 17. av 1. 11. 14. br 1. 14. 18. 23. 29. 30. bv 2. 15. cr 9. 12. 18. 23. 28. 30. 32. 34. 37. cv 4. 13. 19. 25. 27. 31. 34. dr 4. dv 3. 9. 16. 16. 18. 19. aby: *abi* dv 1.
albo: *albo* br 11 (4).
ale: *ale* av 9. br 9. cr 42; *aleby* cr 3.
anioł: *angel* ar 8. 9. av 4. 11; asg. *angela* ar 8. 16; npl. *angeli* ar 14. av 13.
Niepewne: asg. (an)gela ar 12.
asi: *asy* br 39.
asyrski: lsgm. *asirskem* ar 10.
awa: *aua* dv 4.
awiem: *auem* ar 3. cv 2.
aż: *az* cr 31.

baraniec: gsg. *barancha* dv 18.
barzo: *barzo* bv 40.
będę p. być.
błądny: lsgn. *blødnem* br 40.
bo: *bo* ar 12. br 10. 21. 21. 22. bv 3. cr 31. cv 8. 11. 22. 32. 33. dr 6. dv 13.
Bog: *bog* ar 6. 7. av 15. br 14. 30. bv 3. 16; vsg. *bog* av 17; gsg. *boga* ar 3. dv 14; asg. ar 5. av 9; dsg. *bogu* av 12.

dv 7; isg. *bogem* cr 36; dpl. *bogom* av 8. 10.
bogactwo: *bogathstuo* dr 8.
bogobojny: *bogoboyny* dv 4.
bostwo: *boftuo* cv 7.
boży: *bozy* ar 9. 11; *bozi* br 4; gsgm. *bozego* br 2. 24. cr 11. 35. cv 39. dv 9. 10. 11; asgm. *bozego* ar 16; lsgf. *bozey* br 14.
bracia: vsg. *braca* cr 11.
bujać: *buiach* cv 4. 7; *izbi ty nebuial* cr 38; *bi ty nebuial* cv 13.
bujny: gsgm. *buynego* cr 38. 42.
być: 3. sg. praes. *ie* ar 10. av 6. dr 2. 2. 3; *iesc* av 13. 15. br 36. 36. cr 35. 36. cv 21. 28. 28. 34. dr 6. dv 5; *jesc* bv 4; *iesch* cr 22; 3. pl. *fø* br 1. 10. 12. 12. 13. 13. cr 8. Słowo posilk.: praet. comp. *iesm* av 7; *iesc* br 39. 40. cr 24. cv 37. dv 7; *jesc* cr 36; *iesce* av 9. 10; *fø* cr 9. cv 39; pass. *fø* ar 13. av 2. dv 3. W niejasnej funkcji: *iesmy* cv 10. 1. pl. imp. *bøchmy* cr 42; asgn. part. act. *bødøce* br 16. 21. Słowo posilk.: fut. comp. 3. sg. praes. *bøde* dr 3.

3. sg. impf. *befe* dv 4.
nsgm. part. praet. *bil* cr 26. 31; f. *bila* br 24. 25; n. *bilo* br 22. Słowo posilk.: cond. 2. sg. *bi* cv 12. 13; po iż: *-bi* cr 23. 37. 38. 38. cv 12. 14; 3. sg. *-by* cr 4; po iż: *-bi* ar 6. cr 1. 20. 22. 29; 1. pl. *-bihom* av 16. cv 35. 36; 2. pl. *-bifce* av 8. cr 10; (*abi* dv 1; *aleby* cr 3; *nicfby* cr 3; *gdeby* cr 27; *gdebi* cr 29).

chcieć: 2. sg. praes. *hcef* cv 5.
chociec: 3. sg. praet. *hochal* av 7.
chustka: apl. *hufthy* cr 32.
ciało: gsg. *chala* dr 3.
ciemnica: lsg. *cemnicy* bv 4.
csny: nsgn. *cfne* dr 13; gsgm. *cfnego* cr 35. Niepewne: nsgm. *cf(ny)* ar 8.
cso: *cfo* br 33; *chego* br 17; *chogo* br 22; loc. *cem* cv 7. 39.
csoż: n. *cfoz* br 36; loc. *cemze* cv 4. Niepewne: g. (czeg)oz av 17.
cudo: gpl. *chud* cv 25.
cyrkiew: isg. *cyrekuø* cr 20.
czakać: 3. sg. praet. *chacal* cv 41.
czakanie: lsg. *chacany* cv 35.
cześć: asg. *cesch* dv 2.
człowiecstwo: *clouechstuo* cv 8.
człowieczy: gsgn. *clouecego* dv 8. Niepewne: isgn. *clouech...* dv 19; gpl. *clouec(ych)* cv 3.
człowiek: *clouek* cr 15. 19; vsg. *clouece* cv 2. 4; gsg. *cloueca* cr 8; asg. br 34.
czwartarty: nsgn. *ctuarte* dv 18.
czwioraki: nplm. *ctuoracy* br 10; dpl. *ctuorakim* br 9.
czwiorodla: *ctuorodla* br 16.
czu p. toczu
czynić: *cynich* br 36–7; 1. pl. cond. *izbihom...* *cynily* cv 35.
czynienie: lsg. *cyneny* cv 25.
czyść: 3. sg. praes. pass. *cce fø* av 4; *fø cce* br 41.

dać: 1. sg. praes. *dam* av 10; 3. sg. praet. *iesc...* *dal* cr 24; nplm. part. praet. pass. *dany* av 14. Niepewne: (da)ny ar 13.

dar: apl. *dary* cv 31. 33. dr 4. dv 1.
darować: 3. sg. fut. *bøde darouach* dr 3.
Dawid: *dauid* cr 24.
diabeł: gsg. *dyabla* cr 38; npl. *dyably* cr 8.
dla p. czwiorodla, togodla.
długi: lsgn. *dlugem* cv 35.
do: *do* ar 2. 2. 5. av 5. br 8. bv 38. dv 13.
dobro: asg. *dobro* br 16. 21; gsg. *dobra* br 35. cv 3; lsg. *dobre* br 17. Niepewne: *udob(rze)* br 21.
dobry: gsgm. *dobrego* br 37; gsgn. br 23. bv 37; dsgn. *dobremu* br 12. 19; *dobrem(u)* br 15; gplf. *dobrih* cr 31. Niepewne: gsgn. (do)bre go br 8.
dobrze: *dobre* br 20. 31.
doić: *doych* br 17. 22.
domieścić: 2. (3.?) sg. imp. *domefci* cv 15; 3. pl. praet. m. (f.?) *domefcily* dv 2.
doradzić: 3. sg. praes. *doracy* cr 19.
dowieść: 2. sg. imp. *douedy* av 17.
droga: gsg. *drogy* br 22; *droky* cv 39; lsg. *droce* dv 15.
dusza: asg. *dusø* br 4; apl. *duse* cr 10.
dwojaki: gsgm. *duoiakego* bv 40.
dwoje: a. *duoie* dv 8.
dzień: gpl. *dny* cv 41.
dziewiąty: asgn. *deuøte* av 14.
dziewica: *deuicha* cr 31; asg. *deuicø* br 2; isg. *deuicø* cv 17. 23. 30.
dziewiczy: gsgm. *deuicego* dr 4.
dzińsia: *dinsa* cr 20.
dziwny: lsgn. *diunem* cv 24.

ewangelista: *ewangelista* cv 20. 26. 34. dr 5.
Ezechiasz: *ezechias* ar 4; gsg. *ezechiasa* ar 2.
Ezechiel: *ezechiel* dv 17.
falić: 3. sg. praes. *faly* bv 39. 40.
fała: asg. *falø* dv 2.

Galaa: incl. *galaa* av 5. 5.
gdaż: *gdaf* av 11. cv 6; *gdaz* cr 2. 15.
gdzie, gdzieby: *gde* cv 21; *gdeby* cr 27; *gdebi* cr 29.
gdzież: *gdef* av 15. dv 11.

gładać: 3. pl. praes. *glɔdaiɸ* br 16. 3. sg. praet. *glɔdal* br 21.
 głos: asg. *glɔz* cr 9. dsg. *glɔsu* br 24.
 głowa: asg. *glouɸ* cr 27.
 gniew: asg. *gneɸ* cr 18.
 gody: dpl. *godom* dv 3.
 gorzki: gpl. (gor) *skich* cr 17. Niepewne.
 grzech: gsg. *greha* cr 20; gpl. *grehow* cr 3. 20; apl. *grehi* cr 17; ipl. *grehy* cr 13; *grehi* cr 18; lpl. *grefeh* br 13. bv 3. 4.
 grzesznik: *gresnik* bv 3; npl. *gresnicy* br 10.
 grzeszny: *gresny* cr 15. 19; gsgm. *gresnego* cr 8; gsgn. br 7. bv 37; asgm. br 34—5; gplm. *gresnih* av 6.
 gwiazda: asg. *kuaf* (dę) cv 38. Niepewne.
 Habraham: *habraham* dv 15.
 i: y ar 1. 2. 4. 5. 11. av 6. 11. 12. 13. 16. br 3. 3. 5. 6. 8. 15. 39. bv 40. cr 4. 5. 5. 13. 14. 15. 17. 20. 22. 35. 36. 42. cv 20. 26. 26. 29. 34. 38. dr 1. 3. 5. 13. dv 2. 8. 12.
 ić: 3. sg. praes. *yde* cr 1. 22. 23. 36. 37. cv 10. 11. 12. 13; *ide* cv 4. 14; asgm. part. praes. *ydɔcego* dv 15—6; 3. pl. aor. *ydeɸ* ar 5.
 ilkoż: *ilkoz* dv 13.
 imieć: 3. pl. praes. *ymaiɸ* br 18; sgm. part. praet. *ymal* br 23. cr 27. 29; sgf. *ymala* cr 32.
 imię: *ymɸ* dv 4. Niepewne: asg (i) *mɸ* dv 7.
 iny: gsgn. *ynego* br 34; aplm. *ine* cv 27.
 izraelski: dpl. *iflareskim* av 5.
 isty: npln. *ifsta* dv 3.
 iż: *iz* av 7. br 10. 16. 17. 17. 18. 23. cr 35. cv 27. 28. 28. 34. 37; *jz* br 16.
 iżby: *izbi* ar 6. cr 1. 22. 23. 37. 38. 38. cv 14; (i) *zbi* cv 12; *yzbi* cr 20; *izbihom* av 16. cv 35. 35. 36; *izbifce* av 8. cr 10.
 iżbychom, iżbyście p. iżby.
 iże: *yze* av 13; *ize* cr 22. 26. 28. 36. cv 4. 10. 26. 38. 41. dr 5.
 ja: dsg. *mne* cr 12; asg. *mɸ* av 7; dpl. *nam* ar 13. br 33. cr 3. cv 34. dv 8.

12; apl. *naf* av 17. cr 1. 5. 22. dv 1.
 Niepewne: dpl. (n) *am* av 14.
 jako: *iaco* bv 4. cv 8.
 jakokoli: *iacocoly* cr 18—9.
 jakoż: *jakɔf* br 40; *jacoz* cr 23.
 Jan: *jan* dv 18.
 jasłka: lpl. *yaflkah* cr 30; *iaflkah* cr 34.
 jeden p. nijeden.
 jego p. on.
 jenże: *jenze* ar 8. br 35; *ienze* cr 36. cv 3. 21; nsgm. *iz* dv 7; gsgm. *jegoz* cv 15; dsgm. *iemuz* dv 4; dsgn. *knemuz* cr 15; asgn. *iez* cr 25; lsgn. *ogemze* br 20. 32; nplm. *giz* br 12. 12. 13. 15. 30. bv 3. 16; *gif* br 13; ipl. *gimif* br 4; lpl. *onihze* cr 6. Niepewne: lsgn. *Ogem-* (ze) bv 4.
 Jeremiasz: *Jeremiasf* cr 6.
 jeśm p. być.
 jż p. jenże.
 k, ku: *k* br 12. 15. 19. cr 15. cv 36; *cu* av 5. 8. br 24. 36.
 kadzidło: asg. *cacydlo* cv 31; isg. *cadi-* *dlem* dr 2.
 kajać: part. praes. *kaiɸch* ar 5.
 kaki: asgn. *kake* cr 17.
 kako: *kaco* cv. 37.
 kamoć: *camoc* cr 9.
 Katerzyna: *katerin(a)* br 23; *katerina* br 38; asg. *katerinɸ* br 2.
 każdy: gsgm. *cafdego* br 37; asgf. *cafɔp* br 4.
 kiedy: *kegdy* cr 17.
 kierz: lsg. *kru* dv 16.
 kilkokroć: *kilkocroch* cr 17—8.
 kłodnik: *kłodnik* bv 4.
 kochać się: 3. pl. praes. *fɸ... cohaiɸ* br 13. 30.
 Corrozaim: incl. *corrozaim* cr 8. 14; *Corrozaym* cr 12.
 kościół: gsg. *coscola* ar 5.
 krol: *crol* ar 4. cr 1. 22. 37. 38. cv 5. 11. 12. 13. 14. 22. 26. 32. 33. 34. dr 5; gsg. *crola* ar 1. 2. 2. 6. br 2. cr 38. 42. 42. cv 19. dr 12. dv 1; asg. cv 29. dr 6; isg. *crolem* cv 24; npl. *crole* cv

29; gpl. *crolew* cv 21. 40; apl. *crole* cv 27. 37; lpl. *croleh* cv 17.
 krolewać: 3. sg. praet. m. *jesc croleual* cr 36; 2. sg. cond. m. (i) *zbi ty... croleual* cv 12; *izbi ty... croleual* cv 15.
 krolewanie: gsg. *croleuana* av 15.
 krolewic: *croleuich* cr 26. cv 26. dr 5; gsg. *croleuicha* cv 17; asg. cv 22—3. 29.
 krolewstwo: gsg. *croleustua* av 16. br 8. bv 38. cv 1. 15.
 kromie: *crome* br 34.
 krzywda: gsg. *criudy* cv 11.
 księga: lpl. *kxɸgah* av 4.
 księżyc: gsg. *kzɸzicha* cv 18.
 który: asgn. *ktore* cr 25; iplm. *ktorimy* cr 18.
 ku p. k.
 leniw: *leniu* br 36.
 lepszy: asgn. *lepse* bv 37.
 lewy: asgf. *le(wa)* ar 17. Niepewne.
 leżeć: part. praes. asgm. *lezɸcego* br 34; nplm. *lezɸcy* br 12; dpl. *lezɸcim* br 11. 30; 3. sg. praet. f. *lezala* br 39; plf. *lezaly* br 40.
 lichota: gpl. *lichoth* cv 3.
 lubować: 3. pl. praes. *lubuiɸ* br 17.
 lud: *lud* ar 4. 11; gsg. *luda* ar 7. 11. cr 42. cv 24. Niepewne: gsg. *ydolud(a)* ar 2.
 ludzie: gpl. *ludy* av 6; dpl. *ludem* br 9.
 łaciński: gsgm. *lacinfskego* dv 5.
 łożko: lsg. *lozcu* br 34.
 Łukasz: *lucaf* br 20. 32. dv 2.
 Maria: *maria* cr 31.
 mądrość: *mɔdresc* bv 39.
 mądry: *mɔdri* br 1.
 mąż: gpl. *mɔzy* dv 15.
 mdły: nsgn. *mdle* cv 7.
 miasto: *masfo* av 6; gsg. *masfa* cr 7—8; lsg. *mesce* ar 1. cr 14. cv 23.
 mieszkaci, mieszkać: *mesfacy* br 39; *mesfacych* cr 3; part. praes. *mesfaiɸch* cv 30. 38.
 milułka: vsgf. *milucka* br 3.

miłosirdy: isgm. *milofirdim* dr 2.
 miłościwy: *mylofciuy* br 14; *milofciuy* br 30; asgm. *milofciuego* cv 29; comp. nsgm. *milofciueysy* cv 32; *milofcyueysy* cv 34. Niepewne: (miłościwiej) *fy* cv 28.
 miłość: asg. *milosc* dr 4; lsg. *milofcy* br 14. cv 37. Niepewne: *vmy* (łości) bv 16.
 miły: lsgn. *milem* cv 35; vcoll. *mila* cr 11.
 mile: adv. *mile* cv 37.
 mirra: asg. *mirrɸ* cv 31; isg. *mirrɸ* dr 3.
 moc: 2. sg. praes. *mozez* cv 4; 3. sg. *moze* cv 7. dr 4.
 moc: asg. *moch* ar 3. dr 13; gsg. *mocy* ar 6.
 mocny: nsgn. *mochne* cv 7. dr 7. 13; gsgm. *mocnego* cv 19; asgm. *mochnego* ar 16; comp. nsgm. *mochneyfsy* cv 28. dr 6. Niepewne: gsgm. (moc) *neyfego* ar 4.
 modlenie: isg. *modlenim* dr 2.
 modlić się: *fɸ modlich* ar 6.
 modlitwa: asg. *modlituɸ* ar 5. 7.
 modła: asg. *modlɸ* av 10.
 moj: nsgf. *moia* cr 12; ndun. *moy* dv 5. 13.
 Mojżesz: *moyfesz* dv 16.
 morze: lsg. *mory* ar 17.
 mować: 3. sg. praes. *moui* br 9. 10. 15. 30. bv 3. 16. cr 6. cv 8. 20. dv 10. 13; *mouy* br 15.
 na: z acc. *na* ar 5. 8. 13. 14. av 2. 14. br 16. 21. cr 18. 25. 25. 37. 38. cv 12. 14. dv 2. 2. 7(?); z loc. ar 17. br 34. cr 9. (?) dv 17.
 nabożny: isgn. *naboznim* dr 2.
 nad: z loc. *nad* av 13.
 nagle: *nagle* ar 7. cr 19. cv 31.
 należeć: 3. pl. praet. m. *nalezly* cr 33.
 nałazić: 1. pl. praes. *nalazimy* dv 14.
 narodzenie: *narodene* cr 35; gsg. *narodena* cv 41; lsg. *narodeny* cr 29. cv 24—5.
 narodzić się: 3. sg. praet. m. *fɸ narodil* cv 22.
 nasz: nsgn. *nafe* cv 7; gsgn. *nafego*

ar 13. 14. av 2. 14; gpl. *naſih* cr 5.
 Niepewne: npln. (*naſa* cr 5.
 naśladować: *naſladouach* dr 1; 2. sg.
 cond. m. *izbi ty... nenaſladoual* cr 39.
 nauczenie: asg. *naucene* ar 14.
 nauka: isg. *naukφ* br 40.
 nazywać: 3. sg. praes. *naziua* cv 24.
 nics: acc. *nicſ* br 23. 34. cv 30. 38; *nicſby*
 cr 3.
 nicsby p. nics.
 nie: *ne* av 9. br 16. 17. 18. 21. 22. 23.
 35. 39. 39. cr 3. 23. 27. 29. 32. 37. 38.
 39. 41. cv 3. 5. 11. 13. 13. 30. 37. 38. 39.
 niebieski: *nebeſky* cv 26; gsgm. *nebe-*
ſkego dv 1. br 2; gsgn. av 16. br 8. bv
 38. cv 1.
 niebo: gsg. *neb(a)* ar 16.
 niemoc: isg. *nemocφ* br 31.
 niemocny: asgm. *nemochnego* br 31.
 33—4.
 nieprzyjaciół: npl. *nepriiacele* cr 8.
 nieumienie: gsg. *neumena* ar 14.
 nieustawicstwo: *neuftauichſtuo* av 6.
 niewidomy: gpl. *neuidomih* cr 5.
 nijeden: gsgf. *nyiedne* br 18.
 Nikola: asg. *Nicolaia* bv 39.
 nikt: dsg. *nikomemu* cv 11.
 niniejszy: dpl. *nyneyſim* dv 3.
 noga: asg. *nogφ* ar 17.
 nowy: asgf. *nouφ* cv 37.
 o!: *o* cv 37.
 o: z loc. *o* br 18. 20. 32. bv 4. cr 6. 24.
 obiazać się: 3. sg. praet. m. *obφzal ſφ* br 36.
 obietnica: asg. *obeticφ* av 12.
 obleniać się: 3. pl. praes. *ſφ... oblenaiφ*
 br 12. 15—16; *ſφ oblenaiφ* br 19.
 obraz: isg. *obrazem* cv 21. dv 15. 18.
 ociec: *ocec* dv 6. 12. 19; dsg. *ochchu*
 dv 7; isg. *occem* cr 36; *ochcem* dv 3.
 odarowanie: asg. *odarouane* cv 19.
 odzirzeć: 3. pl. praet. m. *odirzely* ar 12.
 ogarnąć: part. praet. pass. asgm. *ogarne-*
nego cr 34. Niepewne: 3. sg. praet. f.
ogar(nęła) cr 32.
 oko: ndu. *ocy* dv 5. 13.
 on: *on* cr 4; dsgm. *iemu* br 22. cr 19.

cv 33; *knemu* cv 36; asgm. *gy* bv 40.
 cr 32. 33. dv 16. 17. 18. 19; *gi* dv 15;
 isgm. *nim* cv 12. 14. 32; dpl. *gim* ar 8.
 br 17. cv 37; aplm. *ie* ar 6. br 9. ipl.
nimy av 13. — Jako pron. possess.
 gsgmn. *jego* ar 4; *iego* bv 40. cr 4. 19.
 cv. 24; *gego* cr 24; *yego* cv 25. 25. 36;
 gsgf. *ie* br 41; gpl. *gih* av 8. 11. 16.
 cv 17. 18. 18. 19. 41.
 on 'ille': gsgm. *onogo* br 31. cr 38.
 opłcenie: isg. *oblcenim* dv 19.
 osieł: isg. *oſlem* cr 30.
 osmy: asgn. *oſme* av 1.
 ostać: 3. sg. cond. m. *yzbi... oſtal* cr 20.
 oświecenie: asg. *oſuecene* cv 2. 14.
 ot: *ot* ar 6. cr 1. 22. cv 41; *oth* cr 13.
 otbyć: 2. sg. imp. *Otkφd* br 7.
 otłżyć: 3. pl. praet. m. *ſφ... othlozily* cv 39.
 otoć: *o toch* cv 10.
 odpuszczenie: lsg. *othpuſceny* cv 36.
 otrzymać: *otrimach* dr 4.
 otwadenie: asg. *otuadene* ar 13.
 otwodzić: 3. sg. praet. f. *ieſc... otuodila*
 br 40.
 owa: *oua* dv 15.
 pamiętać: *pamφtach* cv 5; 3. pl. praes.
pamφtaiφ br 17; part. praes. nsgm.
pamφtaiφ br 35. Niepewne: 3. sg.
 praet. m. *nepam(iętał)* br 22.
 paralityk: asg. *paralitica* br 31.
 piąty: asgn. *pφte* ar 13. dv 19.
 piecza: gsg. *pece* br 18.
 pieluszka: gpl. *peluſek* cr 31.
 pięć: *pφc* ar 11.
 pirzwiej: *piruey* br 15. bv 40. dv. 15.
 pisać: 3. sg. praes. *piſe* br 1. 20. 32.
 dv 2.
 pisanie: lsg. *piſany* br 9. dv 14.
 pismo: *piſmo* cv 22; gsg. *piſma* cv 23.
 pkiel: lsg. *peckle* cr 14.
 płwieć: part. praes. gpl. *pluφcih* av 6.
 po: z loc. *po* dv 15.
 pobudzać: 3. sg. praes. *pobuda* br 4—5;
pobucha br 5; part. praes. nsgm. *po-*
budaiφ br 9.
 począć: 3. pl. aor. *pocφhφ* ar 6.

początek: gsg. *pocφthka* cr 36.
 pod: z instr. *pod* cv 21. dv 15. 18. 19.
 podjąć: 3. pl. praet. m. *podiply* ar 12.
 podkłonić: 3. sg. cond. m. *gdeby... pod-*
klonil cr 27.
 podle: *podle* br 22.
 poganin: npl. *pogany* ar 12.
 pogański: gsgm. *poganskego* ar 6. 9. 11;
 lsgm. *poganskem* ar 10; nplm. *pogan-*
ſcy cv 29; gpl. *poganskih* cv 21; lpl.
poganskih cv 17. Niepewne: nsgm.
 (pogań)ſky ar 2.
 pojąć: 2. sg. imp. *poydy* br 3. 6; *poſydy*
 br 8.
 pokazać: 3. sg. praet. m. (poka)zal cv
 38. Niepewne.
 pokazywać: 3. sg. praes. *pocazuie* cv 16.
 26. 34. dr 5. 13; part. praes. nsgm. *po-*
cazuif br 10. Niepewne: 3. sg. praes.
 (po)cazuie dr 7.
 pokłęknać: 3. pl. praet. m. *poclφly* cv 32.
 pokojny: gsgm. *pocoynego* cv 18.
 pokolenie: gsg. (po)colena dv 8.
 pokuta: asg. *pocutφ* cv 35.
 polski: asgm. *polſky* dv 5.
 połać: part. praes. asgm. *polaiφcego*
 dv 16.
 położyć: part. praet. pass. asgm. *polo-*
zonego cr 34.
 pomoc: asg. *pomoch* ar 8.
 ponieść: 3. sg. praes. *ponφcha* br 5.
 Niepewne: (ponę)cha br 5.
 porodzić: part. praet. pass. gsgm. *poro-*
denego cv 17; asgm. *porochonego* cv
 23; *porodonego* cv 30.
 postawić: 3. sg. aor. *poſtaui* ar 17.
 pośpieć się: 2. sg. imp. *poſpeyſφ* br 3.
 6; *poſpey ſφ* br 7.
 pośpieszyć się: 2. pl. imp. *poſpecſicesφ*
 cr 9; 3. pl. aor. *poſpeſihφ ſφ* ar 5;
 1. pl. cond. m. *izbihom ſφ... poſpe-*
ſily cv 36; bez się (?) *poſpeſily* cv 32.
 potępić: part. praet. nplm. *potφpiuſy*
 av 9.
 powabiać: 3. sg. praes. *pouaba* br 5. 6.
 powabić: 3. sg. praes. *pouabil* cr 18; *ieſc*
pouabil cv 37.

powiadać: 3. sg. praes. *pouada* dv 8. 12.
 poznanie: asg. *poſnane* cv 18.
 pożądać: *pozφdach* cr 4.
 prawda: *prauda* cr 22.
 prawdziwy: *praudiui* dv 4. Niepewne:
 (praw)diui cv 11.
 prawić: 3. sg. praes. *prai* ar 3. 9. 15.
 16. 17. av 5. 7. 10. 11. 12. br 3. 7. cr
 2. 9. 33. cv 2. 7. dv 5.
 prawy: asg. *prauφ* ar 17.
 prorok: *prorok* cr 23—4.
 przed: z acc. *pred* ar 5; z instr. cr 30.
 30. cv 32.
 przejawienie: asg. *preiaue* dv 9—10. 11.
 prześpiewać: part. praes. asgm. *preſpe-*
uaiφcego br 35.
 przeto: *preto* br 19. 23. cr 28. cv 13.
 przetoż: *pretoz* av 10.
 przez: z gen. *prez* cr 36; z acc. *prez* br
 19; *preſ* av 7. br 31. 33. dr 3. dv 1.
 przezmierny: asgn. *preſmerne* dv 9. 10. 12.
 przyjaźń: apl. *priiazny* cr 11.
 przyjąć: *priiφch* cv 3.
 przyjąć: 3. sg. praes. *priyde* cr 2.
 przysiąc: 1. sg. praet. m. *priſφglieſm* av 7.
 przyszyć: *priſce* cr 35; gsg. *priſca* cr 4.
 pwać: 2. pl. praes. *puace* ar 3.
 pytanie: asg. *pitane* cv 18.
 raczyć: 3. sg. cond. m. *by... racil* cr 4.
 rad: nplm. *rady* cv 39.
 ręka: gsg. z-d-ręki: *zdrφky* cr 10.
 rozmaity: asgn. *roſmagite* dv 14.
 rozpaczać: 2. sg. praes. *roſpachaf* cv 2;
 3. pl. *roſpachaiφ* br 14. bv 17.
 rozpaczyć: 1. pl. cond. m. *izbihom... nerospacily* cv 37.
 rozpamiętać: part. praes. nsgm. *roſpa-*
mφ(taję się) cr 15. Niepewne.
 rychły: asgn. *rihle* cv 19; lsgn. *rihlem*
 cv 36.
 rzec: part. praes. nsgm. *reca* br 5. 6. 15.
 cr 24. 25; *rekφ* br 6.
 rzecz: *rech* dr 6; lsg. *recy* cv 27. 34.
 s: z gen. *ſ* ar 16; z instr. *ſ* cr 36. cv
 12. 14.

Salomon: *Salomon* br 1.
sam: *sam* av 7. cr 16. 25.
sąmnienie: gsg. *samnena* av 2. 14. br 24.
sbor: lsg. *sbore* ar 10.
sbożny: asgf. *zbosnø* br 4.
sesłać: *iesc festsal* dv 7.
sędski: lpl. *sødfkich* av 4.
sgrzeszyć: 3. sg. praet. m. *sgresil* cr 17. 17. 18.
siec: part. praet. nplm. *secf(zy)* cr 10. Niepewne.
siedzieć: part. praes. asgm. *sedøcego* dv 17; nplm. *sedøcy* br 12; dpl. *sedøcim* br 11. 15; 3. sg. impf. *sedese* br 21. Niepewne: infin. (sie)*dech* cr 10.
siebie: acc. *sebe* cr 16; acc. z czas. zwrot. *sø* ar 5. 6. av 13. br 3. 6. 12. 12. 13. 15. 19. 24. 30. 36. bv 3. cr 9. cv 3. 6. 36; w str. biernej *sø* av 4. 6. br 20. 31. 41. bv 12. 12. cv 22; loc. *fobe* br 18. Niepewne: gen. (u sie)*be* br 23.
silny: lsgn. *silnem* cr 24.
sirce: *firce* cr 19; gsg. *fircha* cr 16; isg. *fircem* av 12; apl. *fircha* cr 5. Niepewne: nsg. *fi(rce)* cr 12.
sirdecznie: *firdecne* cr 20.
skalać: part. praet. pass. nsgm. *scalano* cr 13.
skować: part. praet. pass. nsgm. *scouany* bv 4.
skrzeszenie: gsg. *scrufena* cr 9.
skutek: gsg. *skutka* br 37; asg. *skutek* cv 16; isg. *skuthkem* dr 2; lpl. *skutcech* br 35. Niepewne: gsg. (z sk)*utka* bv 40.
słeciec: part. praet. nsgm. (sle)*cew* ar 17. Niepewne.
sława: *flaua* ar 1; asg. *flauø* br 2.
sławny: asgn. *flaune* dv 9. 11.
słowo: asg. *flouo* av 7. br 10; *flovo* bv 2—3; npl. *floua* br 2. dv 3; gpl. *fløv* dv 4; apl. *floua* br 1. 4. dv 2. 6; ipl. *sloui* bv 39; *floueh* dv 8. Niepewne: asg. (sło)*ue* bv 16; apl. (sło)*ua* cv 14.
słuszać: 3. pl. praet. m. *slufaly* cv 39.
słza: gpl. *flez* cr 17.
smilować się: 3. sg. praes. *sø...smiloual* av 13.

spać: part. praes. nplm. *søøcy* br 13; dpl. *søøcim* br 11. bv 3.
sstępić: 3. sg. aor. *støpi* av 5; *støpy* cr 16.
stać: 3. sg. praet. f. *iesc stala* br 39.
stadło: gsg. *stadla* br 7. bv 37; lsg. *stadle* br 40.
stępić: part. praet. nsgm. *støpiu* ar 9. sto: *sto* ar 10.
stolec: lsg. *stolcy* dv 17.
styskować: 2. sg. cond. m. *izbi ty... nestiscoual* cr 23; *izbi ty... nesticoual* cr 37; *bi ty nesticoual* cv 13.
swoj: gsgn. *suego* cv 3; asgm. *suego* ar 8. cr 18. dv 7; n. *suoie* dv 9. 10; *suoie* dv 12; f. *suoioø* cr 27; *suoø* cr 29; isgf. *suoioø* br 40; lsgn. *suem* cr 29; gpl. *suogih* cr 20. Niepewne: ipl. (swy)*my* av 16.
Symeon: *lymeon* dv 4. 9. 12. 19. Niepewne: *fy(meon)* dv 6.
syn: *fin* br 4; gsg. *fina* br 2. 24. cr 11. 35. cv 39. dr 4. dv 9. 10. 11; asg. dv 6. 7; dpl. *finom* av 5.
szczodry: comp. *scedressy* cv 28; *scedreysy* cv 33. Niepewne: asgn. (szcz)*o-dre* cv 19.

ślepy: *flepy* br 21.
śmierny: nsgm. *smerny* cr 38. cv 5. 13; n. *smerne* cr 35. 35; gsgm. *smernego* dv 18. Niepewne: gsgm. *smernego* ar 7; *sm(iernego)* cr 42.
śmirć: gsg. *smircy* cr 1. 22; asg. *smirc* ar 12.
śmirtny: ipl. *smirtny(mi)* cr 14. Niepewne.
świadectwo: asg. *suadecstwo* cr 24.
święty: *suøti* av 5. br 20. 32. cv 15. 20. dr 5. dv 2. 4. 6. 8. 12. 18. 19; *suøty* cv 34; f. *suøta* br 23. 38; asgm. *suøtego* ar 8. bv 39; f. *suøtø* br 2; isgm. *suøtim* dv 3; f. *suøtø* cr 20; lsgm. *suøtem* br 41; n. br 9. dv 14; nplm. *suøcy* ar 14; ipl. *suøtimy* av 16.

tajemnica: lpl. *tage(m)nychah* ar 15—16. Niepewne: (tajem)*nichah* ar 15.

tajnica: *taynicha* cr 12.
tajny: gsgn. *taynego* cr 16; ipl. *taynimy* cr 13.
taki: *taky* dv 5; nplm. *tacy* br 30.
tako: *taco* ar 11. av 4. cr 19. 35. 35. 35. cv 7. 38. 40.
tamoć: *camoc* br 8.
teć: nsgm. *tec* cv 21; n. *to* ar 10. av 6. 13. cr 8. cv 27. 34. dr 2. 2. 3; *toc* av 13; *toch* cr 26. 34. 36; gsgm. *togo* cr 13; n. cv 4; dsgn. *tomu* br 36; asgm. *togo* br 33. cv 22; n. *to* ar 4. br 10. cr 17. 19. 25. 37. 38; lsgn. *tem* cv 27; npln. *ta* dv 3; gpl. *tih* cv 40. dv 4; dpl. *tim* br 14; aplm. *ti* dr 3. dv 1; f. *ty* br 39. 40; n. *ta* av 11. br 1. 6. dv 2; ipl. *timy* bv 39; lpl. *tih* cv 16. dv 8. Niepewne: gsgn. (to)*go* av 9; m. *tog(o)* cr 4. — P. otoć, przeto(ż), togodla.
tećto: nsgm. *tecto* br 14. cr 2. dr 5. dv 6. 12. 19; *tec to* cv 26. 34; n. *tochto* cr 21; asgf. *tøto* br 2; n. *tota* bv 2; lsgn. *temto* cr 14; aplm. *tito* cv 37; n. *tato* dv 6.
tegdyż: *tegdis* ar 7.
-to p. tećto.
toczu: *tochu* cr 16. dv 6.
toć, toćto p. teć, tećto, otoć.
togodla: *togodla* br 18. cr 30. 32.
towarzystwo: gsg. *touaristua* av 16. cr 42. Niepewne: asg. (towa)*ristuo* av 15; gsg. (towarzy)*stua* cr 42.
trojaki: nsgf. *troiaka* dr 6; asgm. *troiaky* cv 16; lsgf. *troiakey* cv 27. 34; n. *troiakem* cv 23.
trojca: lsg. *vtroy(cy)* av 15. Niepewne.
trudny: lsgn. *trvdnem* cv 25; isgf. *trvdnø* br 31.
trzeci: asgn. *trece* bv 2. cr 23. 37. dv 16.
trzy: gen. *trfy* cv 21; *tri* dv 15; loc. *threh* cv 16.
trzynadzieście: acc. *trinadesce* cv 41.
twój: nsgm. *tuoy* cv 14; n. *tuoie* dv 12; asgm. *tuego* dv 6; n. *tuoie* dv 13.
tworzec: asg. *tuorcha* cr 18.
ty: *ty* cr 23. 37. 38. cv 4. 12. 12. 13. 14; dsg. *tobe* cr 1. 22. 23. 36. 37. cv 4. 11.

12. 13. 14; dpl. *uam* av 7; apl. *uaf* av 10.
tysiąc: gpl. *tyføccy* ar 10; *tyføcy* ar 11. Niepewne: (ty)*føcy* ar 11.
ubogi: *vboky* cr 23. cv 12; *uboky* cr 26; *vbogy* cr 37. Niepewne: isgf. (ubo)*gø* cv 30.
ubostwo: lsg. *wbofstue* cr 23. 37; *wbofstue* cr 24.
uchować: *uhouach* cr 5.
ucieszenie: asg. *uceffene* dv 9. 10; *uceffene* dv 12—13.
ucieszny: lsgn. *ucefnem* cv 25.
uczynanie: ipl. *vcinan(mi)* cr 13. Niepewne.
uczynić: 3. sg. praes. *uciny* cr 19; 2. pl. praet. m. *iesce... ucinily* av 9.
uczynkać: 3. sg. praet. m. *ucincal* cv 11.
udręczenie: isg. *udrøcenim* dr 3.
umarły: nplm. *umarly* br 13; dpl. *umarlim* bv 16. Niepewne: dpl. *uma(rlym)* br 11.
umęczenie: lsg. *vmøceny* cv 26.
urazić: part. praet. pass. asgm. *urazonego* br 31.
usłuszać: 3. sg. praet. m. *uflufal* ar 7.
usłyszeć: 3. pl. praet. m. *sø vflisely* cr 9. part. praet. nsgm. *vflisew* ar 4.
ustawiczny: nsgn. *vstauichne* dr 7. 8.
ustraszenie: gsg. *ustrafena* ar 13.
uśmierzyć się: 3. sg. praet. n. *sø... ufmerilo* cv 7.
utonąć: 3. sg. praet. n. *utonølo* cr 15.
uznać: 3. pl. praet. m. *vzna(li)* cv 28. Niepewne.
uznamionać: part. praet. nsgm. *uznamonaw* cr 24.
uznawać: 3. sg. praes. *uznaie* cr 17.
użyć: 3. pl. praet. m. *uzrely* cv 31; part. praet. nplm. *ufrewsy* cv 38. Niepewne: infin. (uż)*rech* br 19.
w, we: z acc. *v* ar 3. 9. br 2. 7. cr 17. dv 5; *u* av 11. bv 37; *ue* cr 32; z loc. *v* av 15. br 9. 13. 14. 40. 41. bv 16.

cr 14. 30. cv 4. 16. 23. 24. 27. 35. 36. dv 14; *u* br 21. bv 3. 4. 4. cr 14. 34. cv 25. 27. 34. 39. dv 8; *w* cr 29. cv 7. 25. 35. 36; *wbofstue* cr 23. 37; *ve* ar 10; *ue* av 4. br 30. 35. 39. cv 16. dv 16; *u(e)* br 12.

wabić: part. praes. gsgm. *vabφcego* br 2—3.

wabienie: lsg. *uabeny* cv 35.

wadzić: part. praes. nplm. *uadφci* ar 3.

wasz: gsgm. *uafego* ar 3; asgm. *uafego* av 9; gpl. *uafih* av 8. cr 10; aplf. *uafe* cr 10.

we p. w.

widomy: gpl. *uidomih* cr 5.

widzieć: 2. pl. imp. *vidce* cr 11. 11; 1. sg. aor. *videh* ar 16; 3. sg. praet. m. *uidal* dv 15. 16. 17. 17. 18. 19; dun. *videle* dv 5. 13.

widzenie: asg. *uidene* dv 14; gsg. *uidena* dv 10. 13.

wieczny: gsgf. *uecne* cr 1. 22; n. *uecnego* av 15.

wiek: apl. *ueky* cv 12. 14; dpl. *uekom* cv 14.

wiekui: gsgn. *uekuiego* br 35—6; lsgn. *uekuiem* cr 14.

wieliki: nsgn. *uelike* cr 34; *velike* dr 8; gsgm. *uelikego* dr 13; gpl. *uelikih* cr 3. cv 25; aplf. *uelike* cr 11.

wielmi: *uelmy* br 4.

wiem: *uem* cr 34; p. też awiem.

wiernie: *verne* cv 35.

wierny: asgn. *verne* cv 18; p. też zawierne.

włodanie: asg. *ulodane* av 11.

włodycstwo: *ulodicf(two)* dr 13. Niepewne: (włodyc)stuo dr 8.

woł: isg. *uolem* cr 30.

wrog: npl. *urocy* cr 8; gpl. *urogow* av 8. cr 5. 10.

wrzemienny: gsgn. *uremennego* br 36; lsgn. *vremennem* br 16—7.

wrzemię: asg. *uremφ* cr 17.

wspominać: 3. sg. praes. *vfpomene* cr 16.

wstać: *vftac* br 19. 24; 2. sg. imp. *vftan* br 3. 5. 7. 9. 10. 15. 15. bv 3. 16.

wstanie: dsg. *vftanu* br 36.

wstąpić: 3. pl. praet. m. *vftφpily* cv 39.

wsze(?): *use* ar 1. Wyraz nieodczytany.

wszem p. wszyciek.

wszemogący: *vfemogφcy* br 10; vsgm. *ufemogφcy* av 17; gsgm. *ufemogφcego* ar 1. dv 14; asgm. ar 5; dsgm. *ufemogφcemu* dv 7.

wszyciek: nsgm. *uficek* ar 4; isgn. *ufem* av 12; dpl. *ufem* br 14.

wszytek: aplm. *ufitky* cv 27. Niepewne: apln. *ufit(ka)* av 11.

wtory: asgn. *utore* br 29. dr 4. dv 16; *vtore* dr 12.

wycię(z)stwo: *uicφzftuo* dr 7; *uicφstuo* dr 8; asg. *uicφzftuo* ar 12.

wylić: 3. sg. praes. *uilige* cr 17.

wyprowadzić: 3. sg. praes. pass. *uipraua fφ* av 5. cr 12.

wysoki: lsgm. *uifokem* dv 17.

wysokość: asg. (wy)fokofc cv 1. Niepewne.

wystąpić: part. praes. nplm. *viftφpaiφch* cr 7.

wzdać: 3. pl. aor. *vzdahφ* av 12; 3. pl. praet. m. *vfdaly* cv 33.

wzdawać: 2. pl. praet. m. *iefce vzdaualy* av 10.

z: z gen. *f* bv 37. cr 16. 42; *z* bv 40. cr 7. dv 10; *zdrφky* cr 10.

za: z acc. *za* cr 17. cv 41.

zanorzyć: part. praet. pass. nsgn. (zano)rone cr 15. Niepewne.

zapiękać się: 3. pl. praes. *fφ... zapecclaiφ* br 13. bv 3.

zapięklić: part. praet. pass. nsgm. *zapecclony* bv 4.

zapłakać: 3. pl. aor. (z)aplacahφ av 12.

zastęp: apl. *zastφpy* ar 9.

zawierne: *zauerne* br 34. cr 3.

zawitać: *zauitach* cr 5.

zawołać: 3. sg. praet. m. *zauolal* cr 20—1.

zbawiciel: *zbauicel* cr 1. 22; gsg. *zbauicela* cr 4. 13.

zbawić: 3. sg. praes. *fbaut* cr 2; 3. sg. cond. m. *izbi...* *zbauil* ar 6. cr 1. 22.

zbawienie: *zbauene* dv 11; asg. cr 11. dv 13.

ziemia: asg. (zi)emφ av 8. Niepewne.

zjawiać: 3. sg. praes. *ziaua* cr 25.

zjawić: 3. sg. praet. m. *zyauil* cv 38.

złoto: asg. *zloto* cv 31. Niepewne: isg. (zł)tem dr 2.

zły: lsgn. *zlem* br 30. 39; *u(e z)lem* br 13; asgf. *zle* cr 32; ipl. *zlymy* cr 13; lpl. *zlih* br 35.

zmijać: 3. sg. praes. *zmyia* cv 27.

zmówić: 3. sg. praet. m. *zmouil* av 11. br 3; 3. pl. praes. pass. n. *fφ... zmo-uona* dv 3. Niepewne: 3. sg. praet. m. *zmo(wil)* av 6.

znamienity: *znameniti* cv 16; gsgm. *znamenitego* bv 40; lsgf. *znamenitey* cv 27; apln. *znamenita* br 4.

znamionać: 3. sg. praes. *znama* br 34.

znamionować się: 3. sg. praes. *znamenue fφ* cr 12; 3. pl. *fφ znamonuiφ* br 20; *fφ... znamonuiφ* br 32.

zwolnić: 2. pl. cond. m. *izbifce...* (zwol)nily cr 11. Niepewne.

zadać się: 3. sg. praet. m. *fφ... zadal* cv 3.

żądnie: *zφdne* cv 36.

żądny: asgn. *zφdne* cv 17.

żałować: 3. sg. praet. m. *zaloual* cr 20.

żydowski: *zidowsky* cv 22; gsgm. *zidowskego* ar 2; *zidowskego* cv 24. Niepewne: (ży)dowskego ar 1.

żywot: lsg. *ziuoce* br 41.

SPIS RZECZY.

	Str
Przedmowa	1
1. Opis kodeksu, w którym tkwiły paski pergaminowe z tekstem Kazań	6
A) Papier i znaki wodne	6
B) Oprawa	7
C) Zawartość Kodeksu	7
2. Opis rękopisu Kazań t. zw. Świętokrzyskich	9
A) Odtworzenie i zewnętrzna strona kart	9
B) Pismo	10
C) System abrewjacyjny	11
3. Pochodzenie i losy Kazań t. zw. Świętokrzyskich	13
Tekst Kazań w postaci oryginalnej	18
Przypisy do tekstu	24
Tekst Kazań w pisowni nowoczesnej wraz z próbą wypełnienia luk w rękopisie	27
Zestawienie różnic tekstu w wydaniach Kazań	34
Wykaz cytatów biblijnych	38
Czas powstania Kazań	43
Wykaz wyrazów	50

KODEKS ŚWIĘTOKRZYSKI, Z KTÓREGO WYPRUTE ZOSTAŁY PASKI PERGAMINOWE
Z TEKSTEM KAZAŃ

20. vultis quia...
 21. vultis quia...
 22. vultis quia...
 23. vultis quia...
 24. vultis quia...
 25. vultis quia...
 26. vultis quia...
 27. vultis quia...
 28. vultis quia...
 29. vultis quia...
 30. vultis quia...
 31. vultis quia...
 32. vultis quia...
 33. vultis quia...
 34. vultis quia...
 35. vultis quia...
 36. vultis quia...
 37. vultis quia...
 38. vultis quia...
 39. vultis quia...
 40. vultis quia...
 41. vultis quia...
 42. vultis quia...
 43. vultis quia...
 44. vultis quia...
 45. vultis quia...
 46. vultis quia...
 47. vultis quia...
 48. vultis quia...
 49. vultis quia...
 50. vultis quia...
 51. vultis quia...
 52. vultis quia...
 53. vultis quia...
 54. vultis quia...
 55. vultis quia...
 56. vultis quia...
 57. vultis quia...
 58. vultis quia...
 59. vultis quia...
 60. vultis quia...
 61. vultis quia...
 62. vultis quia...
 63. vultis quia...
 64. vultis quia...
 65. vultis quia...
 66. vultis quia...
 67. vultis quia...
 68. vultis quia...
 69. vultis quia...
 70. vultis quia...
 71. vultis quia...
 72. vultis quia...
 73. vultis quia...
 74. vultis quia...
 75. vultis quia...
 76. vultis quia...
 77. vultis quia...
 78. vultis quia...
 79. vultis quia...
 80. vultis quia...
 81. vultis quia...
 82. vultis quia...
 83. vultis quia...
 84. vultis quia...
 85. vultis quia...
 86. vultis quia...
 87. vultis quia...
 88. vultis quia...
 89. vultis quia...
 90. vultis quia...
 91. vultis quia...
 92. vultis quia...
 93. vultis quia...
 94. vultis quia...
 95. vultis quia...
 96. vultis quia...
 97. vultis quia...
 98. vultis quia...
 99. vultis quia...
 100. vultis quia...

PIERWSZA KARTA KODEKSU: 1v°

KAZANIA: karta **bv**^o

